

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra divadelní vědy

Diplomová práce

Mgr. Rudolf Leška, LL.M.

**Recepcia českej a slovenskej opery v Nemecku so zreteľom k Bavorskej
štátnej opere v Mníchove**

(Inscenácie oper Leoša Janáčka v zrkadle kritiky)

**Reception of Czech and Slovak Opera in Germany in Consideration of
Bavarian State Opera in Munich**

(Productions of Leoš Janáček's Operas Reflected by the Critique)

Praha 2013

Vedoucí práce: PhDr. Josef Herman, CSc.

Vyhlasujem, že som diplomovú prácu vypracoval samostatne, že som riadne citoval všetky použité pramene a literatúru a že práca nebola využitá v rámci iného vysokoškolského štúdia či na získanie iného alebo rovnakého titulu.

V Prahe, dňa 31. 7. 2013

Rudolf Leška, m.p.

Klíčová slova

Janáček
Česká opera
Slovenská opera
Německé divadlo
Bayerische Staatsoper
Její pastorkyňa
Osud
Výlety páně Broučkovy
Káťa Kabanová
Příhody lišky Bystroušky
Věc Makropulos
Z mrtvého domu

Keywords

Janáček
Czech Opera
Slovak Opera
German Theatre
Bayerische Staatsoper
Jenufa
Fate
The Excursions of Mr Broucek
Kata Kabanova
The Cunning Little Vixen
The Makropulos Affair
From the House of the Dead

Abstrakt

Predmetom diplomovej práce je teatrologický pohľad na janáčkovskú dramaturgiu v nemeckojazyčných krajinách v kontexte tamojšej recepcie českej a slovenskej opery a s prihliadnutím k Bavorskej štátnej opere v Mníchove. Rozhodujúcim pramenným základom výskumu je nemecká denníková kritika, ktorej optikou sa podáva prehľad významnejších inscenácií oper Leoša Janáčka. Autor následne odvodzuje historický kontext týchto produkcií, inscenačnú tradíciu, nemecký janáčkovský program a korene súčasného (zjednodušene povedaného) sociálno-kritického expresívneho inscenačného prístupu k Janáčkovi v nemeckej jazykovej oblasti, porovnávaného s českou lyrickejšou realistickou tradíciou. Sledované obdobie je uzavreté rokom 1998.

Abstract

This thesis examines from theatrical point of view the Janáčekian dramaturgy in German speaking countries within the context of local reception of Czech and Slovak opera and with special consideration of the Bavarian State Opera in Munich. The main referential base of research is German daily critique through which the Author presents an overview of more important productions of Leoš Janáček's operas. The Author then discusses the historical context of these productions, the stage history, German Janáčekian programme and roots of modern-day social-critical expressive staging of Janáček in German speaking area as compared to the more lyrical realistic Czech approach (to simplify). The discussed period is concluded with the year 1998.

Obsah

I.	Úvod.....	7
II.	Kontext a periodizácia, vývojové tendencie.....	11
1.	Obdobie predromantickej (starej) hudby.....	11
2.	Obdobie romantickej opery (národné obrodenecké hnutie, hnutie za zjednotenie Nemecka), konfrontácia českej a nemeckej romantickej opery.....	11
3.	Formovanie českej moderny po prelome storočí, doba do roku 1945.....	13
4.	Československo po druhej svetovej vojne (1945–1992).....	13
5.	Rozdelenie republiky (doba po roku 1992).....	14
III.	Janáčkovská dramaturgia.....	15
1.	Jej pastorkyňa.....	18
a)	Medzivojnové obdobie.....	18
b)	Nacistický diktát a druhá svetová vojna.....	19
c)	Povojnové obdobie, 1945–1970.....	20
d)	Bayerische Staatsoper, 1970.....	24
e)	70. roky.....	26
f)	80. roky.....	29
g)	90. roky.....	33
2.	Osud.....	35
3.	Výlety pána Broučka.....	36
4.	Káťa Kabanová.....	39
5.	Príhody Líšky Bystroušky.....	46
6.	Vec Makropulos.....	49
7.	Z mŕtveho domu.....	53
8.	Po roku 1998.....	57
IV.	Záver.....	59
V.	Pramene a literatúra.....	62
1.	Pramene.....	62
a)	Zoznam kritik.....	62
b)	Ďalšie pramene.....	67
2.	Literatúra.....	68
VI.	Prílohy.....	71

1. Zoznam inscenácií českých a slovenských opier v Bavorskej štátnej opere (1772–1998)	
71	
2. Zoznam inscenácií Janáčkových opier v Nemecku, vrátane inscenácií nemeckých režisérov v cudzine (1918–1998)	73
a) Jej pastorkyňa	73
b) Osud	92
c) Výlety pána Broučka	92
d) Káťa Kabanová	93
e) Příhody líšky Bystroušky	99
f) Vec Makropulos	103
g) Z mrtvého domu	105

I. Úvod

Pôvodným zámerom tejto práce bolo predstaviť podrobnú štatistickú (povedzme „frekvenčnú“) analýzu uvádzania českej a slovenskej opery v Nemecku a zamerať sa následne na dramaturgiu Bavorskej štátnej opery v Mníchove. Pri bádani však vysvitlo, že cieľ bol vytknutý príliš ambiciózne, keďže paleta českej a slovenskej opernej literatúry je nesmierne bohatá a – hádam prekvapujúco – i z hľadiska premiér uvedených v nemeckom kontexte. Pri absencii centrálného teatrologického vedeckého pracoviska pre celé územie SRN podobného českému Inštitútu umenia – Divadelnému ústavu a nevedení centrálnej databáze všetkých premiér (prinajmenšom pre dobu predchádzajúcu digitálnej evidencii divadelných premiér v SRN), zostával jedinou cestou podrobný rešerš ročeniek jednotlivých divadiel, miestnych periodík a divadelných archívov. K splneniu tohto cieľa tak nemohol viesť ani jednoročný študijný pobyt diplomanta v Mníchove spojený s bádanim na tejto problematike – predovšetkým s využitím bohatého archívu Nemeckého divadelného múzea (Deutsches Theatermuseum) supľujúceho i funkcie teatrologického výskumného ústavu a archívu Bavorskej štátnej opery. Súčasne vysvitlo, že samotná štatistická analýza sama pre seba znamená tiež limitovaný vedecký prínos pre odbor, hoci môže byť do určitej miery užitočná – určitú prácu na tomto poli prezentovali Eva Herrmannová¹ a Radovan Cígler,² pokus o úplný súpis inscenácií Janáčkových oper do roku 1998 vykonala Svatava Přibáňová.³ V priebehu prípravy diplomovej práce tak vysvitlo, že nutným kompromisom je výber určitej výseče problematiky, pričom bude možné nadviazať na aktuálny stav bádania a posunúť ho ďalej. Prekvapujúco pritom, stav janáčkovského bádania nie je tak vysoký, ako by bolo možné pri jeho celosvetovej popularite predpokladať. Presnejšie povedané, vyvinutá je najmä muzikologická reflexia, pričom takmer úplne absentuje teatrologický pohľad na janáčkovské operné divadlo a vývoj inscenačného názoru na Janáčka.

Štúdium dostupných štatistických prehľadov a repertoáru nemeckých divadiel, ako aj osobné oboznámenie sa s inscenačnou praxou niektorých nemeckých divadiel posledného desaťročia, však celkom prirodzene naviedlo na užšie vymedzenie výskumného zámeru. Autor sa dlhodobo venuje kritickej reflexii nemeckej inscenačnej praxe, pričom stredobodom jeho záujmu sú práve inscenácie českých oper, predovšetkým Janáčka.⁴ Relevantným

¹ HERRMANNOVÁ, Eva. Kommentar zur tschechoslowakischen Opern-Statistik. In: SEEGER, Horst (ed.). *Musikbühne 75*. Berlin: Henschel Verlag, 1975, s. 127.

² CÍGLER, Radovan. Soupis zahraničních inscenací Janáčkových oper. In: STRAKOVÁ, Teodora. *Leoš Janáček na světových jevištích*. Brno: Moravské muzeum, 1958.

³ PŘIBÁŇOVÁ, Svatava. Přehled inscenací jevištního díla Leoše Janáčka z let 1894 – 1998. In: PŘIBÁŇOVÁ, Svatava a Zuzana LEDEROVÁ-PROTIVOVÁ. *Svět Janáčkových oper: World of Janáček's operas*. Brno: Moravské zemské muzeum, Nadace Leoše Janáčka, Město Brno, 1998.

⁴ Porov. LEŠKA, Rudo. Dietní ochutnávka německého divadla. In: *Divadelní noviny*. 2012, roč. 21, č. 5, s. 7. LEŠKA, Rudo. Janáčkově Výlety vo Viedni. *Scena.cz* [online]. 13. 3. 2006 [cit. 2013-07-14]. Dostupné z: <http://hudebnirozhlady.cz/index.php?d=1&o=3&c=5336&r=10>. LEŠKA, Rudo. Mníchovská Popoluška - Divadlo na Gärtnerovom námestí. *Scena.cz* [online]. 18. 2. 2008 [cit. 2013-07-14]. Dostupné z: <http://spj.scena.cz/index.php?d=1&o=3&c=7372&r=26>. LEŠKA, Rudo. O klišé a umení: Paradoxy mníchovských operných slávností. *Svět a divadlo*. 2007, roč. 18, č. 6, s. 64. LEŠKA, Rudo. Opera ako analýza všednosti. *Svět a divadlo*. 2008, roč. 19, č. 6, s. 50. LEŠKA, Rudo. Opera – obraz. *Svět a divadlo*. 2009, roč. 20, č. 1, s. 44. LEŠKA, Rudo. Sex, krv a pijatika: Její pastorkyňa v Mníchove a Lipsku. *Svět a divadlo*. 2010, roč. 21, č. 3, s. 83. LEŠKA,

výskumným problémom v centre záujmu autora preto bolo, aký je historický kontext týchto inscenácií, ich inscenačná tradícia a kde sa vzal súčasný inscenačný prístup k Janáčkovi, ktorý je, a ako sa ukázalo, aj bol, vždy veľmi špecifický.

Nemecké divadelné prostredie (a z hľadiska doby pred pádom Berlínskeho múru to platí nielen o „spriatelenej“ Nemeckej demokratickej republike, ale aj o Nemeckej spolковой republike) bolo československej opernej tvorbe vždy naklonené a vo veľkom rozsahu a často veľmi aktuálne preberalo novinky diel českých a slovenských skladateľov, často dokonca otvorenejšie než v samotnom Československu. Celkom mimoriadnym zjavom je však v tomto ohľade osobnosť Leoša Janáčka. Je známou pravdou, že Janáčkova Pastorkyňa sa po pražskej premiére (26. 5. 1916), oslavnom Brodovom referáte v berlínskej Schaubühne a po nasledujúcej premiére vo viedenskej Dvorskej opere pod Mahlerovou taktovkou (16. 2. 1918) rozletela cez Nemecko do sveta. Možno menej známe je, že medzi vojnami evidujeme len v Nemecku niekoľko desiatok premiér Jej pastorkyne, hoci menej živý záujem bol o ostatné novinky skladateľa. Frekvencia uvádzania Pastorkyne neochabla dokonca ani v dobe nacistického panstva, kedy nemala slovanská opera na ružiach ustlané, a naplno prepukol s novou energiou v dobe povojnovej, ktorá priniesla niekoľko zásadných janáčkovských inscenačných počínov formujúcich špecifickú janáčkovskú inscenačnú tradíciu, ktorá je nielenže odchodná od tej česko-slovenskej (presnejšie azda českej, keďže na Slovensku sa Janáček nikdy väčšmi neujal), ale prináša významné impulzy i pre tunajšie prístupy k Janáčkovmu dielu. Celkom prirodzene sa tak ponúkalo, aby boli vedecky preskúmané práve inscenačné prístupy k Janáčkovi. Treba pritom zdôrazniť, že inscenácie Janáčkových opier boli veľmi často divadelnými udalosťami par excellence, ktoré zarezonovali vo veľmi širokom kontexte. Nemecká janáčkovská dramaturgia, ba povedzme priamo nemecký janáčkovský program, je potom skúmaný s osobitným zreteľom k Bavorskej štátnej opere v Mníchove, ako kľúčovej ustanovizni nemeckého operného divadla, na ktorej možno sledovať určitý konzistentný dramaturgický prístup i inscenačnú estetiku. Autorov vlastný rešerš premiér českých a slovenských opier v Bavorskej štátnej opere a mníchovskej dvorskej opere je prílohou tejto práce. To všetko pri vedomí, že Mníchov napriek určitým prelomovým počínom v tomto smere (premiéra Výletov pána Broučka mimo ČSR, kľúčová Rennertova inscenácia Jej pastorkyne v roku 1970), nie je typický janáčkovský operný dom – medzi tie patria v Nemecku predovšetkým Stuttgart, Düsseldorf-Duisburg, Lipsko, Drážďany alebo berlínska Komická opera. Aj ich prínosu a ich zásadným inscenáciám sa venuje táto práca.

Z hľadiska metodologického potom zostáva vymedziť prístup i niektoré pojmy. Autor si prirodzene uvedomuje, že hovoriť o českej alebo slovenskej opere je do určitej miery vágne. Napríklad k pojmu českej hudby možno dnes zostaviť už pekný rad štúdií pokúšajúcich sa o jej vymedzenie od koncepcie puristicky etnickej, resp. rečovej po koncepciu územnú,

Rudo. V Mníchove sa vynorila Undine. *Scena.cz* [online]. 22. 1. 2007 [cit. 14. 7. 2013]. Dostupné z: <http://hudebnirozhledy.cz/index.php?d=1&o=3&c=6186&r=10>. LEŠKA, Rudo. Věc Karenina: K opere na pacifickom pobreží. *Svět a divadlo*. 2011, roč. 22, č. 2, s. 75. LEŠKA, Rudo. Vzostup a pád našej civilizácie. *Svět a divadlo*. 2007, roč. 18, č. 3, s. 80.

resp. krajinskú („böhmisch“, resp. „mährisch“) zahŕňajúcu všetku tuzemskú produkciu bez ohľadu na etnický pôvod alebo preferovaný jazyk autora. Tyler považuje za české všetky opery písané na české texty,⁵ Vysloužil všetky opery skladateľov etnicky českého pôvodu.⁶

Podobne to platí o slovenskej hudbe, pod ktorú možno radiť buď produkciu etnicky slovenských autorov (píšucich najmä na nemecké a maďarské texty – vid' Bellovu „prvú slovenskú“ operu Kováč Wieland) alebo prípadne produkciu na slovenské texty. Myslím si, že na tomto mieste nie je treba pristupovať k problému politicky alebo dogmaticky, ale dôležité je uvedomiť si, aký je predmet výskumu a čo ním usilujeme zistiť. V prípade tejto práce je stredobodom pozornosti doba po druhej svetovej vojne, kedy dochádza k významnejšiemu prieniku autorskej réžie i do operného divadla. Ide súčasne o dobu, kedy český a slovenský živel žije v dôsledku mocenského povojnového usporiadania už bez významnejšej interakcie s etnickými minoritami. Význam pojmov „český“ a „slovenský“ tak nadobúda v tomto kontexte obsah stotožňovaný ako s krajinou, tak s jej obyvateľstvom. Československo sa v podstate (ideologickým oktrojom) stáva národným štátom Čechov a Slovákov, bez ohľadu na to, že i naďalej žijú v Československu početné menšiny (maďarská, rómska, rusínska a iné). Zároveň ale nedochádza ani v tomto období k splynutiu Slovákov a Čechov a obe jednotky žijú i naďalej vo veľkej miere samostatne a izolovane jedna od druhej. Hoci tak navonok Československo prezentuje svoju československú kultúru (ako uvidíme nižšie), prakticky nemá veľký význam hovoriť o československej hudbe, literatúre, opere, ale i naďalej dochádza k oddeľovaniu českej a slovenskej kultúry. Nie je potrebné zdôrazňovať, že v tejto súvislosti prišlo k mnohému nedorozumeniu v cudzine, kde si nejeden novinár plietol, čo je slovenské, české, príp. moravské a aký je v tom rozdiel.

Ak je teda načim naznačené problémy uzavrieť, venujem sa povojnovej janáčkovskej dramaturgii v NSR a NDR v kontexte tamojšej recepcie českej a slovenskej opery a s prihliadnutím k Bavorskej štátnej opere, pričom zameranie práce viedlo k tomu, že rozhodujúcim pramenným základom výskumu je nemecká denníková kritika. Prirodzene, že sa pritom nevyhnem exkurzom do iných nemecky hovoriacich krajín, medzi ktorými prebiehala čulá kultúrna výmena, a to do značnej miery i napriek železnej opone medzi NDR a NSR, resp. Západným Berlínom (pre zjednodušenie hovorím o NSR, NDR a Západnom Berlíne ako o Nemecku, pokiaľ je to účelné a z kontextu nevyplýva inak). Rovnako som považoval za vhodné zmieniť sa o dôležitých inscenáciách nemeckých režisérov mimo Nemecka, pokiaľ tieto inscenácie mali svoj ohlas v Nemecku, lebo tieto sa často zaradili práve do skúmanej nemeckej inscenačnej tradície.

Úvodná kapitola (Kontext a periodizácia, vývojové tendencie) má skôr skratkovitú esejistickú povahu a má za cieľ naznačiť a rámcovať kontext, v akom sa čitateľ pohybuje. Jadrom samotnej práce je potom druhá kapitola (Janáčkovská dramaturgia). Bolo už

⁵ TYRRELL, John. *Czech Opera*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988. ISBN 0-521-23531-6, s. ix.

⁶ VYSLOUŽIL, Jiří. Úvaha nad českou operou. In: *Opus musicum XII*. Brno: Český hudební fond, 1980, s. 193. Porov. tiež OTTLOVÁ, Marta. K otázce českosti v hudbě 19. století. In: *Opus musicum XI*. Brno: Český hudební fond, 1980, s. 101.

povedané, že z hľadiska časového si budem všímať dobu povojnovú so stručným prihliadnutím k predchádzajúcim obdobiam a s pokusom o periodizáciu. Koniec skúmanej doby je ohraničený rokom 1998, t. j. inscenáciou Káti Kabanovej v Salzburgu. Súčasne je to obdobie, ktoré – po stránke štatistiky janáčkovských inscenácií – spracovala Svatava Přibáňová vo vyššie spomenutom prehľade. Výber z jej štatistiky, ktorý sa týka inscenácií v Nemecku alebo inscenácií nemeckých režisérov v cudzine, tvorí prílohu tejto práce. Autorovi sa súčasne ponúkala možnosť tento jej prehľad doplniť a opraviť,⁷ vykonať k nemu ďalší pramenný výskum v zahraničí a pramene v ich vzájomnej súvislosti zhodnotiť a interpretovať z hľadiska určitých pretrvávajúcich inscenačných tendencií, inak povedané, inscenačnej tradície. Tento pramenný výskum, umožnený vďaka pobytu na mníchovskej Univerzite Ľudovíta Maximiliána v rámci programu Erasmus/Sokrates, bol zameraný predovšetkým na ohlasy na jednotlivé inscenácie v tlači. Podarilo sa zhromaždiť objemný konvolut dobových recenzií zrkadliacich bezprostredné prijatie Janáčkovho diela denníkovou kritikou a prinášajúcich cenné informácie o jeho inscenačnej podobe. Zatiaľ čo podobu scénografie je možné u novších inscenácií odvodiť z fotografií, ohľadom režijného výkladu postáv a ich vzťahov podáva práve kritika najlepšie informácie, pretože si ich fundovane všíma. Jadrom tejto práce tak je prehľad významnejších janáčkovských inscenácií sprístupnených čitateľovi optikou dobových nemeckých recenzií. Rozsah zrešeršovanej pramennej základne súčasne umožňuje ďalšej bádateľskej verejnosti nadviazať na túto prácu a venovať sa prípadne úplnej rekonštrukcii vybraných inscenácií, čo však nebolo účelom tejto práce vzhľadom na jej limitovaný rozsah. Účelom tejto práce zostáva formulácia základných téz k janáčkovskej inscenačnej tradícii a dramaturgii na základe informácií o podobe inscenácií abstrahovaných z jednotlivých kritik. Dodajme, že vysoká odborná úroveň i značný rozsah nemeckej denníkovej kritiky umožňuje podať pomerne plastický obraz o jednotlivých inscenáciách a ich vzájomnom vplyve. Súčasne je táto práca i správou o stave a úrovni nemeckej denníkovej kritiky sledovaného obdobia.

Ďalší vývoj po roku 1998 patrí viac súčasnosti než histórii a vyžaduje si i odlišný metodologický prístup – rešerš kritik má i naďalej svoj význam, ale ako primárny prameň kritika ustupuje audiovizuálnemu záznamu, ktorý v poslednej dobe skoro vždy existuje či už v podobe internej nahrávky divadla alebo v podobe nosiča vydaného k obchodným účelom. Tomuto obdobiu sa už táto práca v podrobnostiach nevenuje, len stručne zhŕňa autorov pohľad na ďalšie súveké vývojové tendencie Janáčkovho diela, a to predovšetkým na inscenáciách, s ktorými mal autor možnosť sa osobne oboznámiť.

⁷ Vid' poznámky v prílohe tejto práce pri jednotlivých údajoch Svatavy Přibáňovej.

II. Kontext a periodizácia, vývojové tendencie

Netreba isto pripomínať, že k interakcii nemeckého a českého divadelného života dochádzalo od nepamäti vzhľadom na politickú príslušnosť Čiech a Moravy k Svätej ríši rímskej, resp. k Predlitavsku. V dôsledku politických zmien po roku 1918 sa tento vzťah premenil (prinajmenšom v tom ohľade, že sa z kultúry menšinovej stala definitívne kultúra majoritná), ale vzájomný kontakt príliš nepoľavil. K tomu došlo definitívne až po druhej svetovej vojne, čo však v Nemecku nespôsobilo menší záujem o českú a neskôr, s nástupom silnej slovenskej hudobnej avantgardy (predovšetkým od 60. rokov), i slovenskú opernú produkciu. Čo sa týka napr. Janáčkovho diela, dalo by sa *cum grano salis* povedať, že väčšina dôležitých udalostí sa udiala mimo Československa, či už hovoríme o kritických vydaniach jeho partitúr, o vokálno-inštrumentálnej interpretácii alebo o zásadných inscenačných počinoch. Preto možno neprekvapí téza, že revolučný pohyb v Strednej Európe roku 1989 nič nezmenil na už existujúcom záujme o Janáčka a českú modernu (Martinů), ale zato (v porovnaní s predchádzajúcim obdobím štátom podporovaného kultúrneho exportu) znamenal praktický koniec uvádzaniu súčasných diel českých a slovenských skladateľov, ktorých opusy bývali skutočne bežnou súčasťou repertoáru nemeckých divadiel.

Pri vedomí približnosti akejkoľvek periodizácie si dovoľujem ponúknuť nasledujúce hrubé chronologické rozdelenie problematiky importu českej a slovenskej opery do Nemecka.

1. Obdobie predromantickej (starej) hudby

Ide o dobu od najstarších stredovekých čias cez barok a klasicizmus (mozartovskú operu) až do formovania národných operných škôl v rámci paneurópskeho romantického hnutia v 19. storočí. Je to obdobie, v ktorom neexistujú nepriepustné politické štátne hranice, kedy dochádza k voľnej výmene cestujúcich umelcov a kedy existuje pomerne univerzálna európska hudobná kultúra (pokiaľ nehovoríme o hudbe ľudovej). Až do nástupu národného obrodovania sa neuvažuje o umeleckej tvorbe nacionálne ani etnicky a nezdôrazňujú sa špecifiká národného hudobného prejavu. Toto obdobie stojí celkom stranou tejto práce, ale v Prílohe č. 1 uvádzam i pôvodom českých skladateľov (Mysliveček, Benda), ktorých uvedenie bolo zadokumentované v Mníchove, aby bol tento prehľad pokiaľ možno úplný.

2. Obdobie romantickej opery (národné obrodenecké hnutie, hnutie za zjednotenie Nemecka), konfrontácia českej a nemeckej romantickej opery

Doba, ktorú sme si v hudbe privykli označovať za romantickú a novoromantickú je sprevádzaná vzostupom národných obrodeneckých hnutí, medzi nimi i pangermánskym hnutím za zjednotenie Nemecka. V českých podmienkach sa pomaly počína kultivovať i opera v českej reči (v podstate prvou je Drotár F. Škroupa z roku 1826), ale až po páde

ministra Bacha (1859) nastal dostatočný rozvoj kultúrnych národných inštitúcií, spevokolov (Hlahol, Svatopluk), Sokola, Dočasného divadla (*Prozatímní divadlo*, 1862) atď. Nie je pritom treba zabúdať, že veľkosť a prostriedky Dočasného divadla (hoci s pravidelnou možnosťou hrania vo väčšom nemeckom Novomestskom divadle) nepochybne ovplyvnili charakter opernej produkcie tej doby.⁸ Opera je žáner extrémne závislý na dostatočných hmotných podmienkach, nečudo preto, že plný rozvoj českej opernej tvorby zaznamenávame až po otvorení stálych českých operných scén (okrem Prahy v Plzni, 1868, a s limitovanými prostriedkami i v Brne, 1884), najmä však po otvorení Národného divadla (1881, resp. 1883) – tou dobou však už bolo českých opier toľko, že Národné divadlo mohlo otvoriť prvú sezónu čisto českým repertoárom.

V dobe silnejúcich treníc medzi českou a nemeckou (rakúskou) politikou dochádza i ku konfrontácii českej a nemeckej kultúry (hudobné divadlo nevynímajúc), ako aj k vyjasňovaniu pozícií vnútri českej kultúry a spoločnosti. Známy je Smetanov biľag wagneriánstva, známe sú spory o pravú podstatu českej kultúry. Z pohľadu tejto práce je skôr než konflikt zaujímavá podnetná kultúrna výmena medzi nemeckou a českou hudobnou kultúrou, ako v samotných českých krajinách, tak i v nemecky hovoriacich oblastiach mimo Rakúska (tj. Nemeckej ríši od roku 1871). Hoci, ako tomu obvykle vo vzťahoch majoritnej a minoritnej kultúry býva, podnety to boli prevažne jednosmerné – česká opera sa ani v pražskom Novom nemeckom divadle veľmi nehrala, nemecká v českom podľa možností (najmä za Kovařovica) áno, avšak v súlade s dohodou (vyjednanou ešte Šubertom) o prednostnom práve na nemecký repertoár pre nemecké divadlo a na taliansky a francúzsky repertoár pre české divadlo. K formovaniu českej a neskôr vo veľmi obmedzenej miere i slovenskej opery (Bella, po prvej svetovej vojne Figuš-Bystrý a ďalší), resp. hudobného divadla tak dochádza v silnej závislosti na nemeckých vzoroch.

Popri tom však na samotnom sklonku 19. storočia dochádza i k limitovanej recepcii českej kultúry, ktorá si čiastočne vďaka Smetanovi, najmä však vďaka svetovému pôsobeniu Dvořákovmu, postupne získavala prestíž ako svojrázny prejav vágne definovanej slovanskej hudobnej kultúry. Veľkým impulzom v tomto smere bolo hosťovanie Národného divadla vo Viedni s Predanou nevestou, Daliborom, Dimitrijom a Fibichovou melodramou Vohľady Pelopove⁹ (1892). Do určitej miery sa teda počína na nemeckých scénach presadzovať i základný český repertoár, predovšetkým práve Predaná nevesta, Dalibor (Theater an der Wien, 1893, nemecká premiéra v Mníchove, 1894), sporadicky Dimitrij a neskôr Rusalka, inak však česká opera v cudzine, vrátane jej najbližšieho nemeckého prostredia, zostáva stále Popoluškou.

⁸ Porov. SRBA, Bořivoj. Bedřich Smetana a soudobá divadelní konvence. In: *Opus Musicum XVII*. Brno: Český hudební fond, 1985, s. 71.

⁹ Slovenský preklad zastávaný Miloslavom Blahynkom. Porov. BLAHYNKA, Miloslav. Fibichove opery na Slovensku. In: *Slovenské divadlo*, 2000, roč. XLVIII, č. 2-3, s. 121.

3. Formovanie českej moderny po prelome storočí, doba do roku 1945

Zakladateľská generácia českej opery je v dobe po prelome storočí postupne vystriedaná modernistami. Janáček, dátumom narodenia človek devätnásteho storočia, no svojou tvorbou a hudbou patriaci výlučne do storočia dvadsiateho, spolu s nasledovníkmi, ako boli celosvetovo úspešný Jaromír Weinberger, za prvej republiky potom Martinů, Hába a ďalší, získavajú pomaly po prvej svetovej vojne široké uznanie i vo Weimarskej republike a Rakúsku. V medzinárodnom kontexte naopak málo uspeli Fibich, Foerster alebo Ostrčil, hoci vyhlásení Nejedlým za jediných Smetanu hodných nasledovníkov, a podobne to platí o Novákovi. Ako sa však dnes ukazuje, napriek všetkej pozoruhodnosti diel Weinbergera (Gajdoš Švanda) a Hábu (Matka), táto pozornosť bola skôr prechodná a opadla (žiaľ) i v dnešnom Česku.

Obdobie po nástupe nacizmu je v samotnom Nemecku spojené s vymetaním „židovskej“ a „zvrátenej“ hudby (*entartete Musik*), i obmedzovaním slovanského repertoáru (k úplnému úradnému zákazom ruského repertoáru však dôjde až po napadnutí Sovietskeho zväzu). Diela bez výraznejšieho politického odkazu, ako Predaná nevesta či Jej pastorkyňa, však môžu byť naďalej vykonávané v podstate ako prejavy ľudového svojrázu, a to i po vypuknutí vojny a okupácie Československa. Ich povolenie malo vlastne i dokladať spriaznenosť Protektorátu a Ríše a bolo svojim spôsobom zneužitú k nacistickej propagande.

Vo vzťahu k Slovensku nie je bez zaujímavosti, že nacistom poslúžila k politickým účelom aj hudba. Popri prominentných nemeckých skladateľoch (Egk, Orff a mnohí ďalší) bol podobne čičíkaný i Eugen Suchoň, ktorého diela (nepochybne hodnotné) sa dostávajú na repertoár prestížnych nemeckých orchestrov, vrátane Berlínskych filharmonikov (Baladická suita). Na Slovensku v dobe vojny narastá hudobná produkcia, hoci bez významnejších pôvodných operných titulov (Suchoň však pracuje na dvoch operných námetoch – Svätoplukovi, nadväzujúc na svoju scénickú hudbu k Stodolovej dráme Kráľ Svätopluk, a Krútnave). Zostáva do istej miery paradoxné, že vojnové roky znamenali (okrem iného vďaka štedrej štátnej politike) pre slovenskú skladateľskú generáciu vzdelanú pred vojnou na pražských školách nevídaný rozvoj, plne zúročený v povojnových rokoch.

4. Československo po druhej svetovej vojne (1945–1992)

V súlade so zákonom akcie a reakcie znamenal koniec vojny prerušenie kontaktov s Nemeckom a razantné odmietanie nemeckej kultúry. K opatrnej pomalej zmene direktívne riadenej kultúrnej politiky dochádzalo až po vzniku Nemeckej demokratickej republiky, vrátane povinnej kultúrnej výmeny s ostatnými štátmi „socialistickej svetovej sústavy,“ NDR nevyvímajúc. Divadlo sa stáva súčasťou plánovito riadenej ekonomiky. Určitým pozitívnym prejavom tejto československej kultúrnej politiky však bola systémová podpora pôvodnej tvorby (hoci úradne preverenej) a jej systematický vývoz. Nejedno takto prezentované dielo potom zaujalo i iných intendantov, zarezonovalo v širšom kontexte a dočkalo sa opakovaných uvedení na mnohých scénach, vrátane západných. Taký bol napr. osud Suchoňovej Krútnavy, ktorej Hrdličkova inscenácia pripravená pre Národné divadlo bola

predstavená na početných zájazdoch Národného divadla v Berlíne (1956), Drážďanoch (1958), Varšave (1959), Bukurešti (1960), Bruseli (1961), Wiesbaden (1969) a Moskve (1975), ako i na Pražskej jari (opakovane v rokoch 1953, 1954, 1956, 1965, 1973, 1974).¹⁰ V mnohých týchto mestách bola následne Krútňava i javiskovo naštudovaná. Podobný osud s ňou zdieľajú diela Cikkerove (predovšetkým Vzkriesenie). V Nemecku zaznamenávame záujem o československú modernu 60. rokov, nový záujem o diela Martinů atď. Zo Smetanových diel zostáva štandardnou súčasťou repertoáru len Predaná nevesta, nie už Dalibor, čoraz viac sa presadzuje Dvořákova Rusalka a samozrejme takmer celé Janáčkovo scénické dielo.

Rok 1989 sám o sebe neznamenal rýchlu zmenu v naznačených trendoch (napokon i vzhľadom k dlhodobému plánovaniu v opernej prevádzke, kde obvykle nie je možné vymeniť titul zo dňa na deň), rozhodne však okamžite odstránil prekážky v slobodnej výmene tvorcov a interpretov. Prakticky však treba povedať, že i naďalej cestovali najmä tí, ktorí už boli na Západe etablovaní.

5. Rozdelenie republiky (doba po roku 1992)

Omnoho zásadnejšou zmenou bolo rozdelenie Republiky a citeľná absencia novo definovanej kultúrnej politiky, absencia finančnej i politickej podpory kultúrneho exportu. Dobu štátneho dirigizmu v kultúre vystriedala doba absolutného štátneho nezájmu o kultúru spojená navyše s devalváciou zahranično-politického významu oboch nových krajín po rozdelení. Na to doplatila predovšetkým slovenská kultúra, ktorá mala svoj priestor pri prezentácii kultúry Československa, no v novom Slovensku, napriek všetkým šovinistickým proklamáciám, pre ňu nebolo miesta. Niet náhodou, že od rozdelenia Republiky nebola vo svete (vrátane Česka) naštudovaná jediná slovenská opera s čestnou výnimkou Benešových *The Players*, naštudovaných v Kolíne vo svetovej premiére (1994), ktorej sa skladateľ na Slovensku nedožil. Česká kultúra sa síce tiež nedočkala výraznejšej štátnej podpory, ale diela, ktoré už boli v povedomí kultúrnej verejnosti, boli naďalej uvádzané (Smetana, Dvořák), či sa dokonca dočkali nového rozmachu (Janáček, Martinů). Práve prípad Martinů ale dokazuje, že bez systémovej podpory nie je možné dúfať v akúsi prirodzenú silu diela stať sa súčasťou repertoáru – kus práce na tomto poli totiž vykonala Nadácia Bohuslava Martinů. Súčasná diela českých skladateľov ale až na drobné výnimky celkom zmizli, zatiaľ čo len v rokoch 1945 až 1974 bolo v Nemecku uvedených 136 (sic!) nových československých opier, z toho na tučet v svetovej premiére.¹¹

¹⁰ LEŠKA, Rudolf. *Premeny Krútňavy*. Seminárna práca, rkp. Praha: Katedra divadelnej vedy FF UK, 2006, s. 1.

¹¹ HERRMANNOVÁ, Eva. Kommentar zur tschechoslowakischen Opern-Statistik. In: SEEGER, Horst (ed.). *Musikbühne 75*. Berlin: Henschel Verlag, 1975, s. 127.

III. Janáčkovská dramaturgia

Osobnosť Leoša Janáčka nebola nemeckému prostrediu neznáma ani pred druhou svetovou vojnou. Čiastočne vďaka osvetovej činnosti a osobným kontaktom Maxa Broda, čiastočne vďaka úspešnému uvedeniu Jej pastorkyne vo Viedni Gustavom Mahlerom (Hofoper, 1918), a vďaka aktivite Otta Klemperera v Kolíne, kde kliesnil cestu i ďalším Janáčkovým operám, napr. Káti Kabanovej (nemecká premiéra v roku 1922), pokúšajúc sa údajne i o Broučka, z ktorého realizácie zišlo.¹² Klemperer poznal české prostredie dobre i zo svojich početných hostovaní v Novom nemeckom divadle. Ostatným Janáčkovým operám však trvalo omnoho desiatok rokov dlhšie, kým sa v repertoári ujali. Napríklad na Káču dlho panoval názor, že nie je na divadlo vôbec súca.¹³

Janáček sám priznáva, že bol k ďalšej tvorbe, ako už pomerne starý muž, primätý i ozvenosťou svojho diela v cudzine. Vrhá sa do horúčkovitého komponovania a v krátkych odstupoch komponuje svoje vrcholné opery, z ktorých každá sa postupne stane nenahraditeľnou súčasťou modernej opernej dramaturgie, ba priam až repertoárovým kusom. To však bude nejakú dobu trvať a ani predchádzajúci úspech Pastorkyne v tomto nebol zárukou istoty. Netreba zabúdať, že každá z týchto oper (Príhody Líšky Bystroušky, Káča Kabanová, Vec Makropulos, Z mŕtveho domu) je iná (tematicky, štýlovou a žánrovou polohou, hudobne) a rozhodne odchodnejšia od Pastorkyne. Diváka, ktorý poznal len staršieho Janáčka, preto nepochybne zaskočia. A zaskočili i publikum vo svojej dobe, takže žiadna z nich neslávila taký víťazný postup, ako Pastorkyňa. Išlo skôr o opatrné preskúmavanie pôdy, ktorému po roku 1933 nepriala ani nacistická kultúrna politika, hoci medzi *entartete Kunst* Janáček napriek svojmu rusofilstvu a tvorivej blízkosti k expresionizmu a povedzme Bartókovi, nikdy zaradený nebol a napríklad Pastorkyňa bola trpená i naďalej v podstate ako reprezentantka tradičnej kultúry a kmeňového českého repertoáru tej doby (Predaná nevesta, Rusalka, Gajdoš Švanda). Žid Max Brod však musel z divadelných plagátov zmiznúť a ako prekladateľ bol uvádzaný Felix Greissle.¹⁴ Súhrou okolností tak vlastne Janáčkovu Pastorkyňa v tejto dobe (spolu s dielami napr. Richarda Straussa) do istej miery suplovala na nemeckých pódiumoch neprítomnosť európskej avantgardy.

Je zrejme prirodzené, že Janáčkovo dielo osobitne zaujímalo niektorých konkrétnych režisérskych osobností, ktoré sa k jeho dielu opakovane vracali. Za takýchto janáčkovských špecialistov platili zo staršej generácie Wolf Völker (Jej pastorkyňa, Štátna opera v Berlíne, 1942; Káča Kabanová, tamže, 1957; Výlety pána Broučka, Bavorská štátna opera v Mníchove, 1959), z mladšej Günther Rennert a Bohumil Hrdlička. Janáčkov surový realizmus inšpiroval

¹² VYSLOUŽILOVÁ, Věra. Verdeutschung der Janáčkschen Operntexte und Robert Brock als Übersetzer der Ausflüge des Herrn Brouček. In: BERNHART, Walter. Leoš Janáček: *Konzeption und Rezeption seines musikdramatischen Schaffens*. Anif, Salzburg: Verlag Müller-Speiser, 1997, s. 110. ISBN 38-514-5042-6.

¹³ Porov. PRINGSHEIM, Heinz. Katja Kabanowa. *Süddeutsche Zeitung*. 14. 10. 1947. F.B. Katja Kabanowa. *Neue Zeitung*. 15. 10. 1947. ad.

¹⁴ PŘIBÁŇOVÁ, Svatava. Svět Janáčkových oper. In: PŘIBÁŇOVÁ, Svatava a Zuzana LEDEROVÁ-PROTIVOVÁ. *Svět Janáčkových oper: World of Janáček's operas*. Brno: Moravské zemské muzeum, Nadace Leoše Janáčka, Město Brno, 1998, s. 10.

pochopiteľne i režisérov z okruhu berlínskej Komickej opery, či už ide o legendárnu inscenáciu Líšky Bystroušky Waltera Felsensteina (Komická opera v Berlíne, 1956), alebo o inscenácie jeho žiakov, Joachima Herza, Götza Friedricha, Harryho Kupfera alebo Christiana Pöppelreitera. Napriek pomerne rozsiahlemu janáčkovskému repertoáru (najmä v posledných desaťročiach) je zrejmé, že väčšina interpretov a tvorcov sa k téme vracala opakovane a vyslovene sa na tomto skladateľovi profilovali.

Neprekvapí, že obdobie zvýšeného počtu janáčkovských inscenácií bolo neraz spojené s určitým výročím, najmä výročím úmrtia v rokoch 1948, 1958 (k tomu sa pripája prvý medzinárodný hudobnovedecký kongres *Leoš Janáček a soudobá hudba* usporiadaný v Brne), 1968 (tiež výsledok otvárania sa československého umeleckého života v dobe Pražskej jari), či v roku 1978, kedy sa na Západe pripomínalo nielen 50 rokov úmrtia skladateľa, ale i smutné výročie okupácie ČSSR.¹⁵

Poučné je sledovať i vývoj vzťahu publika k tomuto repertoáru. Dlhobol veľmi opatrný a uvedenia Janáčkových opier sa obmedzovali na niekoľko málo repríz (napríklad nemecká premiéra Káti Kabanovej sa v Kolíne zahrala dva razy). Nepomohlo ani časté vyzdvihovanie kvality inscenácií zo strany kritiky. Divácku nedôveru sa v nemeckom kontexte azda podarilo prekonať v 90. rokoch a dnes Janáček nebýva vnímaný exoticky. Možno si dokonca trúfnuť povedať, že vzťah dnešného nemeckého publika je voči Janáčkovi ústretovejší, než v Česku, o Slovensku nehovoriac.

Niektoré divadlá sa k Janáčkovi vracali opakovane a dramaturgicky koncipovali vlastné janáčkovské cykly. Jeden z najambicióznejších predstavil umelecký šéf Nemeckej porýnskej opery (Deutsche Oper am Rhein) Düsseldorf-Duisburg, československý emigrant Bohumil Hrdlička, v Nemecku vystupujúci ako Herlichka. Cyklus, ktorý zarezonoval v celonemeckom kontexte, započal r. 1969 inscenáciou opery Jej pastorkyňa, pokračoval operami Príhody líšky Bystroušky (1972), Vec Makropulos (1973), Káťa Kabanová (1973), Výlety pána Broučka (1976) a Z mŕtveho domu (1977) – všetkých šesť inscenácií bolo udržiavaných na repertoári a súčasne uvedených v roku 1977. Akýmsi s odstupom pripraveným dovetkom bola inscenácia Osudu v roku 1986. Bolo by však chybou automaticky predpokladať, že by Hrdlička obohatil nemecký inscenačný kontext o výrazne české prvky, skôr naopak. Už vo svojich československých inscenáciách (napr. Krútnave Eugena Suchoňa v pražskom Národnom divadle roku 1953),¹⁶ vedel vystavať inscenáciou s expresionistickým, priam nemecky cíteným dramatismom, a v tomto duchu pokračoval i v NSR, kde jeho estetika, v Československu tak vyčnievajúca, v podstate celkom prirodzene zapadla do tamojšieho divadelného pohybu.

Podobne je vhodné pripomenúť Kupferov cyklus v Kolíne s dirigentom Gerdom Albrechtom (Jej pastorkyňa, Káťa Kabanová, Líška Bystrouška, Z mŕtveho domu) alebo cyklus

¹⁵ KNAUS, Jakob. Die Rezeption von Janáček's Opern außerhalb seiner Heimat, mit besonderer Berücksichtigung des Herrn Brouček. In: BERNHART, Walter. *Leoš Janáček: Konzeption und Rezeption seines musikdramatischen Schaffens*. Anif, Salzburg: Verlag Müller-Speiser, 1997, s. 99. ISBN 38-514-5042-6.

¹⁶ Porov. ŠALDOVÁ, Lenka. Talent pod tlakem doby. *Divadelní revue*. 2004, roč. 15, č. 1, s. 3.

dirigenta Michaela Gielena vo Frankfurte (Káťa Kabanová Völkersa Schlöndorffa, Příhody Líšky Bystroušky Jonathana Millera). Mimo vlastné územie Nemecka, ale s nemeckými režisérmi, uvádzal systematicky Janáčka intendant Mortier v bruselskej opere (Jej pastorkyňa Adolfa Dresena, Z mŕtveho domu Petra Mussbacha) a Janáčka neopustil ani behom svojej následnej intendantúri salzburského festivalu a parížskej Národnej opery.

Významným počínom prelomu 80. a 90. rokov sú tri k symbolizmu tiahnuce Glyndebournské festivalové produkcie nemeckého režiséra Nikolausa Lehnhoffa – Káťa Kabanová (1988), Jej pastorkyňa (1989) a Vec Makropulos (1995).¹⁷

Christian Pöppelreiter pripravil Janáčkov cyklus, ktorý si označil ako „trilógiu úniku,“ v Štajerskom Hradci v rokoch 1992–1994 (Jej pastorkyňa, Káťa Kabanová, Výlety pána Broučka).¹⁸

V 90. rokoch vôbec nastal všeobecný rozmach s inscenovaním Janáčkových opier a Jej pastorkyňa bola prirodzene stredobodom tohto vzruchu. V tejto práci si autor všíma niektoré dôležitejšie inscenácie z raných 90. rokov (do pamätnej Marthalerovej inscenácie Káti Kabanovej z roku 1998). Vďaka digitálnej technike a pádu železnej opony (a ňou tvorenej informačnej bariéry), je už toto obdobie neraz i bezprostredne kriticky reflektované na stránkach českej odbornej i bežnej tlače. Niekoľko inscenácií prvej dekády 21. storočia autor sám recenzoval a pre ich kontextuálnu historiografickú analýzu chýba potrebný odstup – to je taktiež dôvod pre uzavretie tejto práce v 90. rokoch.

V porovnaní s českou inscenačnou praxou¹⁹ je zjavné, že tá zaostáva kvantitatívne i kvalitatívne – v zmysle budovania interpretačných míľnikov alebo ukazovania nových ciest. Česká tradícia zostáva konzervatívna, čo je najbadateľnejšie na realistických často príliš lyricky nesených inscenáciách Káti Kabanovej²⁰ (oproti temnému expresionizmu nemeckých inscenácií) alebo na inscenáciách Jej pastorkyne, ktoré neraz skĺzavajú k folkloristickej malebnosti. Občas však i do kontextu vývoja v nemeckojazyčných krajinách zasiahli českí režiséri. Najvýraznejšie v Nemecku usadený Bohumil Hrdlička, ktorý sa však svojou estetikou skôr radí do nemeckého kánonu. Inak je potrebné zmieniť 7 inscenácií Ladislava Štrosa (Jej pastorkyňa – Ulm a Landestheater Salzburg 1978, Hof 1988, Příhody líšky Bystroušky – Kolín, Zürich, Krefeld 1969, Jugend-Festspieltreffen Bayreuth 1990), 6 inscenácií Václava Kašíka (Káťa Kabanová – Hannover 1967, Ženeva 1975, Kassel 1980, Příhody líšky Bystroušky – Gärtnerplatztheater Mníchov 1967, Kassel 1979, Vec Makropulos – Hannover 1979) a 3

¹⁷ Všetky tri sú dostupné na DVD nosičoch vydaných Arthaus Musik (Káťa Kabanová a Jej pastorkyňa) a vo vlastnej produkcii festivalu (Vec Makropulos).

¹⁸ K ideovým východiskám tohto cyklu porov. PÖPPELREITER, Christian. Der Grazer Janáček-Zyklus: Bemerkungen zur Inszenierung der Opern Jenůfa, Die Ausflüge des Herrn Brouček und Káťa Kabanová am Grazer Opernhaus. In: BERNHART, Walter. *Leoš Janáček: Konzeption und Rezeption seines musikdramatischen Schaffens*. Anif/Salzburg: Verlag Müller-Speiser, 1997, s. 145. ISBN 3851450426.

¹⁹ Prehľadne vid' VYSLOUŽIL, Jiří. Zur Frage der Rezeption von Janáček's Opern in seiner Heimat. In: BERNHART, Walter. *Leoš Janáček: Konzeption und Rezeption seines musikdramatischen Schaffens*. Anif, Salzburg: Verlag Müller-Speiser, 1997, s. 87. ISBN 38-514-5042-6.

²⁰ Zatiaľ ako výnimka pôsobia posledné dve české inscenácie Káti – Wilsonova v Národnom divadle (2010) a Nekvasilova v Národnom divadle Moravsko-sliezskom (2012).

inscenácie Václava Věžníka (Jej pastorkyňa – St. Gallen 1981, Káťa Kabanová – Bern 1979, Příhody líšky Bystroušky – Graz 1976). Všetko (s výnimkou kolínskej, možno hannoverskej opery) to bohužiaľ boli inscenácie na menej dôležitých oblastných scénach, ktoré sa často ani nedočkali celoštátnej reflexie. Väčšinou však boli českí režiséri (k menovaným pripočítajme Karla Jerneka alebo Miloša Wasserbauera) vyhľadávajúci buď na inscenovanie iných českých oper (Predanej nevesty, Rusalky) alebo inscenovali svetový repertoár. Inak tomu bolo u dirigentov – Václav Neumann platil vyslovene za janáčkovského dirigenta, bol pri mnohých inscenáciách Komickej opery, vrátane legendárnej Bystroušky, pôsobil ako šéfdirigent lipského Gewandhausu (funkcia, ktorej sa v roku 1969 vzdal na protest proti účasti NDR na augustovej okupácii ČSSR) i ako generálny hudobný riaditeľ stuttgartskej opery (v sezónach 1970/1971 a 1971/1972). Popri ňom sa s úspechom a opakovane uplatnili i mnohí ďalší (v chronologickom poradí): Rudolf Vašut, František Jílek, Jaroslav Krombholc, Bohumil Gregor, Jiří Kout, Jiří Bělohlávek, v najnovšej dobe potom Tomáš Hanus alebo Tomáš Netopil.

Dodajme, že súčasťou janáčkovského kánonu sa v Nemecku nikdy nestali rané Janáčkovy opery Začiatok románu a Šárka, ktorým sa preto táto práca ani nevenuje.

1. Jej pastorkyňa

a) Medzivojnové obdobie

O neobyčajnej obľube Jej pastorkyne svedčia početné naštudovania v celom Nemecku. Divácky atraktívne bolo nepochybne sprvoti i osobitné a pre nemecké mestské publikum isto i exotické prostredie moravskej dediny.

Potom, čo Max Brod navštívil pražské predstavenie a uverejnil priaznivú kritiku v *Schaubühne*,²¹ navštívil ho vraj Janáček a požiadal ho o preklad do nemčiny.²² Dielo zaujalo Gustava Mahlera, pod ktorého taktovkou sa uskutočnila viedenská premiéra v réžii Wilhelma Wymetala (K. K. Hofoperntheater, 16. 2. 1918), so slávnou brnianskou rodáčkou Mariou Jeritzovou (Jedličkovou) v titulnej úlohe. Opulentná folkloristická freska so živým koňom na javisku na dlhšiu dobu slúžila ako východisko v inscenačnom prístupe k dielu ako žánrovému folklórnemu obrázku a hoci sotva bola štýlová (nezobrazovala chudobný podhorský kraj), osobne prítomný skladateľ bol vraj spokojný.²³ Zakrátko sa opera hrala v Kolíne nad Rýnom v dusnej atmosfére po kapitulácii Nemecka (Vereingtes Stadttheater Köln, 16. 11. 1918). O inscenácii nemáme mnoho správ, vieme však, že taktovka Ottu Klemperera a réžia Fritza Rémonda zanechali priaznivý dojem. Zakrátko nasledovali ďalšie inscenácie na 50 scénach vo svete,²⁴ i v Nemecku. Z významnejších inscenácií spomeňme predovšetkým tú vo Frankfurte

²¹ BROD, Max. Tschechisches Opernglück. *Schaubühne*. 16. 11. 1916.

²² BROD, Max. Max Brod on the translation of Jenůfa. In: TYRRELL, John. *Janáček's Operas. A Documentary Account*. London: Faber and Faber, 1992. ISBN 0-571-195822-2, s. 96.

²³ PŘIBÁŇOVÁ, Svatava. Svět Janáčkových oper. In: PŘIBÁŇOVÁ, Svatava a Zuzana LEDEROVÁ-PROTIVOVÁ. *Svět Janáčkových oper: World of Janáček's operas*. Brno: Moravské zemské muzeum, Nadace Leoše Janáčka, Město Brno, 1998, s. 10.

²⁴ STEINHAEUER, Walter. Janaceks Jenufa: Neuinszenierung in der Berliner Staatsoper. *Melos* 1942, roč. 21, č. 4 (April).

nad Mohanom (Städtische Bühnen, 11. 12. 1923), Berlína (Deutsche Staatsoper, dirigent Erich Kleiber, prvý raz v Berlína vystupujúca Sinaida Jurjevskajová v titulnej úlohe, 17. 3. 1924), Cáchach (15. 12. 1924).

Popularite opery i chýrnosti skladateľa pomohla i premiéra v Metropolitnej opere v New Yorku (6. 12. 1924) opäť s Mariou Jeritzovou (k naštudovaniu došlo i vďaka jej osobnej intervencii) a s Margarete Matzenauerovou (Kostolníčka). Inscenácia vo Wymetalovej réžii bola opulentným remakom viedenskej premiéry. V krátkom období nasledovali desiatky ďalších naštudovaní (len v roku 1925 boli premiéry v Darmstadte, Gere, Augsburgu, Brémach, Mannheime, Coburgu, švajčiarskom Bazileji, Vratislave, Osnabrücker, Magdeburgu, Freiburgu a Norimbergu). Osobitne zaujme darmstadtská inscenácia Charlesa Moora s čistou, štylizovanou a kubizmom inšpirovanou scénografiou Friedricha Kalbfussa,²⁵ ktorá sa vymyká folkloristicko-realistickému prístupu ostatných inscenácií. Cesta Pastorkyne na svetové javiská z Prahy cez Viedeň, Berlín a Metropolitnú operu je naostatok dobre spracovaná a nie neznáma látka,²⁶ dodajme len, že v USA sa jej napriek úspechu premiéry nepodarilo preraziť, lebo ďalších 50 rokov sa v Metropolitnej opere nehrala a i na iných javiskách sa v USA objavovala až do 90. rokov len veľmi zriedkavo.

V Mníchove uviedol Pastorkyňu po prvý raz dirigent Karl Elmendorff v roku 1929 (Nationaltheater, 21. 11. 1929)²⁷ v réžii Aloisa Hofmanna a s Hildegarde Ranczakovou v titulnej úlohe, no do konca vojny sa tu už na repertoár znovu nedostala.

b) Nacistický diktát a druhá svetová vojna

Je hádam na prvý pohľad prekvapujúce, že Pastorkyňa rusofilského avantgardistu Janáčka nacistom neprekážala. Presnejšie povedané, spočiatku prekážala a po nástupe nacizmu boli niektoré jej plánované uvedenia odrieknuté, zakázané alebo síce povolené, ale sprevádzané protestami. Neskôr, najmä po anexii Československa, však režim zmenil názor. Pravdepodobne i z toho dôvodu, že opera bola vnímaná ako exotický folkloristický obrázok zo zastrčeného Slovácka, než nejaký vyslovene avantgardný prejav, navyše v situácii keď sám Janáček sa nepovažoval za súčasť nejakého hnutia alebo prúdu. Podobne ako iné opery označené za „ľudové“ (*volkstümlich*), bola zneužitá nacistickou propagandou (rovnaký osud postretol Smetanu a jeho Predanú nevestu či Moniuszkovu Halku), ktorá ju vedela použiť pre

²⁵ Obrazová dokumentácia in: PŘIBÁŇOVÁ, Svatava a Zuzana LEDEROVÁ-PROTIVOVÁ. *Svět Janáčkových oper: World of Janáček's operas*. Brno: Moravské zemské muzeum, Nadace Leoše Janáčka, Město Brno, 1998, s. 38.

²⁶ Vid' napr. Přibáňová, Svatava. *Opery Leoše Janáčka doma a v zahraničí. Program Státního divadla v Brně. 1984. [Zoznam významných inscenácií oper Leoša Janáčka do roku 1983].* PŘIBÁŇOVÁ, Svatava a Zuzana LEDEROVÁ-PROTIVOVÁ. *Svět Janáčkových oper: World of Janáček's operas*. Brno: Moravské zemské muzeum, Nadace Leoše Janáčka, Město Brno, 1998. [Katalóg k výstave s bohatou obrazovou dokumentáciou niektorých významných janáčkovských inscenácií]. TYRRELL, John. *Janáček: years of a life*. London: Faber and Faber, 2006-2007, 2 v. ISBN 97805712366712. [K inscenáciám Janáčkových oper za jeho života.]. TYRRELL, John. *Janáček's Operas. A Documentary Account*. London: Faber and Faber, 1992. ISBN 0-571-195822-2. [Zborník dokumentov k Janáčkovmu životu a dielu, vrátane inscenácií z doby jeho života.] Je ovšem zřejmé, že zameranie janáčkovského bádania je skôr muzikologické, než teatrologické.

²⁷ gk. „Jenufa“ – neu inszeniert. *Süddeutsche Zeitung*. 10. 4. 1954.

svoju doktrínu „krvi a pôdy“ (*Blut und Boden*).²⁸ V rokoch 1939 až 1944 tak vieme o 36 (!) inscenáciách Pastorkyne v Nemeckej ríši (mimo Protektorát). Najvýznamnejšou z nich bolo exkluzívne uvedenie berlínskej Štátnej opery v roku 1942 pod taktovkou Johannes Schülera a v réžii Wolfa Völker, pre ktorého to bol prvý Janáček, ku ktorému sa neskôr vracal. Völker, ako mu bolo vlastné, tiahol i v tejto produkcii k naturalistickému prejavu a vzťahovej drobnokresbe.²⁹

c) Povojnové obdobie, 1945–1970

Čo do kvantity inscenovania, znamenalo povojnové obdobie spočiatku pokles, čo je pochopiteľné aj vzhľadom na prechodné obdobie nutnej obnovy zničeného Nemecka, kedy prakticky všetky nemecké súbory a orchestre pôsobili v provízorných podmienkach (často v náhradných budovách) a i počet premiér bol značne obmedzený, nehovoriac o možnej nechuti inscenovať československú operu po prehranej vojne a po dramatických udalostiach v československom pohraničí. Pôsobenie Pastorkyne a vôbec Janáčkovho odkazu však z divadelného hľadiska nadobúda na dôležitosť tým, že sa jeho diela často chápu poprední režiséri nemeckého divadelného okruhu.

Wolf Völker sa k Pastorkyni vrátil v Berlíne (Staatsoper Unter den Linden, 14. 2. 1949), Düsseldorfe (Städtische Bühnen, 25. 9. 1950) a v Hamburgu (Staatsoper Hamburg, 29. 12. 1953). V americkej zóne Berlína uviedli Pastorkyňu 8. 5. 1954 v divadelnej budove Západné divadlo (Theater des Westens), kde pôsobil súbor Mestskej opery Berlín (Städtische Oper Berlin – Deutsches Opernhaus, dnešná Deutsche Oper), keďže domovská budova súboru na Bismarckstraße bola zničená náletmi. Režiroval Werner Kelch, ktorý patril medzi popredných inscenátorov moderného repertoáru, medzi inými opier ako Peter Grimes a Albert Herring Benjamina Brittena, Príliv Borisa Blachera alebo Troilus a Cressida Winfrieda Zilliga.³⁰ Dirigoval generálny hudobný riaditeľ Richard Kraus. Inscenácia sa zahrála 28 krát a derniéra sa uskutočnila v roku 1958.³¹

Po dlhej dobe (od roku 1929) uviedli Pastorkyňu v Mníchove, v dočasnom pôsobisku štátnej opery v Divadle Princa regenta (Bayerische Staatsoper, 10. 4. 1954) k 100. výročiu Janáčkovho narodenia.³² Réžia Heinza Arnolda vychádzala „z poučeného naturalizmu“ s mlynom, obrovským mlynským kolesom, potokom, horami a sedliackymi izbami, inscenovanom „čo najvernejšie skutočnosti a životu.“³³ Po hereckej stránke bol aranžmán

²⁸ Porov. LEVI, Erik. Janáček and the Third Reich. In: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity: H, Řada hudebněvědná 42-43*. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2007-2008, s. 69.

²⁹ STEINHAEUER, Walter. Janaceks Jenufa: Neuinszenierung in der Berliner Staatsoper. *Melos* 1942, roč. 21, č. 4 (April).

³⁰ ROESLER, Curt A. Janáček in Charlottenburg. *Blog der Deutschen Oper Berlin* [online]. 2012, 7. 12. 2012 [cit. 23. 5. 2013]. Dostupné z: <http://blog.deutscheoperberlin.de/?p=434>

³¹ ROESLER, Curt A. Janáček in Charlottenburg. *Blog der Deutschen Oper Berlin* [online]. 2012, 7. 12. 2012 [cit. 23. 5. 2013]. Dostupné z: <http://blog.deutscheoperberlin.de/?p=434>

³² Anonym. Ballade von der schönen Jenufa. *Abendzeitung München*. 10. 4. 1954.

³³ SCHIMDT-GARRE, Helmut. Das alte Lied vom verlassenen Mägdelein. *Münchener Merkur*. 12. 4. 1954. Svedčia o tom i fotografie publikované v citovanej tlači.

popísaný ako „veľmi živý,“³⁴ inscenácia ako „verná dielu.“³⁵ Kritika si to pochvaľovala, súdiac, že „táto opera si vyžaduje aj na javisku čo najvernejšie podanie reality, vzpierajúc sa akejkoľvek abstrakcii a štylizácii.“³⁶ S „búrlivým úspechom“ premiéru dirigoval Robert Hager, v úlohe Kostolníčky sa predstavila Marianne Schechová, ktorej „doteraz žiadna úloha takto predstaviteľsky nepadla“³⁷ a s ktorou inscenácia „stojí a padá.“³⁸ Ako Jenúfa vystúpila Maud Cunitzová, Lacom bol Lorenz Fehenberger.

Po Mníchove sa Pastorkyňa vrátila i do prístavného Kielu, kde zarezonovala ako „jedna z najpôsobivejších operných premiér posledných čias“³⁹ (Bühnen der Landeshauptstadt Kiel, 21. 11. 1954). „Vítálna, pevne uchopená réžia Hansa-Georga Rudolpha sa vyhýba akémukoľvek chodu naprázdno, prekonáva nezreteľné a nelogické miesta partitúry [sic], rieši [...] pohyby zboru v takmer tanečne výrazovo silnej choreografii a vedie sólistov síce s dôrazom, ale predsa opatrne k individuálnym, jasne konturovaným, akoby rezbárskym nožom formovaným osobnostiam.“⁴⁰ V titulnej úlohe sa predstavila Irene Horvathová vo svojom „dosiaľ najbohatšom výkone, v akom bolo možné túto speváčku zažiť.“⁴¹ Zdarne jej sekundovali Anni Assionsová ako Kostolníčka, Oskar Röhling ako Laca a Jean Cox ako Števa.

V roku 1955 po prvý raz uviedli Pastorkyňu v Oldenburgu (Staatstheater Oldenburg, 8. 6. 1955), dirigoval Heinz Rockstroh, režíroval Joss Hallwegh. Podľa kritik súdiac, bola to inscenácia priamočiara, nevybočujúca, s realisticky vykreslenou dedinou, zlou Kostolníčkou (Käthe Retzmannová) a rozšafným Števom (Carl Friedrich Schubert), no napriek tomu si inscenácia údajne celkom získala divákov a premiéra mala „búrlivý úspech.“⁴² V titulnej úlohe sa predstavila Nelde Clavelová, ako Laca Paul Vincent Gunia.

Na inscenáciu Osudu z roku 1958 (réžia Peter Stanchina) nadviazal na svojej domovskej stuttgartskej scéne intendant a režisér Günther Rennert s Jej pastorkyňou (Württembergische Staatsoper, 12. 6. 1959). Ako je mu vlastné, vyšiel z realizmu, nechal si postaviť priam naturalistickú scénu od scénografky Leni Bauer-Ecsyovej (sama neskôr inscenovala Janáčka i ako režisérka – napr. pamätnú inscenáciu Jej pastorkyne v San Franciscu roku 1969). Inscenácia bol chválená predovšetkým za Rennertovo prirodzené vedenie postáv (*Personenführung*).⁴³ Dirigoval Ferdinand Leitner.

³⁴ KALCKREUTH, Johannes von. Leos Janacek „Jenufa“. *Süddeutsche Zeitung*. 12. 4. 1954.

³⁵ KALCKREUTH, Johannes von. Leos Janacek „Jenufa“. *Süddeutsche Zeitung*. 12. 4. 1954.

³⁶ SCHIMDT-GARRE, Helmut. Das alte Lied vom verlassenen Mägdelein. *Münchener Merkur*. 12. 4. 1954.

³⁷ SCHIMDT-GARRE, Helmut. Das alte Lied vom verlassenen Mägdelein. *Münchener Merkur*. 12. 4. 1954.

Podobne: KALCKREUTH, Johannes von. Leos Janacek „Jenufa“. *Süddeutsche Zeitung*. 12. 4. 1954.

³⁸ KALCKREUTH, Johannes von. Leos Janacek „Jenufa“. *Süddeutsche Zeitung*. 12. 4. 1954.

³⁹ R. B. Geglückte Neubelebung der „Jenufa“. *Kieler Nachrichten*. 23. 11. 1954.

⁴⁰ R. B. Geglückte Neubelebung der „Jenufa“. *Kieler Nachrichten*. 23. 11. 1954.

⁴¹ R. B. Geglückte Neubelebung der „Jenufa“. *Kieler Nachrichten*. 23. 11. 1954.

⁴² HAMPEL, Norbert. Leos Janacek's Oper „Jenufa“: Erstaufführung im Oldenburgischen Staatstheater mit stürmischem Beifall aufgenommen. *Nordwest-Zeitung*. 10. 6. 1955.

⁴³ Anonym. Das Genie des Volkes spricht aus jedem Takt. *Allgemeine Zeitung Stuttgart*. 15. 6. 1959.

Z nemeckého divadelného okruhu možno upozorniť tiež na druhú povojnovú inscenáciu vo viedenskej Štátnej opere v réžii Otta Schenka a pod taktovkou Jaroslava Krombholca (ten tu naštudoval i inscenáciu z roku 1948 s českým inscenačným tímom – Luďkom Mandausom a Karlom Svobodným). Inscenácia z roku 1964 je zvukovo dokumentovaná dostupnou nahrávkou.⁴⁴

V tom istom roku režíroval Pastorkyňu vo východoberlínskej Komickej opere mladý Felsensteinov žiak a asistent Götz Friedrich s domovským scénografom Komickej opery Reinhartom Zimmermannom, kostýmovým výtvarníkom Janom Skalickým a hosťujúcim dirigentom Rudolfom Vašatom (Komische Oper, 15. 9. 1964). Remake tejto inscenácie pripravil Götz Friedrich v švédskom Štokholme⁴⁵ (Stockholm Operan, 1. 12. 1972). Ako bolo v Komickej opere zvykom, skúškový proces trval dva a pol mesiaca a dôsledne sa dbalo na hereckú stránku inscenácie – nečudo, že „každý krok, každé gesto zmysluplne sedelo.“⁴⁶ Účinného efektu dosiahol Friedrich na začiatku predstavenia – nechal zhasnúť všetky svetlá v divadle, vrátane orchestriska, a so zvukom xylofónu nechal ostrým bielym svetlom z tmy vykrajovať kontúry obrovského mlynskeho kola, aby postupne zalial svetlom celé javisko. Od neho viedol drevený mostík určený pre inscenovanie niektorých intímnejších scén ponad orchestrisko do hľadiska.⁴⁷ Východiskom je tvrdý sociálno-kritický realizmus spojený s expresionizmom ústiaci vo finále do *lieto fine* – oboch snúbencov odchádzajúcich ruku v ruku do ostrého svetla v zadnej časti javiska, do svetlejšej budúcnosti.⁴⁸ Čítané dobovými politickými očami, je zrejmé, že tým svetleším zajtrajškom má byť socializmus. V Česku bola koncepcia odmietnutá pre údajné „naturalistické prejavy hraničiace s brutalitou.“⁴⁹ Medzi berlínskymi sólistami bola vyzdvihovaná Ruth Schob-Lipková ako Kostolníčka. Vo Švédsku sa po prvý raz skvelo uviedla Elisabeth Söderströmová ako Jenůfa (jej podanie je známe z neskoršej Mackerrasovej nahrávky),⁵⁰ Kerstin Meyerová ako Kostolníčka, Kolbjörn Höiseh (Laca) a Johnny Blanc (Števa). Zatiaľ čo Vašatu kritika pri berlínskej premiére chválila pre precízny výkon,⁵¹ pri štokholmskom uvedení mu vytkla vonkajškovú jednostrunnú

⁴⁴ Vydal Arkivmusic, kat. č. 55385, porov. http://www.arkivmusic.com/classical/album.jsp?album_id=55385.

⁴⁵ LEHMANN-BRAUNSCHWEIG, Elke. Licht am Horizont: Götz Friedrich inszeniert „Jenufa“ an der Stockholmer Oper. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 19. 12. 1972.

⁴⁶ L. H. Volksoper aus der Slowakei. *Die Welt*. 28. 10. 1964.

⁴⁷ DANNENBERG, Peter. Unterm Schicksalsrad: Götz Friedrich inszeniert Janaceks „Jenufa“ an der Stockholmer Königlichen Oper. *Die Welt*. 7. 12. 1972.

⁴⁸ LEHMANN-BRAUNSCHWEIG, Elke. Licht am Horizont: Götz Friedrich inszeniert „Jenufa“ an der Stockholmer Oper. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 19. 12. 1972.

⁴⁹ PŘIBÁŇOVÁ, Svatava. Svět Janáčkových oper. In: PŘIBÁŇOVÁ, Svatava a Zuzana LEDEROVÁ-PROTIVOVÁ. *Svět Janáčkových oper: World of Janáček's operas*. Brno: Moravské zemské muzeum, Nadace Leoše Janáčka, Město Brno, 1998, s. 10, citujúc Vladimíra Štefla.

⁵⁰ DECCA, kat. č. 4758227, vyd. 1982.

⁵¹ L. H. Volksoper aus der Slowakei. *Die Welt*. 28. 10. 1964.

dramatičnosť bez dosatočnej farebnosti a plastičnosti,⁵² hoci úspech u publika bol vraj „prenikavý“.⁵³

Z inscenácií významnejších operných domov nech je spomenutá produkcia hamburskej štátnej opery (Staatsoper Hamburg, 12. 12. 1966) režiséra Oscara Fritza Schuha a dirigenta Leopolda Ludwiga. Inscenácia však nezaznamenala u kritiky úspech. Hudobné naštudovanie bolo odmietnuté, lebo mu chýbal „cit pre zvuk a rytmus“⁵⁴ a režisérovi i scénografovi Teovi Ottosovi bol vyčítaný krajne detailný realizmus, ba až prehnáný naturalizmus, ktorý bol už touto dobou považovaný za prekonaný. Rovnako sa mu vytýkala koncepcia postáv, osobitne Kostolníčky podanej v hrubých rysoch priam primitívne, pričom jej stvárnenie poprednou sólistkou pražského Národného divadla Naděždou Kniplovou bolo považované za príliš silácke, ktoré prehnanou teatrálnosťou odpúťovalo pozornosť od psychologického a hudobného bohatstva tejto postavy.⁵⁵

V roku 1969 sa objavila i vôbec prvá Hrdličkova inscenácia *Jej pastorkyňa*, a to v Hrdličkovom exulantskom pôsobisku Düsseldorfe (Deutsche Oper am Rhein Düsseldorf-Duisburg, 14. 10. 1969). Hrdlička uvádzal v súlade s dobovou praxou *Jej pastorkyňa* v nemčine, no zbavil ju zaťažkaného realizmu i moravských reálií a referencií a sujet zovšeobecnil do „matriáchalnej pratragedie so spoločenskokritickým posolstvom“.⁵⁶ Rovnako ako v pražskej Krútnave, i tu volí čierno-bielu scénu a vysoko štylizovanú, hektickú expresiu.⁵⁷ Niektoré obrazy pritom pôsobili až hrozivo mŕtvoľne.⁵⁸ Hrdličkovo psychologické vedenie postáv plných vnútorného napätia akoby pred explóziou je prirovnávané k Felsensteinovi a Kortnerovi.⁵⁹ Chorého dirigenta Lászla Somogyiho nahradil za dirigentským pultom len týždeň pred premiérou Arnold Quennet, ktorý priviedol orchester k vynikajúcemu výsledku koncepčne súzodiacemu s ideovými východiskami réžie inscenovanej na javisku.⁶⁰ Kritika tentokrát paradoxne vyzdvihovala práve dramatické podanie hostujúcej Nadeždy Kniplovej ako Kostolníčky, Stelly Arxalisovej v titulnej úlohe a mladých tenoristov – vychádzajúcu opernú hviezdu René Kolla (Laca) a Wernera Götza (Števa).⁶¹ Vynikajúco

⁵² DANNENBERG, Peter. Unterm Schicksalsrad: Götz Friedrich inszeniert Janaceks „Jenufa“ an der Stockholmer Koniglichen Oper. *Die Welt*. 7. 12. 1972.

⁵³ LEHMANN-BRAUNSCHWEIG, Elke. Licht am Horizont: Götz Friedrich inszeniert „Jenufa“ an der Stockholmer Oper. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 19. 12. 1972.

⁵⁴ JOACHIM, Heinz: An der Grenze zum Naturalismus. *Die Welt*. 16. 10. 1969.

⁵⁵ JOACHIM, Heinz: An der Grenze zum Naturalismus. *Die Welt*. 16. 10. 1969.

⁵⁶ KOEGLER, Horst. Jenufa – fern von mährischer Folklore: Bohumil Herlichkas Inszenierung in Düsseldorf. *Münchener Merkur*. 15. 10. 1969.

⁵⁷ ŠALDOVÁ, Lenka. Talent pod tlakem doby. *Divadelní revue*. 2004, roč. 15, č. 1, s. 3. KOEGLER, Horst. Jenufa – fern von mährischer Folklore: Bohumil Herlichkas Inszenierung in Düsseldorf. *Münchener Merkur*. 15. 10. 1969.

⁵⁸ hkp. Jenufa archetypisch: Janáček's Oper in Düsseldorf. *Die Welt*. 15. 10. 1969.

⁵⁹ KOEGLER, Horst. Jenufa – fern von mährischer Folklore: Bohumil Herlichkas Inszenierung in Düsseldorf. *Münchener Merkur*. 15. 10. 1969.

⁶⁰ hkp. Jenufa archetypisch: Janáček's Oper in Düsseldorf. *Die Welt*. 15. 10. 1969. KOEGLER, Horst. Jenufa – fern von mährischer Folklore: Bohumil Herlichkas Inszenierung in Düsseldorf. *Münchener Merkur*. 15. 10. 1969.

⁶¹ hkp. Jenufa archetypisch: Janáček's Oper in Düsseldorf. *Die Welt*. 15. 10. 1969. KOEGLER, Horst. Jenufa – fern von mährischer Folklore: Bohumil Herlichkas Inszenierung in Düsseldorf. *Münchener Merkur*. 15. 10. 1969.

hodnotenú inscenáciu prirovnávala kritika k Hrdličkovej Rusalke (Deutsche Oper am Rhein, 1964) a považovala ju za jednu z do tej doby najlepších Hrdličkových inscenácií.⁶²

d) Bayerische Staatsoper, 1970

Za udalosť možno považovať inscenáciu Bavorskej štátnej opery v Mníchove (18. 3. 1970), šesť sezón po opätovnom otvorení budovy mníchovského Národného divadla roku 1964. Je to štvrtý Janáček uvedený tu po skončení vojny. V Mníchove stihli už predtým inscenáciu Káti Kabanovej v roku 1947, Jej pastorkyňu v roku 1954 a nemeckú premiéru Výletov pana Broučka (1959). Režiroval Günther Rennert, ktorý Pastorkyňu pripravoval už roky predtým v Stuttgarte (1959) a teraz sa k nej s novou koncepciou (hoci s podobnými realistickými východiskami) vrátil. Dirigoval Rafael Kubelík, vtedajší šéf Symfonického orchestru Bavorského rozhlasu (od roku 1961), ktorý súčasne ako operný dirigent na doskách mníchovskej opery debutoval. Rennertovi, vtedajšiemu riaditeľovi divadla, v tej dobe ani nezvyšovalo, než pozývať hostí, keďže v tejto dobe nemala opera hudobného riaditeľa (šéfdirigenta). A koho iného na Janáčka, než v Mníchove pôsobiaceho československého exulanta Kubelíka, ktorý len dva roky predtým dirigoval Pastorkyňu v londýnskej Covent Garden.⁶³ Pozoruhodná je nielen Rennertova réžia, ale aj Kubelíkovo uchopenie diela. Na rozdiel od mnohých nemeckých dirigentov nie sú jeho východiská expresionistické, ani nezdôrazňuje dramatickosť partitúry.⁶⁴ Ruppel si podobne pochvaľuje, že Kubelík neinterpretuje Janáčka wagneriánsko-straussovsky symfonicko-dramaticky.⁶⁵ Kubelík diriguje Pastorkyňu malebne,⁶⁶ krehko, skromne, jemne, citlivo rešpektujúc niektoré ozvuky ľudovej hudby v diele.⁶⁷ Tým sa však tento Kubelíkov Janáček trochu vymyká nemeckej tradícii. Je treba ale zdôrazniť, že vnímanie nemeckej kritiky je pravdepodobne príliš ovplyvnené nemeckou interpretačnou tradíciou, pretože osobná skúsenosť so živou nahrávkou z premiéry prezrádza, že Kubelíkovo podanie rozhodne nebolo od expresionistického symfonizmu natoľko vzdialené.⁶⁸

Hralo sa, ako bolo v tejto dobe ešte stále obvyklé, libreto v Brodovom preklade. Inscenačne režisér Rennert a scénograf Alfred Siercke vychádzali z realistickej estetiky⁶⁹ a verne sa držali reálií opery. O Rennertových východiskách svedčí jeho vlastný citát: „Bolo by určite nesprávne, odkloniť sa od Janáčkových scénických pokynov smerom k abstrakcii.“⁷⁰

⁶² hkp. Jenufa archetypisch: Janáček's Oper in Düsseldorf. *Die Welt*. 15. 10. 1969.

⁶³ HOPPE, Edda: Ovationen vom Publikum: Kubeliks „Jenufa“-Inszenierung in London. *Abendzeitung*. 19. 2. 1968.

⁶⁴ DANNENBERG, Peter. Nicht nur Alfresco-Dirigent: „Jenufa“ unter Rafael Kubelik im Nationaltheater – „Rusalka“ am Gärtnerplatz. *Die Welt*. 20. 3. 1970.

⁶⁵ RUPPEL, Karl Heinz: Jenufa am Nationaltheater. *Süddeutsche Zeitung*. 20. 3. 1970.

⁶⁶ RUPPEL, Karl Heinz: Jenufa am Nationaltheater. *Süddeutsche Zeitung*. 20. 3. 1970.

⁶⁷ DANNENBERG, Peter. Nicht nur Alfresco-Dirigent: „Jenufa“ unter Rafael Kubelik im Nationaltheater – „Rusalka“ am Gärtnerplatz. *Die Welt*. 20. 3. 1970.

⁶⁸ Autor mal k dispozícii zvukovú a audiovizuálnu nahrávku z premiéry. Audionahrávku vydal operadepot.com, kat. č. OD 10395-2, dostupné na http://operadepot.com/members/?page_id=397. Záznam televízneho prenosu Bavorského rozhlasu a televízie vydalo vydavateľstvo Encore, kat. č. DVD 3062.

⁶⁹ RUPPEL, Karl Heinz: Jenufa am Nationaltheater. *Süddeutsche Zeitung*. 20. 3. 1970.

⁷⁰ Anonym. Tragische Dorfgeschichte aus Mähren. *Süddeutsche Zeitung* 17. 3. 1970.

Podarilo sa však vytvoriť vierohodnú atmosféru plnú napätia, „dramatických kontúr,“⁷¹ pričom však „všetko malebné muselo preč“.⁷² Neinscenuje ale symbolisticky a ani sa nepsihologizuje – skôr sa režisér sústreďí na prirodzenú existenciu postáv na javisku (zmieňuje sa typická rennertovská *Personenregie* vychádzajúca z tradícií felsensteinovského psychologického realizmu)⁷³ a plynulý tok dramatického diania.⁷⁴ Kritika ocenila, že Laca neprechádza náhlou premenou zo žiarlivého bitkára na vrúcneho milenca, ale že sa chytrým psychologickým vedením postáv dosahuje subtílnejšej diferenciacie a vierohodnejšej charakterizácie.⁷⁵ Je zrejmé, že vynikajúceho výsledku bolo možné dosiahnuť i vďaka intenzívnym skúškam a dlhej príprave inscenácie – podľa Kubelíkovoho svedectva sa na inscenáciu pripravovali s režisérom dva roky!⁷⁶

Pozornosť si zaslúži aj mimoriadne obsadenie. Ako Kostolníčka zarezonovala Astrid Varnayová, v ktorej (napriek dirigentovej koncepcii) zostalo mnoho z expresionistického poňatia tejto úlohy – kritika zmieňuje nielen dramatické výrazové prostriedky, ale i prísne expresívne stvárnenie postavy.⁷⁷ Súdiac podľa audiovizuálneho záznamu, išlo skutočne o veľmi excentrické podanie, herecky pripomínajúce o dosť staršiu dobu patetického herectva veľkých gest. Dannenberg i po rokoch označil Varnayovej interpretáciu za modelovú.⁷⁸ Varnayová účinkovala už v predchádzajúcej Kubelíkom dirigovanej inscenácii v Covent Garden v roku 1968, takže je pravdepodobné, že si ju pre mníchovské hosťovanie vybral priamo on. Popri Varnayovej najviac pozornosti upútal americký tenorista William Cochran ako Laca, dobre stvárňujúci rozličné polohy postavy od nežnej až po neobratne ťarbavú.⁷⁹ Cochran sa napokon i etabloval ako popredný janáčkovský intrepert. Števu spieval Jean Cox, ako Rychtářka sa objavila hviezdna Kostolníčka minulej mníchovskej inscenácie, Marianne Schechová. Ruppel vyzdvihuje zase Hildegardu Hillebrechtovú ako veľmi citovú Jenůfu,⁸⁰ Schmidt-Garre hovorí dokonca o Hillebrechtovej ako o ideálnej predstaviteľke Jenůfy.⁸¹ Audiovizuálny záznam dáva obom za pravdu.

Nekonečné ovácie, o ktorých referovala tlač, potvrdzujú, že inscenácia mala úspech nielen u kritiky, ale aj u divákov.⁸² Úspech o to väčší, o čo menej zarezonovala Rusalka

⁷¹ Antonio Mingotti. Jubel in Böhmens Fluren. *Abendzeitung München* 19. 3. 1970.

⁷² SCHMIDT-GARRE, Helmut. Urgefühl und dumpfe Leidenschaft. *Münchener Merkur*. 19. 3. 1970.

⁷³ SCHMIDT-GARRE, Helmut. Urgefühl und dumpfe Leidenschaft. *Münchener Merkur*. 19. 3. 1970.

⁷⁴ DANNENBERG, Peter. Nicht nur Alfresco-Dirigent: „Jenufa“ unter Rafael Kubelik im Nationaltheater – „Rusalka“ am Gärtnerplatz. *Die Welt*. 20. 3. 1970.

⁷⁵ SCHMIDT-GARRE, Helmut. Urgefühl und dumpfe Leidenschaft. *Münchener Merkur*. 19. 3. 1970.

⁷⁶ Otto Bortenlänger. Uneheliches Kind auf dem Dorf. *Münchener Merkur* 17. 3. 1970.

⁷⁷ DANNENBERG, Peter. Nicht nur Alfresco-Dirigent: „Jenufa“ unter Rafael Kubelik im Nationaltheater – „Rusalka“ am Gärtnerplatz. *Die Welt*. 20. 3. 1970. SCHMIDT-GARRE, Helmut. Urgefühl und dumpfe Leidenschaft. *Münchener Merkur*. 19. 3. 1970.

⁷⁸ Porov. DANNENBERG, Peter. Unterm Schicksalsrad: Götz Friedrich inszeniert Janaceks „Jenufa“ an der Stockholmer Königlichen Oper. *Die Welt*. 7. 12. 1972.

⁷⁹ DANNENBERG, Peter. Nicht nur Alfresco-Dirigent: „Jenufa“ unter Rafael Kubelik im Nationaltheater – „Rusalka“ am Gärtnerplatz. *Die Welt*. 20. 3. 1970.

⁸⁰ RUPPEL, Karl Heinz: Jenufa am Nationaltheater. *Süddeutsche Zeitung*. 20. 3. 1970.

⁸¹ SCHMIDT-GARRE, Helmut. Urgefühl und dumpfe Leidenschaft. *Münchener Merkur*. 19. 3. 1970.

⁸² DANNENBERG, Peter. Nicht nur Alfresco-Dirigent: „Jenufa“ unter Rafael Kubelik im Nationaltheater – „Rusalka“ am Gärtnerplatz. *Die Welt*. 20. 3. 1970. RUPPEL, Karl Heinz: Jenufa am Nationaltheater. *Süddeutsche*

inscenačného tímu Kašík-Svoboda-Skalický v susednom divadle na Gärtnerovom námestí (vtedajšia Bayerische Staatsoperette, dnes Theater am Gärtnerplatz), ktorá mala zhodou okolností premiéru v rovnakom čase a bola prijatá pomerne kriticky.⁸³

Vzhľadom k úspechu, s akým sa stretla táto inscenácia, prekvapí, že jej remake v roku 1977 pripravený podľa Rennertovej koncepcie režisérom Oscarom Arnoldom Paurom a hudobne znovunaštudovaný Jaroslavom Krombholcom sa nedočkal podobného triumfu – aspoň nie u kritiky, hoci publikum zrejme bolo spokojné.⁸⁴ Po hudobnej stránke bola síce premiéra obnoveného naštudovania chválená, rovnako ako jednotliví protagonisti – Gabriela Beňačková, ktorá, „hoci herecky pasívna“, predsa bola hlasovo „ideálne obsadenou Jenúfou“⁸⁵ s „kvitnúcim sopránom“,⁸⁶ Joy McIntyrová, ktorá nahradila Varnayovú ako Kostolníčku, hoci „na túto úlohu si ešte mala nechať čas“,⁸⁷ a William Cochran z pôvodného obsadenia. Scénicky sa ale dostalo tvrdej kritiky absencie pôvodného Rennertovho vedenia postáv a vybudovaných vzťahov. Inscenácia bola režijne rozpadnutou a jedinou záchranou pre trápne hrajúcich sólistov vraj „bol rebrík, o ktorý si mohli oprieť hlavu na znak premýšľania, alebo ktorý mohli pevne uchopiť na znak pochybností“.⁸⁸

Svoju koncepciu si Rennert opätovne vyskúšal v newyorskej Metropolitnej opere, kde operu naštudoval v roku 1974, v druhej tamojšej inscenácii vôbec. Z pôvodného obsadenia tu vystúpila len Astrid Varnayová, dirigoval John Nelson. Naostatok po tretí raz pripravil remake pre Buenos Aires, to už v roku 1994.

e) 70. roky

Nevedno či práve zásluhou mníchovskej premiéry alebo či len novým všeobecným záujmom o Janáčka je spôsobené zdvihnutie novej vlny uvádzania Jej pastorkyne v dobe po roku 1970 (na dve desiatky inscenácií v rokoch 1970–1973).

V roku 1976 si z Düsseldorfu pozvali do Západného Berlínu Bohumila Hrdličku (Deutsche Oper, 15. 5. 1976). Jenúfu spievala členka tunajšieho súboru Pilar Lorengarová, no v obnovenom naštudovaní tejto inscenácie v roku 1984 hosťovala Gabriela Beňačková. Hrdlička so svojim scénografom Erichom Wonderom zdôraznili expresionistické prvky v Janáčkovej opere bez zbytočných dekorácií na pol ceste medzi realizmom a abstrakciou.⁸⁹

Zeitung. 20. 3. 1970. SCHMIDT-GARRE, Helmut. Urgefühl und dumpfe Leidenschaft. *Münchener Merkur*. 19. 3. 1970. Dobrú predstavu si možno urobiť aj z obchodne dostupného záznamu premiéry.

⁸³ DANNENBERG, Peter. Nicht nur Alfresco-Dirigent: „Jenufa“ unter Rafael Kubelik im Nationaltheater – „Rusalka“ am Gärtnerplatz. *Die Welt*. 20. 3. 1970.

⁸⁴ Roe. Leuchtende Jenufa: Wiederaufnahme im Münchner Nationaltheater. *Süddeutsche Zeitung*. 26. 2. 1977.

⁸⁵ BOSER, Völker. Rettungsring für die Seele: Staatsoper – Wiederaufnahme von Janaceks „Jenufa“. *Abendzeitung München*. 26. 2. 1977.

⁸⁶ Roe. Leuchtende Jenufa: Wiederaufnahme im Münchner Nationaltheater. *Süddeutsche Zeitung*. 26. 2. 1977.

⁸⁷ BOSER, Völker. Rettungsring für die Seele: Staatsoper – Wiederaufnahme von Janaceks „Jenufa“. *Abendzeitung München*. 26. 2. 1977.

⁸⁸ BOSER, Völker. Rettungsring für die Seele: Staatsoper – Wiederaufnahme von Janaceks „Jenufa“. *Abendzeitung München*. 26. 2. 1977.

⁸⁹ STUCKENSCHMIDT, H. H. [Hans Heinz]. Ein Schnitt in Jenufas Gesicht: Herlichka – Inszenierung in Berlin. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 20. 5. 1976.

Nový kľúč k prekonaniu do opery votkaného realizmu sa podľa niektorých Hrdličkovi nájsť nepodarilo,⁹⁰ zatiaľ čo iní si vážili jeho expresionistickú réžiu.⁹¹ Hrdlička rozohral scénu po všetkých stránkach, obohatil ju o niekoľko scénických gagov a až snových obrazov (zbor v karnevalových maskách v závere opery, tanec dievčat s dáždňikmi a pod.), ale bez odozvy u kritiky či publika, ktoré ho dokonca pri klaňačke „vybučalo“.⁹² Po hudobnej stránke však podľa kritiky „nie je možné interpretovať Janáčka správnejšie a výstižnejšie“, než ako ho dirigoval Gerd Albrecht.⁹³ Pozitívne boli hodnotené výkony hlavných predstaviteľov – Pilar Lorengarovej (Jenufa), Patricie Johnsonovej (Kostolníčka) a Petra Lindroosa (Laca) s „čistým mladým hrdinským tenorom vo všetkých dynamických polohách“.⁹⁴

Menej vydarenou bola krátko potom uvedená kasselská inscenácia (Staatstheater Kassel, 9. 1. 1977) režiséra Ulricha Melchingera a dirigenta Jamesa Lockharta. Režisér sa pokúsil ilustrovať jednotlivé ročné obdobia „živými obrazmi“ v zadnej časti javiska – sedliakov žnúcich v letnom horku, domáce práce v zime a dokonca živého koňa pripraveného ťahať pluh do jarného poľa –, čím urobil z opery žánrové obrázky.⁹⁵ Jediným expresívnejším prvkom inscenácie tak zostal tanec, akýsi dance macabre miestneho dedinského sprostáka (nemá úloha).⁹⁶ Je zaujímavé, že uvedenie opery v Brodovom preklade už v roku 1977 bolo trňom v oku kritike, ktorá inscenácii vytýka, že Brodov preklad likviduje osobité kvality Janáčkovho diela viazané práve na zaobchádzanie s jazykom⁹⁷ – vec, ktorú by si pár rokov predtým žurnalisti ani nevšimli. Dirigent bol uznanlivo pochválený za technickú kvalitu naštudovania a zjavne poctivé skúšky, no zároveň Polaczek zmieňuje, že nad rámec technicky zdatnej interpretácie sa nedostal.⁹⁸ Zo sólistov kritiku zaujala najmä Margarete Astová (Kostolníčka) popri Jenúfe Janet Hardyovej a Lacovi Hansa-Jürgena Schmidta.

Činoherný režisér Alfréd Kirchner (vrchný režisér Peymannom vedenej stuttgartskej činohry) sa pri svojej tretej opernej práci (po Sile osudu a Predanej neveste) stretol s ďalšou českou operou – Jej pastorkyňou (Städtische Bühnen Frankfurt, 8. 7. 1979), aby „z opery zo

⁹⁰ MILLER, Norbert. Moritat und Tragödie: Bohumil Herlichka inszeniert in Berlin Janaceks „Jenufa“. *Süddeutsche Zeitung*. 28. 5. 1976.

⁹¹ POLACZEK, Dietmar. Janaceks Kindesmorderin in hölzerner Umwelt: „Jenufa“ in Kassel. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 15. 10. 1977.

⁹² STUCKENSCHMIDT, H. H. [Hans Heinz]. Ein Schnitt in Jenufas Gesicht: Herlichka – Inszenierung in Berlin. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 20. 5. 1976.

⁹³ MILLER, Norbert. Moritat und Tragödie: Bohumil Herlichka inszeniert in Berlin Janaceks „Jenufa“. *Süddeutsche Zeitung*. 28. 5. 1976. STUCKENSCHMIDT, H. H. [Hans Heinz]. Ein Schnitt in Jenufas Gesicht: Herlichka – Inszenierung in Berlin. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 20. 5. 1976.

⁹⁴ STUCKENSCHMIDT, H. H. [Hans Heinz]. Ein Schnitt in Jenufas Gesicht: Herlichka – Inszenierung in Berlin. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 20. 5. 1976.

⁹⁵ POLACZEK, Dietmar. Janaceks Kindesmorderin in hölzerner Umwelt: „Jenufa“ in Kassel. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 15. 10. 1977.

⁹⁶ POLACZEK, Dietmar. Janaceks Kindesmorderin in hölzerner Umwelt: „Jenufa“ in Kassel. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 15. 10. 1977.

⁹⁷ POLACZEK, Dietmar. Janaceks Kindesmorderin in hölzerner Umwelt: „Jenufa“ in Kassel. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 15. 10. 1977.

⁹⁸ POLACZEK, Dietmar. Janaceks Kindesmorderin in hölzerner Umwelt: „Jenufa“ in Kassel. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 15. 10. 1977.

sedliackeho života urobil meštiansku trúchlohru,⁹⁹ aby z „Breughela urobil Barlacha.“¹⁰⁰ Bol to vraj „expresionizmus takmer na spôsob nemého filmu.“¹⁰¹ Scénu a kostýmy navrhol Marco Arturo Marelli (neskôr tiež režisér viacerých operných inscenácií), ktorý si za túto scénoграфию odniesol zlatú medailu z Pražského Quadriennale v roku 1983.¹⁰² V inscenácii sa takmer neobjavili kroje a i keď na scéne boli (vo svadobnej scéne III. dejstva), „pôsobili skôr sarkasticky“.¹⁰³ Východiskom tvorcov akoby tu bol problém industrializácie,¹⁰⁴ ktorý sa tak často v nemeckých inscenáciách opakuje. Scénu obklopujú vysoké drevené steny a strop, za ktorými je len vzdialene tušiť nebo,¹⁰⁵ priestor vnútorne delia dlhé biele závesy.¹⁰⁶ Hlboko sugestívny bol podľa Kochovho svedectva záver opery – Laca s Jenúfou nekráčajú preč, ale Laca k sebe len ticho privinie Jenúfkinu hlavu v dlhom momente ticha.¹⁰⁷ Inscenátori otvorili škrť z I. dejstva (monológ Kostolníčky *A tak bychom šli celým životem*) a postavu Kostolníčky posunuli i výkladom – Danica Mastilovicová je výrazne mladšia, než speváčka v tejto úlohe obvykle býva, a jej vzťah k Števovi (John Stewart) nie je prostý určitých prvkov vzájomnej latentnej náklonnosti.¹⁰⁸ Naostatok, Števa bol v tejto inscenácii ešte väčším ľahťikárom, než tomu býva obvykle.¹⁰⁹ Lacu stvárnil opäť William Cochran, Jenúfu June Cardová. Práci janáčkovského dirigenta Michaela Gielena sa dostalo chvály i premiérového úspechu u publika pre mimoriadnu precíznosť, ba analytický prístup, a pritom zachovanie potrebnej

⁹⁹ REGITZ, Hartmut. Trauer statt Folklore: Frankfurt - Kirchners „Jenufa“ – Inszenierung. *Abendzeitung München*. 10. 7. 1979.

¹⁰⁰ WENDLAND, Jens. Von Breughel zu Barlach: Alfred Kirchner inszenierte in Frankfurt Janaceks „Jenufa“. *Süddeutsche Zeitung*. 13. 7. 1979.

¹⁰¹ WENDLAND, Jens. Von Breughel zu Barlach: Alfred Kirchner inszenierte in Frankfurt Janaceks „Jenufa“. *Süddeutsche Zeitung*. 13. 7. 1979.

¹⁰² PŘIBÁŇOVÁ, Svatava. Svět Janáčkových oper. In: PŘIBÁŇOVÁ, Svatava a Zuzana LEDEROVÁ-PROTIVOVÁ. *Svět Janáčkových oper: World of Janáček's operas*. Brno: Moravské zemské muzeum, Nadace Leoše Janáčka, Město Brno, 1998, s. 10.

¹⁰³ KOCH, Gerhard R. Gedämpfter Passions-Optimismus: „Jenufa“ in Frankfurt. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 10. 7. 1979. Podobne: REGITZ, Hartmut. Trauer statt Folklore: Frankfurt - Kirchners „Jenufa“ – Inszenierung. *Abendzeitung München*. 10. 7. 1979.

¹⁰⁴ KOCH, Gerhard R. Gedämpfter Passions-Optimismus: „Jenufa“ in Frankfurt. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 10. 7. 1979.

¹⁰⁵ KOCH, Gerhard R. Gedämpfter Passions-Optimismus: „Jenufa“ in Frankfurt. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 10. 7. 1979. Porov. tiež scénické návrhy M. A. Marelliho in: PŘIBÁŇOVÁ, Svatava a Zuzana LEDEROVÁ-PROTIVOVÁ. *Svět Janáčkových oper: World of Janáček's operas*. Brno: Moravské zemské muzeum, Nadace Leoše Janáčka, Město Brno, 1998, s. 45.

¹⁰⁶ WENDLAND, Jens. Von Breughel zu Barlach: Alfred Kirchner inszenierte in Frankfurt Janaceks „Jenufa“. *Süddeutsche Zeitung*. 13. 7. 1979.

¹⁰⁷ KOCH, Gerhard R. Gedämpfter Passions-Optimismus: „Jenufa“ in Frankfurt. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 10. 7. 1979.

¹⁰⁸ KOCH, Gerhard R. Gedämpfter Passions-Optimismus: „Jenufa“ in Frankfurt. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 10. 7. 1979.

¹⁰⁹ KOCH, Gerhard R. Gedämpfter Passions-Optimismus: „Jenufa“ in Frankfurt. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 10. 7. 1979.

spontaneity a farebnosti,¹¹⁰ i odhalenie „nikdy nepočutých detailov“.¹¹¹ Slovom „triumf, aký si len frankfurtská opera mohla priať“.¹¹²

f) 80. roky

Harry Kupferovi uvoľnili ruky vo Viedni, kam ho lanárili k inscenovaniu nového Prsteňa Nibelungovho, ale jeho režijnú koncepciu odmietli v prospech režiséra Filippa Sanjusta, takže Kupfer (dovtedajší drážďanský intendant a po novom šéf východoberlínskej Komickej opery) mohol prijať kolínsku ponuku¹¹³ (Oper Köln, 22. 3. 1981). Išlo o vôbec prvé Kupferove stretnutie s Janáčkom. Recenzent videl dokonca v štvrtej Kupferovej práci v NSR akýsi zámerný „ženský“ cyklus – po Bayreuthskom Blúdiacom Holandánovi a Frankfurtských inscenáciách Bergovej Lulu a Pucciniho Madam Butterfly.¹¹⁴ Neskoršia Kupferova inscenácia Káti Kabanovej v Kolíne (viď nižšie) dáva Kochovi za pravdu v tom, že mohlo ísť z Kupferovej strany o určitý úmysl, hoci náhoda v tom hrala nepochybne rolu. Kupfer „s prekvapujúcou radikálnosťou odstránil z Jenůfy všetko folkloristické i dedinské prostredie, aby dosiahol dramatickej pravdivosti.“¹¹⁵ Kupfer stavil v scéne (výtvarníci Peter Sykora a Reinhard Heinrich) i kostýmoch na ostré čierno-biele kontrasty bez konkrétneho časového alebo miestneho ukotvenia.¹¹⁶ Celú plochu javiska zaberá obrovská kovová klietka s pohyblivými bočnými stenami a mrežovým stropom, na ktorom mŕtve vtáky tvoria kríž – z Preissovej prostredia zostal len ležiaci mlynský kameň.¹¹⁷ Klietka je tu prirodzene zrejším symbolom väzenia, či zverinca, v ktorom žijú ľudia, nemôžuc ho opustiť. Jeho ľud nie je uvedomelou masou, ale divými zvermi – v regrútskej scéne chlapi ženy násilím odťahujú do krovia, protagonisti sú násilní, extrovertní, z Jenůfy urobil režisér nervovo vypätú inscenáciu Wozzecka.¹¹⁸ Režisérova koncepcia usilujúca o oprostie sa od pôvodných reálií bola kritikou prijatá nejednoznačne,¹¹⁹ ale napr. podľa Wendlanda sa režisérovi podarilo „prepojiť

¹¹⁰ KOCH, Gerhard R. Gedämpfter Passions-Optimismus: „Jenufa“ in Frankfurt. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 10. 7. 1979.

¹¹¹ HÄNSEROTH, Albin. Aus Böhmens vaterloser Gesellschaft. *Die Welt*. 12. 7. 1979.

¹¹² REGITZ, Hartmut. Trauer statt Folklore: Frankfurt - Kirchners „Jenufa“ – Inszenierung. *Abendzeitung München*. 10. 7. 1979.

¹¹³ KOCH, Gerhard R. Bauernwelt aus Draht: Harry Kupfers Kölner „Jenufa“ – Inszenierung. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 13. 4. 1981.

¹¹⁴ KOCH, Gerhard R. Bauernwelt aus Draht: Harry Kupfers Kölner „Jenufa“ – Inszenierung. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 13. 4. 1981.

¹¹⁵ KOCH, Gerhard R. Bauernwelt aus Draht: Harry Kupfers Kölner „Jenufa“ – Inszenierung. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 13. 4. 1981.

¹¹⁶ KOCH, Gerhard R. Bauernwelt aus Draht: Harry Kupfers Kölner „Jenufa“ – Inszenierung. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 13. 4. 1981.

¹¹⁷ HÄNSEROTH, Albin. Herrgottswinkel als Metallkäfig: Die Natur spielt nicht mit – Harry Kupfer inszeniert in Köln „Jenufa“. *Die Welt*. 24. 3. 1981.

¹¹⁸ WENDLAND, Jens. Ein Drama vorweggenommen: Janáček's „Jenufa“ von Harry Kupfer in Köln inszeniert. *Süddeutsche Zeitung*. 26. 3. 1981.

¹¹⁹ Niektorí chválili (porov. KOCH, Gerhard R. Bauernwelt aus Draht: Harry Kupfers Kölner „Jenufa“ – Inszenierung. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 13. 4. 1981. WENDLAND, Jens. Ein Drama vorweggenommen: Janáček's „Jenufa“ von Harry Kupfer in Köln inszeniert. *Süddeutsche Zeitung*. 26. 3. 1981.), iní podozrievali Kupfera, že dostal z Janáčka strach a nevedel čo si počať, takže jeho riešenie je len „únikové“ (porov. HÄNSEROTH, Albin. Herrgottswinkel als Metallkäfig: Die Natur spielt nicht mit – Harry Kupfer inszeniert in Köln „Jenufa“. *Die Welt*. 24. 3. 1981.).

subjektivistické režisérské divadlo s psychologickou drobnokresbou rennertovských kvalít.¹²⁰ Pod vedením Gerda Albrechta, pre ktorého vedenie „nie je žiadna chvála dosť dobrá“,¹²¹ mala spievať Anny Schlemmová (Kostolníčka), ktorú však na premiére pre nemoc nahradila Danica Mastilovic. Ako Jenúfa účinkovala mladá Josephine Barstowová, ako Laca René Kollo – „prvotriedna herecká a vokálna charakterová štúdia“.¹²² Je pozoruhodné, že recenzent si všímal aj ten fakt, že hoci podceňovaný Janáček dlho platil mimo Československa za raritu, mení sa zrejme táto situácia, o čom mali svedčiť rýchlo vypredané lístky a ľudia čakajúci s márnou nádejou na dostupné vstupenky pred predstavením.¹²³

Treba na tomto mieste pripomenúť, že v roku 1982 publikoval Charles Mackerras svoju nahrávku pôvodnej (resp. Janáčkom po premiére roku 1904 upravenej) partitúry podľa klavírneho výťahu z roku 1908,¹²⁴ takže divadlám bolo teoreticky od tejto doby k dispozícii možnosť uvádzania relatívne autenticknej pôvodnej verzie (odhliadnuc od toho, že nie je dochovaná Janáčková pôvodná inštrumentácia), hoci v praxi s ňou divadlá nakladali a nakladajú veľmi voľne a neraz ju kombinujú s neskoršími Janáčkovými alebo priamo Kovařovicovými revíziami. Prakticky ovšem došlo k prvému scénickému uvedeniu Mackerrasovej brnianskej „verzie 1908“ až v Glyndebourne (1989) a k vydaniu samotnej partitúry až v roku 1996.¹²⁵

Režisér Michael Temme inscenoval Pastorkyňu v západonemeckom Hagene (Städtische Bühne Hagen, 9. 4. 1983) ako „sproletarizovanú sedliacku drámu“ s ťažobnými veľami trčiacimi proti oblohe pred múrom továrne.¹²⁶

V roku 1986 sa zišlo hneď niekoľko produkcií Jej pastorkyne – tri mali dokonca premiéry deň po sebe (Stuttgart, Karlsruhe, Zürich). Veľkú mediálnu pozornosť pútala najmä zürišská premiéra režírovaná Jurijom Ľjubimovom (Opernhaus Zürich, 12. 6. 1986). Pre Ľjubimova, od roku 1983 v nútenej emigrácii, to bolo prvé stretnutie s Janáčkom, ktoré si zopakoval už len raz (Jej pastorkyňa, Staatsoper Bonn, 1993), ak nepočítame londýnsky remake (Royal Opera House Covent Garden, 17. 11. 1986), ktorého česky spievaná premiéra je mimochodom zaujímavá vôbec prvým použitím titulkovacieho zariadenia v Covent Garden.¹²⁷ Ľjubimov sa drží zažitej Kovařovicovej verzie, ale dopĺňa ju o predohru Žiarlivosť, ktorú predsadil pred začiatok samotnej opery a scénicky je sprevádzal pantomimickou

¹²⁰ WENDLAND, Jens. Ein Drama vorweggenommen: Janáček's „Jenufa“ von Harry Kupfer in Köln inszeniert. *Süddeutsche Zeitung*. 26. 3. 1981.

¹²¹ HÄNSEROTH, Albin. Herrgottswinkel als Metallkäfig: Die Natur spielt nicht mit – Harry Kupfer inszeniert in Köln „Jenufa“. *Die Welt*. 24. 3. 1981.

¹²² HÄNSEROTH, Albin. Herrgottswinkel als Metallkäfig: Die Natur spielt nicht mit – Harry Kupfer inszeniert in Köln „Jenufa“. *Die Welt*. 24. 3. 1981.

¹²³ KOCH, Gerhard R. Bauernwelt aus Draht: Harry Kupfers Kölner „Jenufa“ – Inszenierung. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 13. 4. 1981.

¹²⁴ Vydala DECCA pod č. kat. Decca 414483.

¹²⁵ MACKERRAS, Charles a John TYRRELL (eds.). *Její pastorkyňa*. Wien: Universal Edition, 1996.

¹²⁶ PŘIBÁŇOVÁ, Svatava. Svět Janáčkových oper. In: PŘIBÁŇOVÁ, Svatava a Zuzana LEDEROVÁ-PROTIVOVÁ. *Svět Janáčkových oper: World of Janáček's operas*. Brno: Moravské zemské muzeum, Nadace Leoše Janáčka, Město Brno, 1998, s. 11.

¹²⁷ THORN, F. Stil, Manier, tiefere Bedeutung. *Süddeutsche Zeitung*. 15. 12. 1986.

tieňohrou súvisiacou s dianím opery a striedaním ročných období.¹²⁸ Mimochodom, myšlienka na spojenie predohry Žiarlivosť s operou nie je pritom nová, objavila sa už i skôr na scénach v Greitzi (1959) a Berne (1972).¹²⁹ Ľjubimov pracoval s viacerými anti-iluzívnymi a symbolickými prvkami (ako je pre jeho réžie obvyklé), napr. tanečníci sypali sneh z tašiek, ktoré mali pri sebe,¹³⁰ detský hrobček bol po celé predstavenie viditeľný od začiatku až do konca, scéna prievanu s pískajúcim vetrom, ktorý prebudí Kostolníčkinu svedomie, je sprevádzaná štatistami pôsobiacimi ako „duchársky spektakel“¹³¹ a pod., nehovoriac o množstve scénických gagov, ktorými javisko zaplnil (peniaze napr. nehádže Števa muzikantom na javisku, ale priamo do orchestrálnej jamy, a keď od Jenúfy odchádza, rovno si so sebou vezme stenu na javisku postaveného domu).¹³² Ľjubimovi veľkou oporou bol vtedy 27 ročný Karajanov asistent Christian Thielemann (nahradivší chorého Bohumila Gregora),¹³³ ktorý prekvapil „obdivuhodnou hudobnou suverenitou“ a „napätie udržiavajúcou artikuláciou orchestrálnych fráz“¹³⁴ a okrem neho samozrejme i súbor – Beatrice Niehoffová (Jenúfa), Stella Axarlisová (Kostolníčka), Peter Straka (Števa) a Jan Blinkhof (Laca). V Londýne dirigoval svoju prvú premiéru nový hudobný riaditeľ Bernard Haitink, ktorého čítanie partitúry „obsahovalo viac poézie, než v realisti Janáčkovi našiel Ľjubimov.“¹³⁵ Pod Haitinkovou taktovkou účinkovali Eva Randová (Kostolníčka), Ashley Putnamová (Jenúfa) a vychádzajúci janáčkovský talent Philip Langridge (Laca). Treba povedať, že zatiaľ čo švajčiarske uvedenie bolo prijaté v podstate vrelo,¹³⁶ to londýnske bolo po inscenačnej stránke označované za „kalamitu“, v lepšom prípade za „vtesnané do kazajky režisérovho štýlu“.¹³⁷ Po tretí raz obnovil Ľjubimov (tentokrát ale v Brodovom preklade) túto inscenáciu v Bonne (Oper Bonn, 1993), kde mal stále angažmá za intendantúry Gian-Carla del Monaca, s Kostolníčkou Eddy Moserovej, Jenúfou Larisy Ševčenkovej (vraj spievajúcej

¹²⁸ SANDNER, Wolfgang. Ein Strich durch die Gefühle: Drei Regieblicke auf Janáček's „Jenufa“: Yuri Ljubimow in Zürich, Ernst Poettgen in Stuttgart, Gunter Konemann in Karlsruhe. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 7. 5. 1986. REININGHAUS, Frieder. Vom Scherenschnitt zum Holzschnitt: Jurij Ljubimow wird mit Janáček's Oper „Jenufa“ in Bonn sesshaft. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 11.12. 1993.

¹²⁹ KNAUS, Jakob. Die Rezeption von Janáček's Opern außerhalb seiner Heimat, mit besonderer Berücksichtigung des Herrn Brouček. In: BERNHART, Walter. *Leoš Janáček: Konzeption und Rezeption seines musikdramatischen Schaffens*. Anif, Salzburg: Verlag Müller-Speiser, 1997, s. 98. ISBN 38-514-5042-6.

¹³⁰ Thorn hovorí o konfetách a postreh so snehom nespomína – zrejme nebol tento znak dostatočne zrejmy (THORN, F. Stil, Manier, tiefere Bedeutung. *Süddeutsche Zeitung*. 15. 12. 1986.).

¹³¹ REININGHAUS, Frieder. Vom Scherenschnitt zum Holzschnitt: Jurij Ljubimow wird mit Janáček's Oper „Jenufa“ in Bonn sesshaft. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 11.12. 1993.

¹³² SANDNER, Wolfgang. Ein Strich durch die Gefühle: Drei Regieblicke auf Janáček's „Jenufa“: Yuri Ljubimow in Zürich, Ernst Poettgen in Stuttgart, Gunter Konemann in Karlsruhe. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 7. 5. 1986.

¹³³ BEUTH, Reinhard. Aber der Rosmarinstock grünt noch: Mährisches Requiem: Yuri Ljubimow inszeniert in Zürich Janáček's „Jenufa“. *Die Welt*. 6. 5. 1986.

¹³⁴ SANDNER, Wolfgang. Ein Strich durch die Gefühle: Drei Regieblicke auf Janáček's „Jenufa“: Yuri Ljubimow in Zürich, Ernst Poettgen in Stuttgart, Gunter Konemann in Karlsruhe. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 7. 5. 1986.

¹³⁵ THORN, F. Stil, Manier, tiefere Bedeutung. *Süddeutsche Zeitung*. 15. 12. 1986.

¹³⁶ SANDNER, Wolfgang. Ein Strich durch die Gefühle: Drei Regieblicke auf Janáček's „Jenufa“: Yuri Ljubimow in Zürich, Ernst Poettgen in Stuttgart, Gunter Konemann in Karlsruhe. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 7. 5. 1986.

¹³⁷ THORN, F. Stil, Manier, tiefere Bedeutung. *Süddeutsche Zeitung*. 15. 12. 1986.

celkom nezrozumiteľnou nemčinou)¹³⁸ a pod taktovkou Dennisa Russella Daviesa, ktorý si pre „povrchnú interpretáciu“ vavrín neodniesol.¹³⁹

V Stuttgarte režíroval Ernst Poettgen, ktorý nadviazal na svoju predchádzajúcu stuttgartskú Káľu v roku 1974 (Staatsoper Stuttgart, 10. 6. 1986). Pred každým dejstvom umiestnil krátky nemý scénický úvod – na začiatku bolo možné vidieť ako sa Števa a Laca stretnú v kostole, kde im len úcta k chrámu zabráni v stretnutí, pred II. dejstvom vidno ako Kostolníčka dáva peniaze ženskej postave, zrejme anjelíčkarke, a napokon pred III. dejstvom sedí zdeptaná pričupená Kostolníčka na kraji javiska.¹⁴⁰ České sily pomohli autentickému hudobnému vyzneniu – predovšetkým za dirigentským pultom stojaci Jiří Kout, t. č. už vo svojom exilovom pôsobisku šéfdirigenta sárskej opery (na poslednú chvíľu nahradil Antala Dorátiho) a Eva Randová ako Kostolníčka. Chválu si od kritiky vyslúžili Verena Schweizerová (Jenůfa) a Manfred Jung (Laca).¹⁴¹

Do tretice Günter Kōnemann (Badisches Staatstheater Karlsruhe, 11. 6. 1986). Ten sa podľa kritiky nevyvaroval úskalí naturalistickej réžie, ktorá v realistických detailoch pochováva Janáčkovu drámu.¹⁴² Premiéru však vraj zachránili sólisti, najmä Jorma Silvasti (Števa), Mario Muraro (Laca) a Ingrid Bjonerová (Kostolníčka), hoci bez dostatočnej podpory matného výkonu dirigenta Boguslawa Madeya.¹⁴³

Janáčkov priaznivec, Gerard Mortier, si pozval do bruselskej opery nemeckého realistického filmového a divadelného režiséra Adolfa Dresena (Théâtre de la Monnaie, 1987). Dirigent Sylvain Cambreling viedol sólistov na čele s Anjou Siljovou s úspechom debutujúcou v úlohe Kostolníčky, Lindou Plechovou ako Jenůfou, Williamom Cochranom ako Lacom a Soňou Červenou, ktorá na malom priestore podala „kabinetnú ukážku“ itnerpretácie Starenky Buryjovky.¹⁴⁴ Režisér, ktorý na javisku vytvoril „realistický obrázok všedného dňa“, ba priamo „javiskový naturalizmus“, sa sústredil na dôsledné vedenie postáv, pri ktorom réžia je zdanlivo neviditeľná, hoci v skutočnosti je všadeprítomná.¹⁴⁵

Zakrátko sa na javisku objavila aj Mackerrasova rekonštrukcia brnianskej verzie z roku 1908, spievaná dokonca v českom origináli, hoci nie v Nemecku, ale v Glyndebourne

¹³⁸ REININGHAUS, Frieder. Vom Scherenschnitt zum Holzschnitt: Jurij Ljubimow wird mit Janáčeks Oper „Jenufa“ in Bonn sesshaft. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 11.12. 1993.

¹³⁹ REININGHAUS, Frieder. Vom Scherenschnitt zum Holzschnitt: Jurij Ljubimow wird mit Janáčeks Oper „Jenufa“ in Bonn sesshaft. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 11.12. 1993.

¹⁴⁰ SANDNER, Wolfgang. Ein Strich durch die Gefühle: Drei Regieblicke auf Janáceks „Jenufa“: Yuri Ljubimow in Zürich, Ernst Poettgen in Stuttgart, Gunter Konemann in Karlsruhe. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 7. 5. 1986.

¹⁴¹ SANDNER, Wolfgang. Ein Strich durch die Gefühle: Drei Regieblicke auf Janáceks „Jenufa“: Yuri Ljubimow in Zürich, Ernst Poettgen in Stuttgart, Gunter Konemann in Karlsruhe. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 7. 5. 1986.

¹⁴² SANDNER, Wolfgang. Ein Strich durch die Gefühle: Drei Regieblicke auf Janáceks „Jenufa“: Yuri Ljubimow in Zürich, Ernst Poettgen in Stuttgart, Gunter Konemann in Karlsruhe. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 7. 5. 1986.

¹⁴³ SANDNER, Wolfgang. Ein Strich durch die Gefühle: Drei Regieblicke auf Janáceks „Jenufa“: Yuri Ljubimow in Zürich, Ernst Poettgen in Stuttgart, Gunter Konemann in Karlsruhe. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 7. 5. 1986.

¹⁴⁴ BEUTH, Reinhard. Vom Leben gekrümmt: Brüssel: Adolf Dresen inszeniert Janáčeks „Jenufa“. *Die Welt*. 5. 11. 1987.

¹⁴⁵ BEUTH, Reinhard. Vom Leben gekrümmt: Brüssel: Adolf Dresen inszeniert Janáčeks „Jenufa“. *Die Welt*. 5. 11. 1987.

(Glyndebourne Festival Opera, 19. 5. 1989). Inscenáciu režíroval Nikolaus Lehnhoff a je bežne dostupný i jej DVD záznam.¹⁴⁶ Scénografia (prirovnávaná nie celkom právom k appiovskej),¹⁴⁷ stavila na nadrozmerne hmotné, ostro rezané stavby, ktoré akoby pridúšali konajúce postavy.¹⁴⁸ Vynášaná bola predovšetkým Kostolníčka Anji Siljovej, ktorá už na festivale vystúpila ako hviezda, a popri nej vychádzajúci spevácky talent Roberty Alexanderovej.¹⁴⁹ Londýnskych filharmonikov (London Philharmonic Orchestra) viedol mladý dirigent Andrew Davis.

g) 90. roky

Popredný filmový režisér Adolf Dresen, ktorého si získalo operné divadlo, inscenoval roku 1987 Jej pastorkyňu v bruselskej opere riaditeľa Gérarda Mortiera. Osem rokov na to túto inscenáciu nasadila frankfurtská opera (Oper Frankfurt, 1. 10. 1995),¹⁵⁰ zjavne z podnetu frankfurtského intendanta Sylvaina Cambrelinga, ktorý niekdajšie bruselské uvedenie dirigoval.¹⁵¹ Vo Frankfurte však taktovku prenechal Guidovi Johannesovi Rumstadtovi. Dresen nebol síce vždy dôsledný realista, v tomto prípade však áno a do podrobností zobrazil verne didaskáliám celý priestor opery. Ako ale konštatovala kritika, v roku 1995 to už zrejme pôsobilo spolu so schematickými gestami niektorých sólistov značne antikvárne, najmä v porovnaní s predchádzajúcou frankfurtskou inscenáciou Alfréda Kirchnera.¹⁵² Inscenácia sa tak osvedčila najmä spevácky v preverenom obsadení – Anja Siljová ako Kostolníčka, William Cochran ako Laca, Peter Straka ako Števa. Novinkou bolo len obsadenie Jenúfy mladou sopranistkou Mari Ane Hägganderovou, ktorá poňala Jenúfu lyrickejšie, avšak po hereckej stránke ťarbavo.¹⁵³ Danica Mastilovic, Kostolníčka v Kolíne (1988) a Bruseli (1987), hrala tentokrát už Starenku Buryjovku.

Harry Kupfer sa k Pastorkyni vrátil v Drážďanoch (Sächsische Staatsoper, 4. 2. 1996) spolu so scénografom Hansom Schavernochom a dirigentom Wolfgangom Rennertom, a to

¹⁴⁶ Vydal Arthaus Musik, kat. č. 100208.

¹⁴⁷ THORN, F. Das Melodram als Musikdrama: Nikolaus Lehnhoffs „Jenufa“ in Glyndebourne. *Süddeutsche Zeitung*. 16.6.1989.

¹⁴⁸ Porov. tiež DVD záznam premiéry, Arthaus Musik, kat. č. 100208.

¹⁴⁹ THORN, F. Das Melodram als Musikdrama: Nikolaus Lehnhoffs „Jenufa“ in Glyndebourne. *Süddeutsche Zeitung*. 16.6.1989.

¹⁵⁰ Anonym. Premieren der Oper Frankfurt ab September 1945 bis heute. *Oper Frankfurt* [online]. © 2013 [cit. 1. 5. 2013]. Dostupné z:

http://www.oper-frankfurt.de/fileupload/dateien/Sonstige_Dateien/Historie_Premieren_Excel_Alph.pdf

¹⁵¹ Dôvod bol jednoduchý – Cambreling prišiel do Frankfurtu zachrániť operu po finančnej pohrome, ktorá postihla mesto Frankfurt nad Mohanom, ku ktorej sa pridala požiar operného domu, čo spôsobilo vyprázdnenie väčšiny repertoáru za intendantúry Garyho Bertiniho (1987-1991), takže Cambreling prevzal z Bruselu niekoľko inscenácií súčasne. Porov. ROHDE, Gerhard. Die Gesellschaft auf dem Dachboden: Der Realismus als Reprise: Acht Jahre nach Brüssel kommt Dresens „Jenufa“ – Inszenierung an die Frankfurter Oper. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 4.10. 1995.

¹⁵² ROHDE, Gerhard. Die Gesellschaft auf dem Dachboden: Der Realismus als Reprise: Acht Jahre nach Brüssel kommt Dresens „Jenufa“ – Inszenierung an die Frankfurter Oper. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 4.10. 1995.

¹⁵³ ROHDE, Gerhard. Die Gesellschaft auf dem Dachboden: Der Realismus als Reprise: Acht Jahre nach Brüssel kommt Dresens „Jenufa“ – Inszenierung an die Frankfurter Oper. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 4.10. 1995.

v Brodovom preklade, čo bolo inscenátorom vytýkané.¹⁵⁴ Svoj debut v úlohe Kostolníčky zažila Gwyneth Jonesová, ako Laca vystúpil (na premiére v indispozícii) Roland Wagen a ako Jenůfa sa predstavila Eva Johanssonová, ktorej bol vytknutý príliš napätý hlas v dramatických výškach.¹⁵⁵ Režisér zvolil civilný výraz i v kostýmoch, prostredie viac priblížil mestu než dedine, ale nepodarilo sa mu vraj celkom vystihnúť Janáčka a skôr to vyzeralo akoby na javisku boli „levy vypustené z cirkusu“.¹⁵⁶ Ústredným prvkom javiska zostala totiž (rovnako ako v jeho kolínskej inscenácii z roku 1981) klietka – ak je zavretá (ako na začiatku opery), má tvar spovednice, keď sa roztvorí, vytvorí na javisku hrací priestor (ako tomu je na konci opery, kedy klietka – spovednica v sebe zatvorí Jenůfu s Lacom).¹⁵⁷ Za ňou je vidno ťažobné veže a stožiare vysokého napätia, žiaden mlyn. Je to zjazvená vidiecka krajina poničená bezhlavou industrializáciou, akú poznáme zo severných Čiech a akú Kupfer pozná z Lužice. Kupferovi, ako mnohým iným nemeckým režisérom, slúži možno prekvapujúco práve táto opera k civilizačnej kritike. V skutočnosti to však zas tak prekvapujúce nie je – sociálnokritický rozmer má Pastorkyňa vo vienu a ide skôr o to domýšľať jej kontext (zavŕšajúca sa priemyselná revolúcia, rozvrátené vzťahy medzi postavami, ktoré možno pričítať na vrub i sociálnym rozdielom atď.).

V parížskom Châtelet (Théâtre Musical de Paris, 20. 6. 1996) ponúkli druhú opernú prácu francúzskemu činohernému režisérovi s nemeckými koreňmi, Stéphanovi Braunschweigovi. Châtelet je stagiona bez stáleho orchestru. „Svoj“ orchester (City of Birmingham Symphony Orchestra) dirigoval Simon Rattle. Braunschweig inscenoval, ako je mu vlastné – prázdna scéna takmer bez rekvizít, vysoké steny, čierno-biele kontrasty, žiaden folklór, len v zadnej časti javiska vidno ostrú červenú farbu prenikajúcu medzerou v stene, ktorá sa neskôr rozšíri do tvaru kríža a ostro červené sú tiež lopatky mlynu, ktorý tu (opäť) zostal jediným prvkom z Preissovej reálií.¹⁵⁸ Pochopiteľne mlyn, ktorý často režiséri nechávajú postaviť i v abstraktných realizáciách, zostáva určitým symbolickým, vďačným metaforickým prvkom – jeho krútiace sa koleso vlečie postavy, točí s nimi ako stredoveká fortuna, osud. O intenzívnu expresiu a napätie, aké bolo cítiť medzi postavami, sa postaral nielen režisér, ale i skúsení janáčkovskí interpreti – Anja Siljová (Kostolníčka), Nancy Gustafsonová (Jenůfa) a Philip Langridge (Laca).¹⁵⁹

¹⁵⁴ SCHWINGER, Eckart. Ein ominöser Beichtstuhl im Blickfeld: Leos Janáček's „Jenufa“ an der Dresdner Staatsoper von Harry Kupfer inszeniert mit Gwyneth Jones als Küsterin. *Tagesspiegel Berlin*. 7. 2. 1996.

¹⁵⁵ GEITEL, Klaus. Lady Macbeth aus mährischen Ländern: An der Dresdner Staatsoper inszeniert Harry Kupfer Leoš Janáček's Oper „Jenufa“. *Die Welt*. 6. 2. 1996.

¹⁵⁶ GEITEL, Klaus. Lady Macbeth aus mährischen Ländern: An der Dresdner Staatsoper inszeniert Harry Kupfer Leoš Janáček's Oper „Jenufa“. *Die Welt*. 6. 2. 1996.

¹⁵⁷ SCHWINGER, Eckart. Ein ominöser Beichtstuhl im Blickfeld: Leos Janáček's „Jenufa“ an der Dresdner Staatsoper von Harry Kupfer inszeniert mit Gwyneth Jones als Küsterin. *Tagesspiegel Berlin*. 7. 2. 1996.

¹⁵⁸ ROHDE, Gerhard. Leuchtend rot sind die Flügel des Mühlrads: Opernglück – Figuren im Raum voll Sinnlichkeit, Schmerz und Sentiment: Janáček's „Jenufa“ mit Simon Rattle am Chatelet – Theater. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 29. 6. 1996.

¹⁵⁹ ROHDE, Gerhard. Leuchtend rot sind die Flügel des Mühlrads: Opernglück – Figuren im Raum voll Sinnlichkeit, Schmerz und Sentiment: Janáček's „Jenufa“ mit Simon Rattle am Chatelet – Theater. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 29. 6. 1996.

Ako poslednú zo skúmaného obdobia je treba uviesť inscenáciu Oliviera Tambosiho, pôvodom francúzskeho divadelníka, inak tiež zakladateľa a dlhoročného intendanta úspešného avantgardného súboru Neue Oper Wien. Svoju inscenáciu pôvodne pripravil pre hamburskú operu (Staatsoper Hamburg, 5. 4. 1998), tá ale napokon obletela celý svet (Royal Opera House Covent Garden 2001, Metropolitná opera v New Yorku 2003, Gran Teatre del Liceu Barcelona 2005, Los Angeles Opera 2007) a jej snímka bola vydaná aj na DVD nosičoch.¹⁶⁰ Lapidárne a veľmi účinné scénické riešenie predstavuje obludný sivý balvan derúci sa v I. dejstve spod podlahy, aby postupne nadobúdal väčšie a väčšie rozmery až v závere temer hrozí zahubiť do kúta zatlačené postavy, ktorým na javisku zostáva len kúsok plochy, na ktorej sa môžu pohybovať.

2. Osud

Osudy Osudu boli dlho neveselé. Na svetovú javiskovú premiéru došlo až s Věžníkovou inscenáciou v roku 1958 v Brne vo verzii dirigenta Noska (25. 10.) a len deň nato v Stuttgarte (Württembergisches Staatstheater Stuttgart, 26. 10. 1958, réžia Peter Stanchina, libreto preložil a upravil Kurt Honolka). Po Českých Budějoviciach (Miloslav Nekvasil, 1978) a Londýne (English National Opera, 1984) nasledovali v krátkom slede Brémy (1986), Duisburg (1986), opäť Brno a Noskova verzia (Alena Vaňáková, 1987), Drážďany (1991). Na pravidelné scénické uvádzanie opery však dodnes nedošlo, hoci po nej občas siahajú ďalšie operné domy (Národní divadlo 2002, Wiener Staatsoper 2005, Národní divadlo Brno 2012). Popularite istotne nepridáva zložitá dramaturgia diela, ani libreto, ktoré sotva možno označiť za „šperk secesného básnictva“ (Vysloužilová).¹⁶¹

V Brémach vznikala inscenácia v koprodukcii s londýnskou English National Opera, kde mala premiéru 8. 9. 1984. V Brémach ju pripravil režisér David Pountney o dva roky neskôr (Theater am Goetheplatz, 28. 5. 1986). Mimochodom, Pountney sa k dielu ešte vrátil v inscenácii vo Viedni (Wiener Staatsoper, 23. 10. 2005), pričom v základnom riešení zo svojej brémskej inscenácie vychádzal. Na rozdiel od predchádzajúcich uvedení, siahli tentoraz tvorcovia po autentickej partitúre, ktorú očistili od neskorších zásahov,¹⁶² hoci drobné posuny v deji (nie hudbe) realizovali. Dielo inscenujú ako sen – Stefanos Lazaridis navrhol veľké priehľadné závesy za účelom vytvorenia surreálneho efektu.¹⁶³ S úspechom dirigoval Friedrich Player, ako Živný vystúpil Julius Best.

V Duisburgu uviedol operu Bohumil Hrdlička (Deutsche Oper am Rhein Düsseldorf-Duisburg, 19. 6. 1986) s dirigentom Jiřím Koutom. Tým zavřil Hrdlička svoj šestdielny bezprecedentný janáčkovský cyklus z roku 1977 siedmym kúskom. Rovnako ako v Londýne

¹⁶⁰ Vydal Arthaus Musik, kat. č. 107183.

¹⁶¹ VYSLOUŽILOVÁ, Věra. Verdeutschung der Janáčkschen Operntexte und Robert Brock als Übersetzer der Ausflüge des Herrn Brouček. In: BERNHART, Walter. *Leoš Janáček: Konzeption und Rezeption seines musikdramatischen Schaffens*. Anif, Salzburg: Verlag Müller-Speiser, 1997, s. 108. ISBN 38-514-5042-6.

¹⁶² BEAUJEAN, Alfred. Glut der Farben: Die erste Aufnahme von Leoš Janáčeks vergessener Oper „Osud“. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 24. 9. 1990.

¹⁶³ WARNECKE, Kläre. Tödliche Treppenstürze: Bremen: Urfassung der Janáček – Oper „Schicksal“. *Die Welt*. 30. 5. 1986.

a Brémach, v autentickom znení partitúry. Súčasne tým intendant Grischa Barfuss zakončil svoju 22 ročnú kariéru na čele divadla. Scénograf Ruodi Barth nechal na scéne postaviť abstraktnú viacúčelovú sklenenú konštrukciu v tvare mušle, vnútri ktorej sa odohráva dej.¹⁶⁴ Po celý čas tu nechýba ani čierne krídlo a v pozadí tušený biely pavilón.¹⁶⁵ Na tejto scéne „viedol režisér postavy vierohodným spôsobom, vyvaroval sa spektakulárností a držal sa toho podstatného.“¹⁶⁶

3. Výlety pána Broučka

Za raritu sa dodnes označuje bilógia Výlety pána Broučka, obzvlášť mimo Českú republiku, kde sa prakticky neinscenuje, hoci práve s výnimkou Nemecka (napríklad ani na Slovensku žiadne divadlo túto operu dosiaľ neuviedlo, ak nepočítame hosťovanie operného súboru pražského Národného divadla v Bratislave s Nekvasilovou inscenáciou dňa 8. 6. 2004).¹⁶⁷

Hoci jeho uvedenie vraj plánoval už Otto Klemperer v Kolíne roku 1921,¹⁶⁸ prvý krok na neznámu pôdu zrealizovali až v Bavorskej štátnej opere v roku 1959, kde uviedli vôbec po prvý raz Broučka mimo české krajiny (Bayerische Staatsoper, 19. 11. 1959), a to v novom nemeckom preklade Karla Heinza Gutheima. Za réžiou stál janáčkovský režisér Wolf Völker, ktorý touto prácou v Mníchove vôbec debutoval.¹⁶⁹ Po Jej pastorkyni a Káti Kabanovej išlo o inscenáciu tretej Janáčkovej opery v Bavorskej štátnej opere, prekvapujúco dávno pred inscenáciami Veci Markopulos alebo Z mŕtveho domu!¹⁷⁰ Spiritus agens tu bol zrejme propagátor českej hudby Joseph Keilberth, za okupácie šéfdirigent Nemeckej filharmónie v Prahe, ktorý na českú hudbu ani po svojom odchode (úteku) z Prahy nezanevrel a na nemeckých scénach ju pravidelne uvádzal. Napriek tomu, že režisér Völker bol považovaný za dobrého režiséra – len rok predtým získal napríklad cenu berlínskej opernej kritiky – k jeho prístupu i scénografii Rochusa Glieseho boli formulované viaceré výhrady. Niektorí ju označovali za „celkom nepodarenú, robiacu z Broučka biedermaierovskú, až operetnú idylu,“¹⁷¹ iní vyčítali len scéne na Mesiaci nedostatok humoru.¹⁷² Jediným vtipným prvkom bol vraj posun v postave Mazala, z ktorého sa stal technik,¹⁷³ ktorý vyrobil Broučkovi raketu na cestu domov, pričom štartu prizerá dav s dáždňikmi a cylindrami.¹⁷⁴ Vtip, ktorý bol v dobe

¹⁶⁴ LECHNER, Dieter. Janaček – Zyklus: Premiere in Duisburg. *Münchner Merkur*. 25. 6. 1986.

¹⁶⁵ LEWINSKI, Wolf-Eberhard von. Oper über eine Oper: Janáček's „Schicksal“ zum Abschluß der Ära Grischa Barfuss. *Süddeutsche Zeitung*. 25. 6. 1986.

¹⁶⁶ LEWINSKI, Wolf-Eberhard von. Oper über eine Oper: Janáček's „Schicksal“ zum Abschluß der Ära Grischa Barfuss. *Süddeutsche Zeitung*. 25. 6. 1986.

¹⁶⁷ Anonym. Divadlá. *SME*. 4. 6. 2004.

¹⁶⁸ VYSLOUŽILOVÁ, Věra. Verdeutschung der Janáček'schen Operntexte und Robert Brock als Übersetzer der Ausflüge des Herrn Brouček. In: BERNHART, Walter. Leoš Janáček: Konzeption und Rezeption seines musikdramatischen Schaffens. Anif, Salzburg: Verlag Müller-Speiser, 1997, s. 110. ISBN 38-514-5042-6.

¹⁶⁹ ck: Fahrt zum Mond. *Abendzeitung München*. 19. 11. 1959.

¹⁷⁰ ck: Fahrt zum Mond. *Abendzeitung München*. 19. 11. 1959.

¹⁷¹ THOMAS, Ernst. „Brouček“, Jochum, „Musica Viva“. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 24. 11. 1959.

¹⁷² MINGOTTI, Antonio. Musikalische Räusche des Bürgers Brouček. *Abendzeitung München*. 20. 11. 1959.

¹⁷³ S.Z. Die Ausflüge des Herrn Brouček. *Süddeutsche Zeitung*. 19. 11. 1959.

¹⁷⁴ RUPPEL, Karl Heinz. Käferchens Mondfahrt. *Süddeutsche Zeitung*. 22. 11. 1959.

letov prvých Sputnikov veľmi aktuálny. Paródia však vraj vôbec nevyznela, inscenácia pôsobila tu biedermaierovsky idylicky (Vikárka), tu rozprávково (Mesiac), tu operetne.¹⁷⁵ V dobrom obsadení sa vedľa seba predstavili Fritz Wunderlich (Mazal/Blankytný/Petřík), Kurt Böhme (Sakristán/Lunobor/Domšík), Wilma Lippová (Málinka/Etherea/Kunka) a Lorenz Fehenberger v titulnej úlohe – „najlepšej role svojho života“.¹⁷⁶ Opera ako taká však bola prijatá veľmi vrelo,¹⁷⁷ „patriaca k tej najkrajšej hudbe, ktorú Janáček kedy napísal,“¹⁷⁸ a to aj u divákov, ktorí si vyžiadali „tucty [sic] opôn.“¹⁷⁹ Zaujímavé je, ako vnímal v atmosfére vrcholiacej studenej vojny operu K. H. Ruppel, ktorý považoval Broučka takmer za pozitívneho hrdinu, resp. hrdinu, s ktorého hedonizmom a odporom k vojne sa je možné len stotožniť – je preňho typom fifíka, Švejka,¹⁸⁰ a pýta sa, čo je vlastne odporného na tom, že má rád svoje safaládky a chce sa vyhnúť krviprelievaniu. Ďaleko menej sympatií majú uňho husiti, „ktorí majú každého nestranníka za štátneho nepriateľa a pohana.“¹⁸¹ Pripomeňme, že podobný postoj zastával Max Brod, ktorý ako presvedčený pacifista podľa vlastného vyjadrenie odmietol preložiť Broučka do nemčiny.¹⁸²

V roku 1965 uviedol Werner Jacob so scénografom C. W. Vogelom a dirigentom Reinhardom Petersom Broučka v Münsteri (Stadttheater Münster, 18. 5. 1965). I on poslal Broučka (Richard Wellmann) na Mesiac raketou. Tvorcovia stavili na expresionistickú poetiku nemeckého nemého filmu.¹⁸³

V Západnom Berlíne uviedli Broučka prvý raz v roku 1969 v réžii Winfrieda Bauernfeinda a naštudovaní Bernharda Kleea (Deutsche Oper, 21. 6. 1969). Uvedenie prišlo v dobe vrcholiacich pretekov o Mesiac a pár dní pred štartom ostro sledovanej misie Apolla 11 (16. 7. 1969) – ako sa vyjadril jeden kritik, „Nemecká opera ukradla astronautom šou.“¹⁸⁴ Réžia využila všetku mašinériu, scénografia pracovala v „mesačnej“ časti s burlesknými kostýmami, kužeľovitými formami a abstraktnými tvarmi, samotná Praha však vraj bola poňatá až príliš malebne, či dokonca gýčovito.¹⁸⁵ Broučka spieval Martin Vantin v alternácii s Karлом-Ernstom Merckerom (neskorším Broučkom z viedenskej Ľudovej opery), Málinkou

¹⁷⁵ THOMAS, Ernst. „Brouček“, Jochum, „Musica Viva“. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 24. 11. 1959.

¹⁷⁶ aw. Die Ausflüge des Herrn Brouček. *Bayerische Staatszeitung*. 27. 11. 1959.

¹⁷⁷ MINGOTTI, Antonio. Musikalische Räusche des Bürgers Brouček. *Abendzeitung München*. 20. 11. 1959.

¹⁷⁸ THOMAS, Ernst. „Brouček“, Jochum, „Musica Viva“. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 24. 11. 1959.

¹⁷⁹ RUPPEL, Karl Heinz. Käferchens Mondfahrt. *Süddeutsche Zeitung*. 22. 11. 1959.

¹⁸⁰ RUPPEL, Karl Heinz. Käferchens Mondfahrt. *Süddeutsche Zeitung*. 22. 11. 1959.

¹⁸¹ RUPPEL, Karl Heinz. Käferchens Mondfahrt. *Süddeutsche Zeitung*. 22. 11. 1959.

¹⁸² Porov. listy citované in: VYSLOUŽILOVÁ, Věra. Verdeutschung der Janáčkschen Operntexte und Robert Brock als Übersetzer der Ausflüge des Herrn Brouček. In: BERNHART, Walter. *Leoš Janáček: Konzeption und Rezeption seines musikdramatischen Schaffens*. Anif, Salzburg: Verlag Müller-Speiser, 1997, s. 109. ISBN 38-514-5042-6.

¹⁸³ Anonym. Magische Existenz im Winkel. *Die Welt*. 3. 6. 1965.

¹⁸⁴ METZNER, Joachim. Den Astronauten die Schau gestohlen. *Die Welt*. 23. 6. 1969.

¹⁸⁵ STUCKENSCHMIDT, H. H. [Hans Heinz]. Schlußverkauf in der Oper. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 4. 7. 1969.

bola Annabelle Bernardová alternovaná Dorotheou Weissovou. Celkový dojem bol však skôr rozpačitý, označovaný za príležitosť, ktorú si tvorcovia nechali ujst'.¹⁸⁶

Krátko nato Broučka uviedli vo Viedni (Wiener Volksoper, 18. 1. 1971). Režioval Adolf Rott na scéne Wolframa Skalického. Brouček na Mesiac prichádza v sprievode kvetinových detí, husitská časť je podobne aktualizovaná – Žiak má v rukách Červenú knihu (Citáty predsedu Maoa).¹⁸⁷ To niektorí označili za nevhodné režijné nápady, všímajúc si aj absenciu logiky, keď pri scéne na Mesiaci bolo na oblohe vidno Mesiac.¹⁸⁸ Otto Beer, ktorý réžii vyčítal „rozprávkové divadlo“ a nevyužitie potenciálu „skrytého humoru, sociálnej kritiky a kvitnúcej fantázie“, to sarkasticky zhrnul takto: „Natíska sa pocit, že pán Brouček cestoval na Mesiac len preto, aby tam našiel zbor a balet Ľudovej opery.“¹⁸⁹ Vítané tak zostalo len poňatie dirigenta Krombholca a výkon Karla-Ernsta Merckera v titulnej úlohe.¹⁹⁰

V Düsseldorfe ponúkol Hrdlička obvyklý spektakel a využil scénické možnosti, ktoré sa mu ponúkali. Zaujímavý bol ale najmä výklad Broučka, ktorého poňal (v súlade s jeho chápaním v tuzemsku) ako vyslovene negatívnu postavu, reprezentanta mlčiacej časti spoločnosti neochotnej angažovať sa, biť sa za vlastné práva¹⁹¹ (Deutsche Oper am Rhein Düsseldorf-Duisburg, 27. 3. 1976). Pod taktovkou Petra Schneidera sa v titulnej úlohe predstavil Udo Holdorf.

V roku 1993 sa po dlhšej pauze objavili naraz hneď dve nové inscenácie Výletov neďaleko od seba. V Heidelbergu (Städtische Bühne Heidelberg, 25. 4. 1993) ich v nemčine uviedli režisér Ulrich Peters s dirigentom Antonom Marikom a Arthurom Friesenom v titulnej úlohe, kritika však tento pokus označila za neobratný.¹⁹² V neďalekom francúzskom Štrasburgu (Opéra du Rhin, 16. 4. 1993) zvolili inú cestu a miesto úsilia o realistickú nápodobu Malej Strany sa režisér Bernard Sobel rozhodol pre abstraktnejšie a univerzálnejšie riešenie kvitované kritikou.¹⁹³ O poznanie lepšie bol hodnotený tiež výkon orchestra z Mulhouse pod vedením Rudolfa Krečmera

Pre mníchovskú inscenáciu (Bayerische Staatsoper, 12. 1. 1995) zvolil režisér David Pountney remake svojej londýnskej inscenácie z doby krátko po sametovej revolúcii (1992). I David Pountney videl Broučka, ktorý bol preňho odpieračom vojenskej služby, naskrz

¹⁸⁶ STUCKENSCHMIDT, H. H. [Hans Heinz]. Schlußverkauf in der Oper. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 4. 7. 1969.

¹⁸⁷ BRUNNER, Gerhard. Boshafte Walzerseligkeit. *Die Welt*. 4. 2. 1971.

¹⁸⁸ BRUNNER, Gerhard. Boshafte Walzerseligkeit. *Die Welt*. 4. 2. 1971.

¹⁸⁹ BEER, Otto F. Herrn Brouček's Ausflüge in Wien. *Süddeutsche Zeitung*. 22. 1. 1971.

¹⁹⁰ BRUNNER, Gerhard. Boshafte Walzerseligkeit. *Die Welt*. 4. 2. 1971.

¹⁹¹ KNAUS, Jakob. Die Rezeption von Janáček's Opern außerhalb seiner Heimat, mit besonderer Berücksichtigung des Herrn Brouček. In: BERNHART, Walter. *Leoš Janáček: Konzeption und Rezeption seines musikdramatischen Schaffens*. Anif, Salzburg: Verlag Müller-Speiser, 1997, s. 104. ISBN 38-514-5042-6.

¹⁹² REININGHAUS, Frieder. Monsieur Brouček an Neckar und Rhein: Leoš Janáček's selten gespielte komische Oper in Heidelberg und Straßburg aufgeführt. *Süddeutsche Zeitung*. 12. 5. 1993.

¹⁹³ REININGHAUS, Frieder. Monsieur Brouček an Neckar und Rhein: Leoš Janáček's selten gespielte komische Oper in Heidelberg und Straßburg aufgeführt. *Süddeutsche Zeitung*. 12. 5. 1993.

sympaticky. Postave Svatopluka Čecha pririekol masku Václava Havla a inscenáciu doplnil projekciami reportážnych videosekvencií z novembrových námestí.¹⁹⁴

4. Káťa Kabanová

Voči Káti Kabanovej panovalo kedysi v Nemecku mnoho nedôvery a jej uvedenia boli opakovane sprevádzané komentármi s kritickými výhradami k spracovaniu sujetu, hoci sa obvykle pripúšťala genialita hudobného spracovania.¹⁹⁵ Napriek tomu sa postupne i táto opera našla miesto v repertoári nemeckých divadiel ako zriedkavejšie, predsa však pravidelne uvádzané dielo.

O nemeckú premiéru sa v roku 1922, teda veľmi za čerstva, postaral Otto Klemperer v Kolíne, kde predtým úspešne drukoval za Jej pastorkyňu.¹⁹⁶ Do Berlína sa ale Káťa dostala až v roku 1926, a síce na scéne Nemeckej opery (Deutsches Opernhaus, 31. 5. 1926), avšak uviedli ju len v dvoch predstaveniach. Išlo o jediné uvedenie Janáčkovej opery v tomto opernom dome pred druhou svetovou vojnou. Premiéru navštívil osobne autor a nešetril chválou.¹⁹⁷ Dirigoval olomoucký rodák Fritz Zweig, ktorý neskôr v Krollovej opere uviedol nemeckú premiéru opery Z mŕtveho domu, inscenoval v duchu konzervatívneho realizmu Alexander Schum v scénoграфии Gustava Varga.¹⁹⁸

Medzi vojnami sa Káťa objavila na nemeckých javiskách len tri razy (Kolín, Berlín, Cáchy), pochopiteľne všetko pred rokom 1933. Jej ruská predloha istotne prispela k tomu, že za nacizmu nebola uvedená jediný raz. Mníchovskú premiéru pripravila Bavorská štátna opera až 11. 10. 1947. Hrlo sa v dočasnom provizórnom pôsobisku súboru v Divadle Princa regenta (Prinzregententheater), no inscenácia väčšmi nezarezovala. Kritika sa venovala predovšetkým dielu samotnému, vyslovovala pochvaly jeho hudbe, no k libretu a dramatickej stavbe sa vyjadrovala s pochybnosťami.¹⁹⁹ *Süddeutsche Zeitung* dokonca písali: „Človeka prekvapí, že Štátna opera si medzi mnohými možnosťami, z ktorých si mohla vybrať, aby ukázala Mníchovčanom čosi nové, vyberie práve toto dielo, ktorého mizivá javisková účinnosť sa už viac rás potvrdila.“²⁰⁰ Dobre obstál dirigent Hans Georg Ratjen i niektorí sólisti, predovšetkým Marianne Schechová v titulnej úlohe, Irmgard Barthová ako

¹⁹⁴ KNAUS, Jakob. Die Rezeption von Janáček's Opern außerhalb seiner Heimat, mit besonderer Berücksichtigung des Herrn Brouček. In: BERNHART, Walter. *Leoš Janáček: Konzeption und Rezeption seines musikdramatischen Schaffens*. Anif, Salzburg: Verlag Müller-Speiser, 1997, s. 104. ISBN 38-514-5042-6.

¹⁹⁵ Napr. k uvedeniu v roku 1947 v Mníchove porov. F.B. Katja Kabanowa. *Neue Zeitung*. 15. 10. 1947. K uvedeniu v roku 1967 v Hannoveri porov. Hollmann, Reimar. *Ballade vom gefangenen Vögelchen. Hannoversche Allgemeine Zeitung*. 27. 3. 1967.

¹⁹⁶ O scénickej podobe tejto inscenácie mnoho nevieme, lebo kritika sa venovala prakticky výlučne hudobno-dramatickým kvalitám opernej novinky. Porov. PŘIBÁŇOVÁ, Svatava. *Stage History and Reception: General Survey*. In: TYRRELL, John. *Leoš Janáček, Káťa Kabanová*. New York: Cambridge University Press, 1982, xv, ISBN 05-212-9853-9, s. 116.

¹⁹⁷ Porov. JANÁČEK, Leoš. *Moře-země. Lidové noviny*. 13. 6. 1926.

¹⁹⁸ ROESLER, Curt A. Janáček in Charlottenburg. *Blog der Deutschen Oper Berlin* [online]. 2012, 7. 12. 2012 [cit. 23. 5. 2013]. Dostupné z: <http://blog.deutscheoperberlin.de/?p=434>

¹⁹⁹ F.B. Katja Kabanowa. *Neue Zeitung*. 15. 10. 1947.

²⁰⁰ PRINGSHEIM, Heinz. Katja Kabanowa. *Süddeutsche Zeitung*. 14. 10. 1947.

Kabanicha a Walter Carnuth ako Tichon, vytýkalo sa im však málo hereckého talentu.²⁰¹ Inscenačná podoba režiséra Maxa Hofmüllera vychádzala z realistického zobrazenia povolížskej krajiny, bola však „štýlovo nejednotná,“²⁰² pracovala „s prostriedkami romanticko-heroickej opery“²⁰³ a chýbalo jej „prepracovanie základných situácií.“²⁰⁴

V roku 1953 uviedli stále ešte nepríliš hrávanú Káťu v menšom nemeckom mestečku Hagen pri Dortmunde (Theater Hagen, 21. 4. 1953) v réžii Curta Hauga a hudobnom naštudovaní Bertholda Lehmana – tamojší intendant Hermann Werner sa podľa vlastných slov usiloval prelomiť kliše o javiskovej nesúčnosti tejto opery.²⁰⁵ Hagenskej premiére „sa podarilo zachytiť osobitnú arómu tejto opery“²⁰⁶ a v dobrom vynikla Elfriede Hingstová v titulnej úlohe, inak však táto inscenácia zapadla.

Tri roky po Pastorkyni uviedli v západoberlínskej opere Káťu Kabanovú (Städtische Oper Berlin – Deutsches Opernhaus, 30. 6. 1957), opäť v réžii Wolfa Völkeera a s výpravou Wilhelma Reinkinga, hrala sa však bez väčšieho záujmu divákov celkovo len 10 ráz do roku 1958,²⁰⁷ hoci neskôr sa na ňu nostalgicky spomínalo ako na úspešnú inscenáciu.²⁰⁸

Felsensteinov žiak, lipský intendant Joachim Herz, sa po prvý raz venoval Janáčkovmu dielu v roku 1963, kedy sociálno-kriticky inscenoval Káťu na svojej domovskej scéne (Oper Leipzig, 17. 2. 1963) s Mariou Croonenovou v titulnej úlohe a Václavom Neumannom (ktorý tu pohostinsky naštudoval už Bystroušku v roku 1956) za dirigentským pultom. V roku 1965 hosťovalo divadlo s touto inscenáciou v západonemeckom Gelsenkirchene, kde si ostrohy vyslúžil najmä orchester Gewandhausu,²⁰⁹ zatiaľ čo samotná scéna Maxa Eltena, jej „realisticko-patetická šablóna“ a poňatie obyvateľov ako „vycivených karikatúr,“ pôsobilo údajne rušivo.²¹⁰

V Hannoveri prizvali v roku 1967 z Prahy Václava Kašíka so scénografom Walterom Gondolfom (Bühnen des Landestheaters Hannover, 25. 3. 1967). Gondolf bol scénografom zamestnaným v Hannoverskom divadle v rokoch 1959–1975 a Kašíkovi bol „pridelený“²¹¹ Tvorcovia našli pre Káťu symbolické výrazivo kombinované s projekciami pozitívne kvitované kritikou – dusný interiér predstavujúci tyranu Kabanichy zaplnil pravoslávnymi ikonami a vtáčou klietkou²¹² – podobenstvom uväznenej Káti. Dirigoval Ernst Richter, ktorý mal

²⁰¹ PRINGSHEIM, Heinz. Katja Kabanowa. *Süddeutsche Zeitung*. 14. 10. 1947.

²⁰² SCHMIDT-GARRE, Helmut. Janacek: Katja Kabanowa. *Münchner Merkur*. 13. 10. 1947.

²⁰³ SCHMIDT-GARRE, Helmut. Janacek: Katja Kabanowa. *Münchner Merkur*. 13. 10. 1947.

²⁰⁴ PRINGSHEIM, Heinz. Katja Kabanowa. *Süddeutsche Zeitung*. 14. 10. 1947.

²⁰⁵ G. Sch. [SCHMIDT-GARRE, Helmut]. Ein seltener Janacek. *Neue Zeitung*. 23. 4. 1953.

²⁰⁶ G. Sch. [SCHMIDT-GARRE, Helmut]. Ein seltener Janacek. *Neue Zeitung*. 23. 4. 1953.

²⁰⁷ ROESLER, Curt A. Janáček in Charlottenburg. *Blog der Deutschen Oper Berlin* [online]. 2012, 7. 12. 2012 [cit. 23. 5. 2013]. Dostupné z: <http://blog.deutscheoperberlin.de/?p=434>

²⁰⁸ STUCKENSCHMIDT, H. H. [Hans Heinz]. „Katja Kabanowa“ realistisch: Joachim Herz Inszenierung in Ost – Berlin. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 6. 7. 1972.

²⁰⁹ Anonym. Magische Existenz im Winkel. *Die Welt*. 3. 6. 1965.

²¹⁰ Anonym. Magische Existenz im Winkel. *Die Welt*. 3. 6. 1965.

²¹¹ Anonym. Walter Gondolf, Ein Lebenslauf. Staatsoper Hannover. 2012. Publikované online: http://operhannover.de/oper/index.php?m=234&f=05_personendetail&ID_Person=60. [cit. 18. 6. 2013]

²¹² Hollmann, Reimar. Ballade vom gefangenen Vögelchen. *Hannoversche Allgemeine Zeitung*. 27. 3. 1967.

skúsenosť s týmto dielom už z vyššie uvedeného drážďanského uvedenia a jeho výkon bol označovaný za precízny.²¹³ Inscenácia predstavovala podľa kritiky úspešné pokračovanie hannoverského úsilia o Janáčka po predchádzajúcich inscenáciach opier Jej pastorkyňa a Z mŕtveho domu.

V roku 1972 sa látky opäť ujal Joachim Herz, tentoraz v berlínskej Komickej opere. Hralo sa, rovnako ako predtým, v Brodom prepracovanej nemeckej verzii libreta. Herz nechal rozliať vodu z Volgy na väčšiu časť javiska a ľudí ponechal na malej suchej ploche – ak chceli inam, museli využiť niektorú z početných lávok a drevených mostíkov.²¹⁴ Najviac sa, ako to u felsensteinského režisérskeho okruhu býva, cenilo vedenie postáv, „*Personenregie*“.²¹⁵ V titulnej úlohe hosťovala pod taktovkou Gerta Bahnera s rozporuplnými závermi kritiky²¹⁶ členka brnianskej Janáčkovej opery Jana Smítková, ktorá si Káťu už predtým zaspievala v Českých Budějoviach.²¹⁷ Malá návštevnosť však prezrádza pokračujúci nezáujem berlínskeho publika, ktoré vyslovilo ortiel i nad staršími produkciami v Západnom Berlíne.²¹⁸ Inscenácia samotná však bola odbornou verejnosťou vyzdvihoaná ako vrchol končiacej berlínskej opernej sezóny.²¹⁹

Pre viedenskú premiéru (Wiener Staatsoper, 19. 4. 1974) Herz svoju berlínsku inscenáciu prepracoval len mierne (vyšiel zo svojej predchádzajúcej koncepcie), ale obsadil ju novými spevákmi,²²⁰ pričom išlo o vôbec prvé viedenské uvedenie tejto opery. Herz inscenoval dusnú atmosféru cez symbolisticko-realistické prvky a dôsledné vedenie postáv, nesústredil sa toľko na sociálno-kritický kontext,²²¹ ktorý je inak tak typický pre jeho ťuvre. Voda Volgy pokrývala celé javisko a bola ledabolo prikrytá doskami, lávkami, mostíkmi, lešením a pod., čo zjavne odkazuje k neustálemu balansovaniu postáv na „neistej pôde“ alebo „na okraji“ – stačí jeden neistý krok a všetko je stratené. V úlohe Kabanichy vystúpila

²¹³ Hollmann, Reimar. Ballade vom gefangenen Vögelchen. *Hannoversche Allgemeine Zeitung*. 27. 3. 1967.

²¹⁴ STUCKENSCHMIDT, H. H. [Hans Heinz]. „Katja Kabanova“ realistisch: Joachim Herz Inszenierung in Ost – Berlin. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 6. 7. 1972.

²¹⁵ STUCKENSCHMIDT, H. H. [Hans Heinz]. „Katja Kabanova“ realistisch: Joachim Herz Inszenierung in Ost – Berlin. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 6. 7. 1972.

²¹⁶ Stuckenschmidt jej vyčíta chvenie v strednej polohe a nepevný hlas vo výškach, Schaefer naopak chváli jej výkon ako celkom výnimočný. Porov. STUCKENSCHMIDT, H. H. [Hans Heinz]. „Katja Kabanova“ realistisch: Joachim Herz Inszenierung in Ost – Berlin. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 6. 7. 1972. SCHAEFER, Hans-jürgen. Lichtstrahl in einem finsternen Reich. *Neues Deutschland*. 11. 7. 1972.

²¹⁷ KRÁLÍK, Jan. Čeští pěvci v zahraničí I: IV. Do současnosti. *Hudební rozhledy*. 2013, roč. 66, č. 3, s. 46.

²¹⁸ Stuckenschmidt hovorí o poloprázdnom divadle na premiére. STUCKENSCHMIDT, H. H. [Hans Heinz]. „Katja Kabanova“ realistisch: Joachim Herz Inszenierung in Ost – Berlin. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 6. 7. 1972. STUCKENSCHMIDT, H. H. [Hans Heinz]. „Katja Kabanova“ realistisch: Joachim Herz Inszenierung in Ost – Berlin. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 6. 7. 1972.

²¹⁹ SCHAEFER, Hans-jürgen. Lichtstrahl in einem finsternen Reich. *Neues Deutschland*. 11. 7. 1972. Přibáňová prekvapujúco uvádza, že výtvarné riešenie sa kritike nepáčilo, čo však z autorovi dostupných kritik nevyplýva; porov. PŘIBÁŇOVÁ, Svatava. Svět Janáčkových oper. In: PŘIBÁŇOVÁ, Svatava a Zuzana LEDEROVÁ-PROTIVOVÁ. *Svět Janáčkových oper: World of Janáček's operas*. Brno: Moravské zemské muzeum, Nadace Leoše Janáčka, Město Brno, 1998, s. 12.

²²⁰ SPIEL, Hilde. Beim zweiten Anlauf ein einhelliger Erfolg: Joachim Herz inszeniert Janáček's „Katja Kabanowa“ an der Wiener Staatsoper. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 24. 4. 1974.

²²¹ SPIEL, Hilde. Beim zweiten Anlauf ein einhelliger Erfolg: Joachim Herz inszeniert Janáček's „Katja Kabanowa“ an der Wiener Staatsoper. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 24. 4. 1974.

Janáčkovská matróna Astrid Varnayová (Kostolníčka z Londýna a Mníchova) – kritika jej výkon (a vlastne i celú inscenáciu) primerala k Straussovej Klytaimnestre. V titulnej úlohe mala vystúpiť Anja Siljová, ktorá však odriekla, a po dvojitom preobsadení nakoniec premiéru ovládla z Zürichu povolaná Antigone Sgourda.²²² Dirigoval János Kulka. Inscenácia našla v kritike i divákoch zapálených velebiteľov, noviny jej prisúdili prívlastky ako kongeniálna, bez chybičky,²²³ zaslúžene úspešná²²⁴ a pod.

V dobe viedenskej premiéry sa uskutočnil významný debut známeho filmára Völkera Schlöndorffa v operných vodách. Dostal totiž príležitosť režírovať Káču Kabanovú vo frankfurtskej opere (Oper Frankfurt, 31. 1. 1974),²²⁵ ktorou ako operný režisér debutoval (neskôr sa ešte k opere deväť ráz vrátil a inscenoval prevažne moderný repertoár, medzi inými dva razy Janáčkovu operu Z mŕtveho domu v parížskej komickej opere roku 1988 a v berlínskej Nemeckej opere²²⁶ roku 2005).²²⁷ Dirigoval Peter Schrottner. O nemalý úspech sa okrem tvorcov zaslúžili i sólisti, predovšetkým Hildegarda Behrensová v titulnej úlohe²²⁸ a Soňa Červená ako Kabanicha.²²⁹ Inscenácia pôsobila dlhý čas ako referenčná a pozitívne ju zaznamenali i mimo Nemecka, konkrétne napríklad v súvislosti s hosťovaním frankfurtskej opery v Edinburhu v roku 1978, ktoré prvý raz na britskej pôde predviedlo túto operu britskému publiku. Hoci Schlöndorffova inscenácia zaujala, vyčítalo sa jej, že „Janáčkovu naturalistickú operu premenila na nemecký expresionistický kus“²³⁰ – okrem iného prekážalo bičovanie Dikvoja Kabanichou a vyzliekanie sa Káči na javisku.²³¹ Guardian dokonca uviedol, že je to freudistická inscenácia, ktorá vzbudzuje smiech,²³² Kabanicha bola vraj „sadistická.“²³³

Po významných inscenáciách G. Rennerta (s Rafaelom Kubelíkom v San Franciscu, 1977), V. Schlöndorffa a J. Herza sa opera vrátila v roku 1979 i do Mníchova, ale na iné

²²² SPIEL, Hilde. Beim zweiten Anlauf ein einhelliger Erfolg: Joachim Herz inszeniert Janáček's „Katja Kabanowa“ an der Wiener Staatsoper. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 24. 4. 1974.

²²³ ENDLER, Franz. Die eine große Liebe: Janáček's „Katja Kabanowa“ brachte der Staatsoper einen verdienten Erfolg. *Die Presse*. 22. 4. 1974.

²²⁴ SPIEL, Hilde. Beim zweiten Anlauf ein einhelliger Erfolg: Joachim Herz inszeniert Janáček's „Katja Kabanowa“ an der Wiener Staatsoper. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 24. 4. 1974.

²²⁵ Anonym. Premieren der Oper Frankfurt ab September 1945 bis heute. *Oper Frankfurt* [online]. © 2013 [cit. 1. 5. 2013]. Dostupné z: http://www.oper-frankfurt.de/fileupload/dateien/Sonstige_Dateien/Historie_Premieren_Excel_Alph.pdf

²²⁶ O inscenácii písal HERMAN, Josef. O smyslu operního divadla. *DISK*. 2005, roč. 4, č. 14, s. 113-143.

²²⁷ Anonym. *Works of Völker Schlöndorff*. Europäisches Filmzentrum Babelsberg 2013. © 2013 [cit. 12. 4. 2013]. Dostupné z: <http://www.volkerschloendorff.com/en/works/>

²²⁸ Anonym. Frankfurt in Edinburgh: Schlöndorff's Regie reizt zum Lachen. *Münchner Merkur*. 12. 9. 1978.

²²⁹ Adrienne Simpson: 'Káča Kabanová' in the United Kingdom. In: TYRRELL, John. *Leoš Janáček, Káča Kabanová*. New York: Cambridge University Press, 1982, xv, ISBN 05-212-9853-9, s. 126.

²³⁰ Cit. podľa Adrienne Simpson: 'Káča Kabanová' in the United Kingdom. In: TYRRELL, John. *Leoš Janáček, Káča Kabanová*. New York: Cambridge University Press, 1982, xv, ISBN 05-212-9853-9, s. 126.

²³¹ Adrienne Simpson: 'Káča Kabanová' in the United Kingdom. In: TYRRELL, John. *Leoš Janáček, Káča Kabanová*. New York: Cambridge University Press, 1982, xv, ISBN 05-212-9853-9, s. 126.

²³² Cit. podľa: Anonym. Frankfurt in Edinburgh: Schlöndorff's Regie reizt zum Lachen. *Münchner Merkur*. 12. 9. 1978. Pôvodnú recenziu v The Guardian sa nepodarilo vyhľadať.

²³³ PŘIBÁŇOVÁ, Svatava. Svět Janáčkových oper. In: PŘIBÁŇOVÁ, Svatava a Zuzana LEDEROVÁ-PROTIVOVÁ. *Svět Janáčkových oper: World of Janáček's operas*. Brno: Moravské zemské muzeum, Nadace Leoše Janáčka, Město Brno, 1998, s. 12.

javisko. V Štátnom divadle na Gärtnerovom námestí ju uviedol tamojší šéf Kurt Horres (Staatstheater am Gärtnerplatz, 16. 3. 1979), dirigoval generálny hudobný riaditeľ wiesbadenskej opery Siegfried Köller. Horres nebol nikdy avantgardným režisérom, ale inklinoval skôr k tradične realistickej inscenačnej forme – sám sa naostatok ako asistent zúčastnil prípravy Felsensteinovej Bystroušky v Komickej opere roku 1956.²³⁴ V inscenácii Káti Kabanovej staval hlavne na psychologický realizmus postáv a vykreslenie ich vzájomných vzťahov, pričom javisko zaľudnil početnými štatistami, aby vytvoril realistický obraz všedného malomestského sveta kontrastujúceho so široú krajinou Volgy v pozadí (autorom scény bol Herbert Wernicke).²³⁵ Po predchádzajúcej Bystrouške (1967) to bola druhá a nadhlo posledná janáčkovská inscenácia v tomto divadle (ďalšiou bola až Vec Makropulos v roku 2010 a Líška Bystrouška v roku 2012).²³⁶

V tomto kontexte je dobré zmieniť hosťovanie Janáčkovej opery (Štátneho divadla Brno) v západonemeckom Leverkusene v roku 1979 s Věžníkovou inscenáciou Káti Kabanovej. Zatiaľ čo domáce médiá sa chvastali úspechom brnianskeho súboru, západonemecká kritika inscenáciu a jej naivný realizmus tvrdo skritizovala – réžiu označila za „úbohú“ a zo sólistov vraj „len Alena Žaloudková ako Káťa prekročila solídny provinčný štandard.“²³⁷

Uvedenie v opere v Kolíne nad Rýnom (Oper Köln, 26. 1. 1985) označila kritika za „hudobne veľkolepé, no scénicky katastrofálne“. „Káťa Kabanová bola režisérom Harrym Kupferom popravená.“²³⁸ Kupfer nadviazal na svoju Pastorkyňu uvedenú v tomto divadle (1981) a vydal sa hľadať nové riešenia, než aké ponúkali do tej doby z realizmu vychádzajúce koncepcie.²³⁹ Hralo sa síce v dobových ruských kostýmoch, ale miesto brehu Volgy na vyvýšenom skalisku – ostrove, korunovanom stožiarom s bleskozvodom.²⁴⁰ Skala sa otáča a je obtekaná vodou, čo recenzent Beuth považuje za nepochopenie princípu lineárne, nie cyklicky tečúcej Volgy, ktorá nič neprinesie znovu, takže nie je žiadna nádej na nový začiatok.²⁴¹ Vec ale možno nie je nutné vidieť tak striktné, pretože metafora ostrova-väzenia sa nejaví nenáležitá. Doložme ešte, kde sa asi u Kupfera vzala tá skala – myslím, že inšpiráciu našiel priamo v librete, lebo Max Brod nepresne preložil Janáčkov popis II. dejstva po

²³⁴ LEWINSKI, Wolf-Eberhard von. Der Bann ist gebrochen: Darmstadter Neuinszenierung von Janáček's „Schlauem Fuchslein“. *Süddeutsche Zeitung*. 18.12. 1986

²³⁵ BEUTH, Reinhard. Wo das Leben nur noch absolviert wird: Kurt Horres inszenierte Leo Janacek's „Katja Kabanowa“ am Münchner Gärtnerplatz-Theater. *Die Welt*. 19. 3. 1979.

²³⁶ Anonym. *Repertoire des Staatstheaters am Gärtnerplatz 1947-2012*. München: Staatstheaters am Gärtnerplatz, 2012, nečíslované.

²³⁷ Bth. [BEUTH, Reinhard]. Leverkusen: Katja Kabanowa. *Die Welt*. 27. 1. 1979.

²³⁸ BEUTH, Reinhard. Wenn die Wolga immer im Kreis herum fließt: Insel der Unseligen: Harry Kupfer inszeniert Leoš Janáček's „Katja Kabanowa“ an der Kölner Oper. *Die Welt*. 28. 1. 1985.

²³⁹ BEUTH, Reinhard. Wenn die Wolga immer im Kreis herum fließt: Insel der Unseligen: Harry Kupfer inszeniert Leoš Janáček's „Katja Kabanowa“ an der Kölner Oper. *Die Welt*. 28. 1. 1985.

²⁴⁰ BEUTH, Reinhard. Wenn die Wolga immer im Kreis herum fließt: Insel der Unseligen: Harry Kupfer inszeniert Leoš Janáček's „Katja Kabanowa“ an der Kölner Oper. *Die Welt*. 28. 1. 1985. Autor toto skalisko označuje za triviálny symbol, „ostrov nešťastníkov“ (Insel der Unseligen, ako znie pôvodná nemecká slovná hra).

²⁴¹ BEUTH, Reinhard. Wenn die Wolga immer im Kreis herum fließt: Insel der Unseligen: Harry Kupfer inszeniert Leoš Janáček's „Katja Kabanowa“ an der Kölner Oper. *Die Welt*. 28. 1. 1985.

premene („Rokle zarostlá křovím“) ako „Felsen, Gebüsch,“ teda doslova ako „skala“ (či „skaly“), „krovie“. Dôležitejšie je, že pod rukami Gerda Albrechta debutovala v úlohe Káti mladá Nadine Secunde, považovaná kritikou za objav tejto inscenácie,²⁴² a v úlohe Kabanichy sa zaskvela legendárna Helga Derneschová. Spomedzi sólistov spomeňme ešte pražského rodáka Josefa Protschku ako Kudrjáša.

Na jeseň toho istého roku uviedli Káťu v Hamburgu (Staatsoper Hamburg, 21. 11. 1985) v réžii anglického herca a všestrannej umeleckej osobnosti Petra Ustinova a v hudobnom naštudovaní Hansa Wallata, zastupujúceho generálneho hudobného riaditeľa. Režisér pracoval v realistických dekoráciách Williama Orlandiho (kritikou vysmiate detaily ako kostol s pozlátenou kopulou, dača nad vodou, kôl v rieke a pod.),²⁴³ pričom stredobodom pozornosti bola Nadine Secunde v titulnej úlohe, velebená ako mladá, po všetkých stránkach nadaná sopranistka cizelujúca Káťu do všetkých detailov.²⁴⁴ Špičkové obsadenie dopĺňali Anny Schlemmová (Kabanicha) a Siegfried Jerusalem (Boris).

Veľkého úspechu sa dočkala inscenácia Güntera Krämera v Nemeckej opere v Berlíne (Deutsche Oper, 22. 3. 1986), ktorá hádam prelomila dlhotrvajúcu nedôveru berlínskeho publika k tomuto dielu. Karan Armstrongová, „primadona moderny,“²⁴⁵ účinkovala v titulnej úlohe, Patricia Johnsonová bola Kabanichou a janáčkovský tenor William Cochran Tichonom. Premiéru zaznamenal rozhlas, nahrávka však nie je verejne dostupná a autor ju nemal k dispozícii. Kritika každopádne označila inscenáciu za „senzačný úspech, aký opera málokedy zažije“, „divácky triumf porovnateľný len s Aidou s Pavarottim“,²⁴⁶ „pre kritika vzácne šťastie môcť velebiť inscenáciu po všetkých stránkach“.²⁴⁷ Taktovky sa chopil krátko pred premiérou Jiří Kout (podľa kritiky nečakaný objav), ktorý „zaskočil“ za svojho chorého pražského kolegu Bohumila Gregora. Režisérovi Krämerovi, inak vtedajšiemu umeleckému šéfovi brémskej činohry, navrhol scénograf Andreas Reinhardt prázdnu scénu (odhalenú s viditeľným technickým zázemím divadla), ktorá je zaplavená opadaným jesenným lístím; intimitu docielili sťahovaním priehľadných závesov. Dochované fotografie prezrádzajú melancholickú náladu docielenú teplým svetlom zalievajúcim postavy v prevažne čier-
no-

²⁴² BEUTH, Reinhard. Wenn die Wolga immer im Kreis herum fließt: Insel der Unseligen: Harry Kupfer inszeniert Leoš Janáček's „Katja Kabanowa“ an der Kölner Oper. *Die Welt*. 28. 1. 1985.

²⁴³ REISINGER, Marianne. Familienschicksal am Wolga – Ufer: Peter Ustinov inszenierte Leos Janáček's „Katja Kabanowa“ im Hamburger Opernhaus. *Tageszeitung München*. 24. 11. 1985.

²⁴⁴ REISINGER, Marianne. Familienschicksal am Wolga – Ufer: Peter Ustinov inszenierte Leos Janáček's „Katja Kabanowa“ im Hamburger Opernhaus. *Tageszeitung München*. 24. 11. 1985.

²⁴⁵ Prezývka, ktorú jej priniesla záľuba v hudobnej avantgarde. Porov.: LUEHRS-KAISER, Kai. *Karan Armstrong über strenge Lehrer, schöne Töne und die Zeit nach dem Tod Götz Friedrichs*. Zverejnené 5. 6. 2013 na: http://www.deutscheoperberlin.de/en_en#magazine-187940

²⁴⁶ GEITEL, Klaus. Wo die Liebe das Sagen hat: Opernpremierer von Wochenende: „Katja Kabanowa“. *Die Welt*. 24. 3. 1986.

²⁴⁷ STUCKENSCHMIDT, H. H. [Hans Heinz]. Poetischer Realismus voller Härte und Schönheit: Janáček's „Katja Kabanowa“ an der Deutschen Oper Berlin. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 26. 3. 1986.

bielych kostýmoch, rovnako ako všetky dekorácie – nie nadarmo hovorila kritika o poetickom realizme.²⁴⁸

Východonemecký emigrant (ďalší odchovanec felsensteinovskej školy) a intendant Nemeckej opery v Berlíne (1981-2000) Götz Friedrich inscenoval v tejto dobe Káťu v češtine na scéne Garnierovej opery (Opéra National de Paris, 18. 2. 1988) – pre svoj parížsky debut zvolil podobný sociálnokritický prístup ako pred rokmi Joachim Herz v Komickej opere. Na scéne Hansa Schavernocha prevažujú realistické (Volga) a symbolistické (červená poľná cesta vinúca sa medzi obilím)²⁴⁹ prvky, z ktorých vybočoval v 3. dejstve politicky rezonujúci obraz polície mlátiacej miestne obyvateľstvo.²⁵⁰ Dirigoval hostujúci Jiří Kout v ťažkých podmienkach orchestru v štrajkovej pohotovosti a v titulnej úlohe sa objavila Karan Armstrongová, obaja známi už z predchádzajúcej Krämerovej inscenácie v Deutsche Oper; Kabanichu stvárnila Leonie Rysaneková.

Janáčkovmu dielu sa významne venoval i nemecký režisér Nikolaus Lehnhoff, ktorý v roku 1988 so svojim scénografom Tobiasom Hoheiselom pripravil inscenáciu Káti Kabanovej tiež mimo svoje rodisko, a síce pre glyndebournský festival. Rovnako ako jej pôvodné uvedenie, i jej remake z roku 1990 predstavoval významný úspech u publika aj kritiky a možno vôbec bodku za snahami o plnohodnotné uznanie tejto opery.²⁵¹ Nemaľý podiel na tom mala Nancy Gustafsonová v titulnej úlohe a Felicity Palmerová ako Kabanicha. Nancy Gustafsonová si zaspievala Káťu i vo Viedni v obnovenom naštudovaní v Štátnej opere (Wiener Staatsoper, 24. 11. 1991), ktoré pripravil opäť Joachim Herz (pôvodná premiéra 1974, vid' vyššie).

Rozmach janáčkovských inscenácií v 90. rokoch možno doložiť i na Káti Kabanovej. V roku 1991 uviedli dielo vo Wiesbadene v Hilsdorfovej réžii (Hessisches Staatstheater Wiesbaden, 22. 6. 1991). Dietrich Hilsdorf, žiak východonemeckej felsensteinovskej estetiky a rovesník Petra Konwitschného, spolu s výtvarníkom Johannesom Leiackerom umiestnili dej do indiferentného prostredia (napol interiér, napol exteriér) v akomsi bezčasí a okrem v centre umiestnenej postele (ktorá zostane na javisku nezmenená po celú dobu) s málo konkrétnymi prvkami – v sugestívnom závere Káťa (Auw Patchellová) neskáče do rieky, ale Kabanicha (Gabriela Künzlerová) jej otvára dvere, ktorými ticho vyjde von²⁵² – nevedno či na smrť alebo na slobodu (alebo oboje zároveň). Dirigoval austrálsky dirigent David Kram, nástupca Ulfa Schirmera na pozícii miestneho generálneho hudobného riaditeľa.

²⁴⁸ STUCKENSCHMIDT, H. H. [Hans Heinz]. Poetischer Realismus voller Härte und Schönheit: Janáček's „Katja Kabanowa“ an der Deutschen Oper Berlin. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 26. 3. 1986.

²⁴⁹ GEITEL, Klaus. Zugrunde gehen aus Hunger nach Liebe. *Die Welt*. 20. 2. 1988.

²⁵⁰ DOPFNER, M. O. C. Gebunkerte Gefühle: Götz Friedrich inszeniert in Paris Janáček's „Katja Kabanowa“ / Ein Orchester demonstriert. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 9. 3. 1988.

²⁵¹ THALER, Lotte. Triumphe der älteren Herren: Michael Tippett's Musical „New Year“, Strauss „Capriccio“ und Janáček's „Katja Kabanowa“ beim Festival in Glyndebourne. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 24. 7. 1990.

²⁵² LEWINSKI, Wolf-Eberhard von. Symbolistisch überhöht. *Süddeutsche Zeitung*. 24. 7. 1991. KREKELER, Elmar. Eine Frau liebt sich ums Leben. *Die Welt*. 25. 6. 1991.

Roku 1991 prezentuje dielo švajčiarsky režisér Christoph Nel v Bazileji (Theater Basel, 13. 9. 1991), ktoré treba spomenúť z toho dôvodu, že Nel sa systematicky Janáčkovi venoval a venuje a posúva pritom interpretačné možnosti jeho diela. V Káti tak akoby anticipoval Marthalera a vytapetoval zaoblený na točnici sa otáčajúci „socialistický“ interiér baliacim papierom, na ktorom je namaľovaná aj tá Janáčkom predpísaná Volga s minimom najnutnejších rekvizít.²⁵³ Postavy vrhol do dusnej atmosféry a zajatia vlastných ilúzií.²⁵⁴ Hralo sa v novom nemeckom preklade Aleny Wagnerovej a Ute Beckerovej, dirigoval Michael Boder, v titulnej úlohe debutovala Clarry Barthová, ako Boris vystúpil Miroslav Kopp, s ktorým sa Boder poznal už z kolínskeho Mŕtveho domu, Julia Juonová bola Kabanichou. Úspech inscenácie bol znamenitý, „človek bude musieť ďaleko cestovať, aby sa mu do uší dostalo porovnateľne dobré predstavenie Káti Kabanovej.“²⁵⁵

V Düsseldorfe sa opera vrátila na repertoár v novej inscenácii roku 1996 v réžii nórskeho režiséra Steina Wingeho (Deutsche Oper am Rhein Düsseldorf-Duisburg, 15. 11. 1996). Celé dianie je inscenované v interiéri domu Kabanovovcov poňatého ako väzenie so zamrežovanými oknami, dokonca ani s Borisom si nemôžu dovoliť rendezvous vonku, ale v hmle sauny v suteréne domu.²⁵⁶ Volgu symbolizuje pás modrej látky vedúci od javiska do povraziska, s ktorým sa pohráva vietor.²⁵⁷ Pod taktovkou Hansa Wallata hrali Clarry Barthová („nie vždy čisto intonujúca“²⁵⁸ Káťa), Helga Derneschová (Kabanicha), William Cochran (Tichon), Christopher Ventris (Kudrjáš) a Christian Papis (Boris).

Kľúčovou inscenáciou Christopha Marthalera na salcburskom festivale (Salzburger Festspiele, 26. 7. 1998) otvoril Gerard Mortier toto podujatie Janáčkovi. V titulnej úlohe sa zaskvela mladá Angela Denöke. Post-socialistická urbánna krajina ako východisko pre reinterpretáciu tohto diela zarezonovala vyslovene v svetovom kontexte a významne zasiahla do debaty o Janáčkovom diele i v Česku, keďže to bolo po prvý raz, čo sa s týmto druhom západného divadla mohla v širokej mierke vysporiadať i domáca kritika. Na inscenácii sa pod Cambrelingovou taktovkou zúčastnila Česká filharmónia a Slovenský filharmonický zbor, inscenáciu opakovane vysielala i Česká televízia a je doposiaľ bežne dostupná na DVD nosičoch v maloobchodnom predaji.²⁵⁹

5. Príhody Líšky Bystroušky

Bystrouška dlho nebola v Nemecku vôbec populárna. Pred druhou svetovou vojnou ju uviedli v Brodom prepracovanom librete len v Mohuči (Stadttheater Mainz, 13. 2. 1927) a na ďalšie uvedenie si počkala vyše 20 rokov, kým po nej siahli v Lipsku (Oper Leipzig, 14. 1. 1951). Režisér Heinrich Voigt skombinoval uvedenie so Zápisníkom strateného. Bystroušku

²⁵³ HOFFMANN, Stephan. Und das hält man für Liebe. *Die Welt*. 17. 9. 1991.

²⁵⁴ REININGHAUS, Frieder. Immer im Kreis herum. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 23. 9. 1991.

²⁵⁵ REININGHAUS, Frieder. Immer im Kreis herum. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 23. 9. 1991.

²⁵⁶ REININGHAUS, Frieder. Nebel in der Sauna. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 11. 12. 1996.

²⁵⁷ REININGHAUS, Frieder. Nebel in der Sauna. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 11. 12. 1996.

²⁵⁸ REININGHAUS, Frieder. Nebel in der Sauna. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 11. 12. 1996.

²⁵⁹ Vydal Kultur Video, 27. 7. 2010, kat. č. 4535.

doplnil o prozaický text, v ktorom starý cigán rozpráva históriu svojej dávnej lásky, čo doplnil hudbou zo Zápisníku a iných Janáčkových skladieb.²⁶⁰

Väčší záujem o toto dielo tak vyvolala až legendárna Felsensteinova inscenácia z roku 1956 naštudovaná Václavom Neumannom, no napriek tomu sa Bystrouška na nemeckých javiskách nikdy neudomácnila natoľko ako Jej pastorkyňa či Káťa Kabanová. Felsensteinova toľko obdivovaná inscenácia možno zapôsobila aj ako „preklatie“ (von Lewinski), ktorého sa ďalší tvorcovia báli, a trvalo desaťročia, než sa Bystrouška stala súčasťou bežnej opernej prevádzky. U Felsensteina to bol po Predanej neveste druhý kontakt s českou operou. K myšlienke na jej inscenovanie dospel po návšteve brnianskeho janáčkovského kongresu v roku 1950, kde ho najprv zaujala myšlienka scénovať Káťu Kabanovú, ale napokon sa rozhodol pre Bystroušku.²⁶¹ Premiére predchádzala náročná príprava – 120 javiskových, 222 hudobných a 14 technických skúšok.²⁶² Inscenácia sa v Berlíne uvádzala do roku 1964 a dosiahla 218 repríz – doterajší rekord Komickej opery, mnohokrát s ňou divadlo hosťovalo (Wiesbaden, Paríž ai.) a režisér pripravil jej remake aj pre milánsku Scalu v roku 1958.²⁶³ Pražské hosťovanie v roku 1962 vyvolalo živú debatu o inscenácii v československej tlači. V roku 1965 pripravil Felsenstein túto inscenáciu v televíznom štúdiu – tento záznam je aj bežne dostupný v predaji²⁶⁴ a je možné si z neho urobiť dobrú predstavu o podobe inscenácie. Režisér vychádzal z dôsledného hyperrealizmu, ba naturalizmu. Scénograf Rudolf Heinrich nechal na javisku postaviť les, ktorý bol „precízne skutočný,“ vieme presne koľko a akých „zvierat“ i rastlín v ňom bolo zabývaných.²⁶⁵ Z hľadiska jednotlivých postáv ponecháva režisér rozdelenie na ríšu zvierat a ľudí, pričom ovšem postavu Líšky (Irmgard Arnoldová), ktorá je uňho plná sexappealu, stotožňuje so snovou Terynkou (to pravda v nadväznosti na Brodovu úpravu). Do úlohy Revírnika zlákal režisér v Prahe pôsobiaceho Rudolfa Amusa, ktorý sa stal trvalou oporou súboru Komickej opery. S realizmom súvisí obsadenie Zlatohřbítka tenorom (Manfred Hopp) miesto mezzosopránu. Inscenácia je dobre zdokumentovaná (okrem spomenutého videozáznamu i ďalšími dokumentami z doby vzniku, ktoré sa nachádzajú v starostlivosti Archívu Waltera Felsensteina a čiastočne boli

²⁶⁰ KNAUS, Jakob. Die Rezeption von Janáček's Opern außerhalb seiner Heimat, mit besonderer Berücksichtigung des Herrn Brouček. In: BERNHART, Walter. *Leoš Janáček: Konzeption und Rezeption seines musikdramatischen Schaffens*. Anif, Salzburg: Verlag Müller-Speiser, 1997, s. 99. ISBN 38-514-5042-6. PŘIBÁŇOVÁ, Svatava. Svět Janáčkových oper. In: PŘIBÁŇOVÁ, Svatava a Zuzana LEDEROVÁ-PROTIVOVÁ. *Svět Janáčkových oper: World of Janáček's operas*. Brno: Moravské zemské muzeum, Nadace Leoše Janáčka, Město Brno, 1998, s. 13.

²⁶¹ HERMAND, Jost. Die Ostberliner Felsenstein-Inszenierung des Schlaun Fuchsleins von 1956. In: BERNHART, Walter. *Leoš Janáček: Konzeption und Rezeption seines musikdramatischen Schaffens*. Anif, Salzburg: Verlag Müller-Speiser, 1997, s. 120. ISBN 38-514-5042-6.

²⁶² HERMAND, Jost. Die Ostberliner Felsenstein-Inszenierung des Schlaun Fuchsleins von 1956. In: BERNHART, Walter. *Leoš Janáček: Konzeption und Rezeption seines musikdramatischen Schaffens*. Anif, Salzburg: Verlag Müller-Speiser, 1997, s. 127. ISBN 38-514-5042-6.

²⁶³ HERMAND, Jost. Die Ostberliner Felsenstein-Inszenierung des Schlaun Fuchsleins von 1956. In: BERNHART, Walter. *Leoš Janáček: Konzeption und Rezeption seines musikdramatischen Schaffens*. Anif, Salzburg: Verlag Müller-Speiser, 1997, s. 131. ISBN 38-514-5042-6.

²⁶⁴ DVD vydal 1. 9. 2009 Arthaus Musik, kat. č. 101297.

²⁶⁵ HERMAND, Jost. Die Ostberliner Felsenstein-Inszenierung des Schlaun Fuchsleins von 1956. In: BERNHART, Walter. *Leoš Janáček: Konzeption und Rezeption seines musikdramatischen Schaffens*. Anif, Salzburg: Verlag Müller-Speiser, 1997, s. 120. ISBN 38-514-5042-6.

i publikované spolu s týmto DVD nosičom) a bola i predmetom podrobnej rekonštrukcie a reflexie.²⁶⁶ Záverom je treba povedať, že napriek všetkej minucióznej a obdivuhodnej práci režiséra, nemyslím si, že by tento prístup k tomuto dielu bol tým pravým. Nedá sa celkom ani zaklíňať prianím skladateľa, ako to často realisti robia, lebo je dobre zdokumentované Janáčkovo nadšenie nad brnianskou premiérou v štylizovaných kubistických kostýmoch zvierat a štylizovanej scénografii Eduarda Miléna.²⁶⁷ V niečom však zostáva odkaz Waltera Felsensteina a jeho žiakov živý. Je to dôraz na divadelnosť opernej produkcie (on sám hovoril o „muzicírujúcom divadle“ – „*musizierendes Theater*“) ²⁶⁸ a s tým spojenou bezpodmienečnou požiadavkou na tvorbu hereckej postavy spievajúcim hercom, na významovú (psychologicko-realistickú) celistvosť všetkých zložiek divadelného diela, vrátane hudby ako súčasti režijnej výpovede.

Angličan Jonathan Miller dostal miesto Schlöndorffa, ktorý si chcel od operného divadla na nejakú dobu odpočinúť,²⁶⁹ pozvánku do Frankfurtu, aby tu pripravil druhú premiéru éry Michaela Gielena v rámci zamýšľaného janáčkovského cyklu (Oper Frankfurt, 13. 11. 1977). Hralo sa bez prestávky, v nemeckom preklade Hansa Hartleba. Miller hľadá pre svet zvierat metaforu, nejde mu o felsensteinovský hyperbolizovaný realizmus (naturalizmus) – postavy zvierat sú v kostýmoch ľudí, pričom si zachovávajú len jednoduchý náznak, podľa ktorého je možné ich zvieraciu povahu rozpoznať, takže kohút je husárom, líšky sú dedinčania s čiapkami s malými líščími uškami atď.²⁷⁰ Prirodzene, že prepojené ľudské a zvieracie bytosti (Terynka – Bystrouška, Farár – Jazvec atď.) sú potom inscenované ako jedna postava.²⁷¹ Scéna je budovaná prakticky len pomocou rôzne preskládaných praktikáblov doplnených o projekciu na zadnom prospekte.²⁷² V titulnej úlohe sa predstavila so svojim priliehavým priezviskom Gabriela Fuchsová. Uznanelivo bolo hodnotené hudobné naštudovanie Ralfa Weikera.²⁷³

V Kolíne inscenoval Bystroušku Harry Kupfer s Gerdom Albrechtom v rámci svojho janáčkovského cyklu (Oper Köln, 31. 5. 1987). Kupfer akoby nadväzoval na Felsensteinov „magický realizmus“ vytvoriac drobnokresbu jednotlivých postavičiek a situácií v realisticky

²⁶⁶ Porov. HERMAND, Jost. Die Ostberliner Felsenstein-Inszenierung des Schlaues Füchslins von 1956. In: BERNHART, Walter. *Leoš Janáček: Konzeption und Rezeption seines musikdramatischen Schaffens*. Anif, Salzburg: Verlag Müller-Speiser, 1997, s. 119. ISBN 38-514-5042-6. Tu i odkaz na ďalšiu literatúru a pramene.

²⁶⁷ Ledererová, Zuzana. Letmý pohled na scénografii. In: PŘIBÁŇOVÁ, Svatava a Zuzana LEDEROVÁ-PROTIVOVÁ. *Svět Janáčkových oper: World of Janáček's operas*. Brno: Moravské zemské muzeum, Nadace Leoše Janáčka, Město Brno, 1998, s. 21.

²⁶⁸ Prednáška vyslovená na Bostonskej univerzite dňa 27. 4. 1971. Tlačou vid' FELSENSTEIN, Walter. Bekenntnis zum Musizierenden Theater. In: SEEGER, Horst (ed.). *Musikbühne 75*. Berlin: Henschel Verlag, 1975, s. 7.

²⁶⁹ KOCH, Gerhard R. Aus dem Menschenreich der Tiere: Janáčeks „Schlaues Füchslin“ in Frankfurt. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 15.11. 1977.

²⁷⁰ KOCH, Gerhard R. Aus dem Menschenreich der Tiere: Janáčeks „Schlaues Füchslin“ in Frankfurt. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 15.11. 1977.

²⁷¹ KOCH, Gerhard R. Aus dem Menschenreich der Tiere: Janáčeks „Schlaues Füchslin“ in Frankfurt. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 15.11. 1977.

²⁷² KOCH, Gerhard R. Aus dem Menschenreich der Tiere: Janáčeks „Schlaues Füchslin“ in Frankfurt. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 15.11. 1977.

²⁷³ KOCH, Gerhard R. Aus dem Menschenreich der Tiere: Janáčeks „Schlaues Füchslin“ in Frankfurt. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 15.11. 1977.

vystavaných situáciách.²⁷⁴ Nejde však o naivný, prvoplánový realizmus doslovne sa držiaci libreta, ale o psychologický realizmus podložený konkrétnou situáciou. Tak napríklad Revírník si nelíha na lúku, ale na starý poničený gauč, ktorý tu zjavne ktosi vyhodil. Výtvarník Hans Schavernoeh vytvoril les z plochých čiernych dekorácií akoby vystrihnutých stromov s ostrými suchými konármi pripomínajúcimi chorý les zničený splodinami;²⁷⁵ vôbec „ekologická“ téma ničenia prírody človekom tu bola – rovnako ako vo viacerých neskorších inscenáciách – prítomná. V titulnej úlohe excelovala Janice Hallová.

Felsensteinov syn, Peter Brenner, inscenoval Bystroušku v Darmstadte (Staatstheater Darmstadt, 7. 12. 1986). Údajne otcovu inscenáciu nikdy nevidel a nebol ňou ovplyvnený.²⁷⁶ Brenner zvolil strednú cestu medzi štylizáciou a realizmom. Hrало sa v nemčine v preklade Hansa Hartleba upravenom ešte režisérom.²⁷⁷ Les výprava len naznačuje, herci v zvieracích úlohách neimitujú zvieratá, ale chovajú sa neraz ako ľudia, chodia po dvoch a pod.²⁷⁸ Dirigoval Hans Drewanz. Remake inscenácie pripravil Brenner pre zürišskú operu v hudobnom naštudovaním Bohumila Gregora (17. 12. 1988).

6. Vec Makropulos

Vec Makropulos má za sebou relatívne skromnú inscenačnú históriu, ktorá sa väčšmi rozvíja najmä v ostatných 15 rokoch. Pred druhou svetovou vojnou v Nemecku uvedená len raz vo Frankfurte nad Mohanom (Opernhaus Frankfurt, 14. 2. 1929, išlo o prvé uvedenie mimo ČSR), počkala si na tunajšie ďalšie naštudovanie do roku 1957 (Deutsche Oper am Rhein Düsseldorf-Duisburg, 30. 3. 1957). Potom sa prestávky medzi uvedeniami skracovali, medzičasom sa stala populárnou v USA (San Francisco²⁷⁹ 1966, 1976, 1993,²⁸⁰ 2010, City Opera New York 1976) a definitívneho prieniku sa dočkala v 90. rokoch na niekoľkých veľkých svetových scénach (Deutsche Oper 1990, Oslo 1992, Los Angeles 1992, Glyndebourne 1995, Chicago 1995, Metropolitan Opera 1996, Sydney 1996).²⁸¹

²⁷⁴ SANDNER, Wolfgang. Biedermeierliches Unbehagen: Harry Kupfer inszeniert Leoš Janáčeks Oper „Das schlaue Fuchslein“ in Köln. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 15. 6. 1987

²⁷⁵ SANDNER, Wolfgang. Biedermeierliches Unbehagen: Harry Kupfer inszeniert Leoš Janáčeks Oper „Das schlaue Fuchslein“ in Köln. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 15. 6. 1987

²⁷⁶ LEWINSKI, Wolf-Eberhard von. Der Bann ist gebrochen: Darmstadter Neuinszenierung von Janáčeks „Schlauem Fuchslein“. *Süddeutsche Zeitung*. 18.12. 1986

²⁷⁷ LEWINSKI, Wolf-Eberhard von. Der Bann ist gebrochen: Darmstadter Neuinszenierung von Janáčeks „Schlauem Fuchslein“. *Süddeutsche Zeitung*. 18.12. 1986

²⁷⁸ LEWINSKI, Wolf-Eberhard von. Der Bann ist gebrochen: Darmstadter Neuinszenierung von Janáčeks „Schlauem Fuchslein“. *Süddeutsche Zeitung*. 18.12. 1986

²⁷⁹ Tunajší záujem o Janáčka bol z veľkej časti determinovaný osobnými preferenciami jindřichohradeckého rodáka Kurta Adlera, ktorý tu pôsobil ako generálny riaditeľ (1953 – 1981).

²⁸⁰ Inscenácia z roku 1993 je opomenutá v Přebáňovej prehľade. Porov. PŘIBÁŇOVÁ, Svatava. *Přehled inscenací jevištního díla Leoše Janáčka z let 1894 – 1998*. In: PŘIBÁŇOVÁ, Svatava a Zuzana LEDEROVÁ-PROTIVOVÁ. *Svět Janáčkových oper: World of Janáček's operas*. Brno: Moravské zemské muzeum, Nadace Leoše Janáčka, Město Brno, 1998, s. 97.

²⁸¹ PŘIBÁŇOVÁ, Svatava. *Přehled inscenací jevištního díla Leoše Janáčka z let 1894 – 1998*. In: PŘIBÁŇOVÁ, Svatava a Zuzana LEDEROVÁ-PROTIVOVÁ. *Svět Janáčkových oper: World of Janáček's operas*. Brno: Moravské zemské muzeum, Nadace Leoše Janáčka, Město Brno, 1998, s. 122-123.

Z nemeckých režisérov začnime Güntherom Rennertom, ktorý sa k svojmu ďalšiemu Janáčkovi v Stuttgarte dostal za čias krátkeho pôsobenia Václava Neumanna vo funkcii generálneho hudobného riaditeľa. Rennert nadviazal na svoj stuttgartský *Mŕtvy dom* a svojim spôsobom i mníchovskú *Pastorkyňu*, hoci v tomto prípade neinscenoval vidiecku drámu. Leni Bauer-Ecsyová postavila Rennertovi opäť realistickú scénografiu, tentokrát s makabrnou pohrebnou atmosférou (čierny leštený nábytok, čierne drapérie, smútočné vence a pod.), v ktorej sa režisérovi podarilo „imponujúcim spôsobom sugestívne rozvinúť hrozivo-nadreálne tajomno hlavnej postavy a celého diania.“²⁸² Anja Siljová pôsobila, akoby pre ňu bola rola Emilie Marty napísaná.²⁸³

Duo Kašlík – Svoboda inscenovalo *Vec Makropulos* v Hannoveri (Niedersächsisches Staatstheater Hannover, 28. 1. 1979) s Gerdom Albrechtom. Svoboda postavil scénografiu na pre seba typickom multimediálnom koncepte kombinujúcom hru svetla a polyekranové projekcie. Tým dominovali architektonické prvky Prahy a astronomický kalendár pripomínajúci pražský orloj.²⁸⁴ Titulnej úlohy sa chopila Elena Dumitrescu.

V roku 1982 sa svojho prvého Janáčka ujala Ruth Berghausová vo Frankfurte so scénografom Erichom Wonderom a tamojším šéfdirigentom s bohatými skúsenosťami s týmto druhom repertoáru, Michaelom Gielenom. Anja Silja vystúpila v titulnej úlohe. Berghausová nechala na javisku vytvoriť (v dekoráciách i projekciách) bizarne pôsobiacu dobu ľadovú, zodpovedajúcu vnútornej krajine hlavnej hrdinky a asociujúcu i jej dlhovekosť.²⁸⁵ Jej inscenácia sa z ostatných vymyká radikálnym antirealizmom, resp. z psychologického realizmu vychádzajúceho scénického posunu do neočakávaného kontextu, ako je Berghausovej vlastné. Tento nový kontext a jeho stret s realitou libreta so sebou prináša vzrušujúce napätie a umožňuje nahliadnuť dielo z neočakávanej perspektívy.

Odhladnuc od mníchovského hostovania štokholmskej opery s inscenáciou Görana Genteleho v roku 1970, došlo na prvé mníchovské uvedenie opery až v roku 1988 (Bayerische Staatsoper, 21. 5. 1988). V titulnej úlohe sa s veľkým úspechom u divákov i časti kritiky predstavila janáčkovská primadona Hildegard Behrensová,²⁸⁶ ktorej sa však vytýkalo tiež „trochu príliš Toscy a málo démoničnosti, žiadosti po smrti, rennertovskej ‚cudzosti,‘“²⁸⁷ ako aj málo hereckého talentu toľko potrebného v tejto opere – sústredila sa vraj len na

²⁸² STUCKENSCHMIDT, H. H. [Hans Heinz]. Schwarze Kriminal-Erlösungsoper: „Die Sache Makropulos“, Vaclav Neumanns Stuttgarter Premiere. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 3. 6. 1970.

²⁸³ STUCKENSCHMIDT, H. H. [Hans Heinz]. Schwarze Kriminal-Erlösungsoper: „Die Sache Makropulos“, Vaclav Neumanns Stuttgarter Premiere. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 3. 6. 1970.

²⁸⁴ LL. Hannover: Die Sache Makropulos. *Die Welt*. 3. 2. 1979

²⁸⁵ Jens WENDLAND, Jens. Frauenopfer als Kunststück: Ruth Berghaus inszeniert Janáčeks „Sache Makropoulos“ in Frankfurt. *Die Zeit*. 2. 4. 1982. Dostupné z: <http://www.zeit.de/1982/14/frauenopfer-als-kunststueck> [cit. 23. 5. 2013].

²⁸⁶ MÜLLER, Michael. Nur die Musik hat Überredungsmagie: Oper „Die Sache Makropulos“ in München. *Münchner Merkur*. 24. 5. 1988. Rovnako reportáž z mníchovských Operných slávností: KR. D. Willkommene Farbe. *Abendzeitung München*. 16. 7. 1988.

²⁸⁷ SCHREIBER, Wolfgang. Die Pleite des ewigen Lebens: Janaceks „Die Sache Makropulos“ an der Bayerischen Staatsoper. *Süddeutsche Zeitung*. 24. 5. 1988.

spievanie.²⁸⁸ Režiroval Američan Seth Schneidman, jej manžel, pôvodným povoláním kameraman a dokumentarista, ktorý v opere bol na začiatku svojej kariéry (v Mníchove išlo o režijný debut). Napriek tomu, že si od publika vyslúžil bučanie, kritika bola o niečo miernejšia – réžia vraj usilovala o „vernú“ interpretáciu diela dôsledne podľa didaskálií v partitúre²⁸⁹ realistickými prostriedkami (ba až konvenčnými – scéna Johna M. Conklina bola temer „biedermaierovská“ bez náznaku expresionizmu).²⁹⁰ Kvitovalo sa, že vzťahy medzi postavami zostali jasné a motívy ich konania taktiež.²⁹¹ „Lapidárne remeselná“ réžia síce možno sledovala partitúru, ale „ušiel jej skutočný zmysel diela,“ „Vec Makropulos vybledla.“²⁹² Pre niektorých bol však tento realizmus vyslovene trápny.²⁹³ Je zaujímavosťou, že režisér, presvedčený, že „Janáček vyžadoval pre túto operu realistickú koncepciu,“ sa dokonca vydal na študijnú cestu do Prahy, aby sa oboznámil s reáliami diela.²⁹⁴ Osobitne si kritika všímala, že sa hralo v kritizovanom Brodovom preklade („u Janáčka treba trvať na originále“),²⁹⁵ ktorý si v Mníchove upravili (Christof Bitter, Soňa Červená, Hildegard Behrensová), no nebolo z neho vraj rozumieť ani slova.²⁹⁶ Vyznamenanie sa dostalo spevákom vo vedľajších úlohách (Günter Reich a Kenneth Riegel ako Prus a Gregor, Alfred Kuhn ako Kolenatý a Astrid Varnayová v krátkom výstupe ako Komorná), ktorým sa podarilo docieľiť „veľkej presnosti a drobnokresby.“²⁹⁷ Najviac vyzdvihované tak bolo hudobné naštudovanie Petra Schneidera (dirigenta Hrdličkovho cyklu v Düsseldorfe), pod ktorého rukami mala hudba „plynulosť, ostrosť a magickú presvedčivosť, ktorá scéne chýbala,“²⁹⁸

²⁸⁸ GÖHL, Hans. Die hohen Töne taten ihre Wirkung: Wiederaufnahme der „Sache Makropulos“ im Münchner Nationaltheater. *Münchner Merkur*. 10. 6. 1989.

²⁸⁹ SCHREIBER, Wolfgang. Die Pleite des ewigen Lebens: Janaceks „Die Sache Makropulos“ an der Bayerischen Staatsoper. *Süddeutsche Zeitung*. 24. 5. 1988.

²⁹⁰ MÜLLER, Michael. Nur die Musik hat Überredungsmagie: Oper „Die Sache Makropulos“ in München. *Münchner Merkur*. 24. 5. 1988. Müller uvádza, že inscenátori nevediac si rady zahalili 3. dejstvo do hmly – divadelného dymu, čo vraj pôsobilo ako požiar hotelu.

²⁹¹ MÜLLER, Michael. Nur die Musik hat Überredungsmagie: Oper „Die Sache Makropulos“ in München. *Münchner Merkur*. 24. 5. 1988.

²⁹² SCHREIBER, Wolfgang. Die Pleite des ewigen Lebens: Janaceks „Die Sache Makropulos“ an der Bayerischen Staatsoper. *Süddeutsche Zeitung*. 24. 5. 1988.

²⁹³ KA. Liebe zur Dreihundertjährigen: „Die Sache Makropulos“ in der Bayerischen Staatsoper. *Bayerische Staatszeitung*. 28. 5. 1988.

²⁹⁴ NENNECKE, Charlotte. Todessehnsucht aus Lebensüberdruß: Am Samstag Premiere im Nationaltheater. *Süddeutsche Zeitung*. 21. 5. 1988.

²⁹⁵ KAYSER, Beate. Sängerin mit dem Elixier des Lebens: München: Hildegard Behrens brilliert in Janáčeks „Sache Makropulos“. *Die Welt*. 24. 5. 1988.

²⁹⁶ MÜLLER, Michael. Nur die Musik hat Überredungsmagie: Oper „Die Sache Makropulos“ in München. *Münchner Merkur*. 24. 5. 1988. Celkom rovnako tiež: GÖHL, Hans. Die hohen Töne taten ihre Wirkung: Wiederaufnahme der „Sache Makropulos“ im Münchner Nationaltheater. *Münchner Merkur*. 10. 6. 1989.

²⁹⁷ MÜLLER, Michael. Nur die Musik hat Überredungsmagie: Oper „Die Sache Makropulos“ in München. *Münchner Merkur*. 24. 5. 1988.

²⁹⁸ MÜLLER, Michael. Nur die Musik hat Überredungsmagie: Oper „Die Sache Makropulos“ in München. *Münchner Merkur*. 24. 5. 1988.

hoci občas znela „príliš veristicky.“²⁹⁹ Inscenácia bola znovu naštudovaná v roku 1989 v rovnakom obsadení s výnimkou Prusa.³⁰⁰

Krátko po sametovom prevrate uviedli operu v berlínskej Nemeckej opere (Deutsche Oper, 21. 1. 1990) v réžii Güntera Krämera (jeho druhé stretnutie s dielom po Stuttgarte a nadviazanie na predchádzajúcu Káťu Kabanovú v Nemeckej opere v roku 1986) a výprave Anndreasa Reinhadta. Tí uvádzajú do diváka v úvode do rudolfínskej doby, lenže cez javisko prejde postava dámy, ktorá za sebou natiahne cez scénu stenu a metódou filmového strihu preniesie diváka do medzivojnových čias; na konci predstavenia sa scéna opäť posunie.³⁰¹ Režijný tím sa vyhýba „opernému realizmu“ (hoci v podstate zachováva dobu diania) a stavia väčšmi na „hru v (pomerne prázdnom) priestore,³⁰² na „úspornú abstrakciu,³⁰³ vytvárajúc náladu „magického realizmu.“³⁰⁴ V závere opery Emilia Marty stúpa po točitom schodisku nahor do povraziska – krásna to metafora umierania (identickú myšlienku použil mimochodom Jiří Heřman vo svojej aktuálnej plzenskej inscenácii Gounodovho Fausta). V hlavnej úlohe vystúpila Karan Armstrongová pod vedením Jiřího Kouta, ktorý odkryl „nuansy, odtiene a malebné nálady veľkej sugestívnosti.“³⁰⁵ „Po viacerých nepresných, neangažovaných inscenáciách sa tak Nemeckej opere podaril opäť veľký hudobný počín.“³⁰⁶

V roku 1993 uviedla vynikajúca režisérka východonemeckého pôvodu Christine Mielitzová Makropulos vo Viedni (Wiener Volksoper, 11. 10. 1993). Mielitzová popisuje divákovi situáciu lapidárne – vežové hodiny sa rýchlo pretáčajú a Emilia Marty sa objavuje tu v renesančnom kostýme, tu v šatách z doby francúzskej revolúcie.³⁰⁷ Napriek istej priamočiarosti, mala vraj inscenácia povahu „napínavej krimi.“³⁰⁸ Dirigent Isaac Karabčevskij (v nemeckej transkripcii Karabtchevsky) docielil s orchestrom vysokú dávku precíznosti a

²⁹⁹ SCHREIBER, Wolfgang. Die Pleite des ewigen Lebens: Janaceks „Die Sache Makropulos“ an der Bayerischen Staatsoper. *Süddeutsche Zeitung*. 24. 5. 1988.

³⁰⁰ Po svojej smrti, v roku 1989 vystriedaný v tejto úlohe Hansom Günterom Nöckerom. Porov. Anonym. Makropulos mit Nöcker. *Münchener Merkur*. 10. 6. 1989.

³⁰¹ HERBERT, Heinz Josef. Gesungenes Spiel im Raum: Leos Janáček's „Die Sache Makropulos“ in der Deutschen Oper Berlin. *Die Zeit*. 6. 2. 1990.

³⁰² HERBERT, Heinz Josef. Gesungenes Spiel im Raum: Leos Janáček's „Die Sache Makropulos“ in der Deutschen Oper Berlin. *Die Zeit*. 6. 2. 1990.

³⁰³ KÖHLER, Ingeborg. Verführerin und Opfer: Berlin: Karan Armstrong in „Sache Makropulos“. *Münchener Merkur*. 24. 1. 1990.

³⁰⁴ BURDE, Wolfgang. Das Klirren der Geschichte: Janáček's „Die Sache Makropulos“ an der Deutschen Oper Berlin. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 26. 1. 1990.

³⁰⁵ KÖHLER, Ingeborg. Verführerin und Opfer: Berlin: Karan Armstrong in „Sache Makropulos“. *Münchener Merkur*. 24. 1. 1990.

³⁰⁶ BURDE, Wolfgang. Das Klirren der Geschichte: Janáček's „Die Sache Makropulos“ an der Deutschen Oper Berlin. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 26. 1. 1990.

³⁰⁷ BEER, Otto F. Orlandos Schwester: Christine Mielitz inszeniert Janáček's „Sache Makropulos“ in Wien. *Süddeutsche Zeitung*. 14. 10. 1993.

³⁰⁸ BEER, Otto F. Orlandos Schwester: Christine Mielitz inszeniert Janáček's „Sache Makropulos“ in Wien. *Süddeutsche Zeitung*. 14. 10. 1993.

dramatičnosti, hlavnú rolu opäť vášnivo stvárnila s „veľkým dramatickým elánom“ Anja Siljová.³⁰⁹

7. Z mŕtveho domu

Janáčkovo posledné dielo, dlho na okraji záujmu bežnej opernej prevádzky, sa stalo na sklonku 20. storočia inšpiračným zdrojom niekoľkých zásadných inscenácií – naostatok, hitom sa táto kolektívna psychologická dráma bez hrdinov v opernom slova zmysle stať sotva môže, no inšpiratívnym hudobným divadlom nepochybne áno. Zrejme nie náhodou sa niekoľko z nich vyrojilo práve okolo roku 1989 v tušenej súvislosti s prelomovými zmenami v politickom usporiadaní strednej Európy – čítame naostatok i v dobovej tlači, že turbulentné zmeny vo východnom bloku, dávajú nádej, že „svet koncentračných, trestaneckých a pracovných táborov bude raz patriť minulosti.“³¹⁰ Z technického hľadiska pripomeňme, že divadlá v Nemecku dnes vychádzajú obvykle z Kubelíkovej kritickej edície diela z roku 1961.³¹¹

Pred vojnou bola opera v Nemecku uvedená štyri razy pred nástupom nacistov k moci (prvé nemecké naštudovanie Josephom Rosenstockom v Mannheime 14. 12. 1930 v réžii Richarda Heina dokonca predbehlo Prahu). V Berlíne dielo presadil olomoucký rodák, dirigent Fritz Zweig v Krollovej opere v réžii Alexandra Schuma (Krolloper, 29. 5. 1931). Prvým významnejším povojnovým uvedením bola hanoverská inscenácia režiséra Kurta Erhardta (Landestheater Hannover, 2. 3. 1958). Vojnová skúsenosť sa v nej aj konkrétne prejavila – scénograf Rudolf Schulz sa zjavne inšpiroval v hrôze koncentračných táborov. Javisko je obklopené strážnymi vežami s ostnatým drôtom a trestanci spia telo na tele v malých niekoľko poschodových ubikáciách.³¹² Koncentračný tábor bol tiež základom scénického riešenia Ericha Geigera v Drážďanoch (Sächsische Staatsoper, 29. 1. 1960) a Günthera Rennerta v Stuttgarte (Württembergisches Staatstheater, 2. 4. 1967, remake v Bayerische Staatsoper 15. 1. 1976 s Rafaelom Kubelíkom), kde fotodokumentácia prezrádza vyhotene expresívnu štylizáciu hercov i scénografie – trestanci majú vyholenú vždy jednu polovicu hlavy, spia na jednoduchých drevených fošniach, nechýba všadeprítomný ostnatý drôt.³¹³ Beznádejnosť situácie väzňov vo svojej koncepcii v zürišskej opere spodobili Götz Friedrich (Opernhaus Zürich, 11. 11. 1978, remake v Deutsche Oper, 4. 10. 1981, ihneď po Friedrichovom prevzatí intendatúry) s Josefom Svobodom tak, že

³⁰⁹ BEER, Otto F. *Orlandos Schwester: Christine Mielitz inszeniert Janáčeks „Sache Makropulos“ in Wien. Süddeutsche Zeitung.* 14. 10. 1993.

³¹⁰ KOCH, Gerhard R.. *Aus dem Totenuhrenreich: Herbert Wernickes Janáček-Inszenierung in Mannheim. Frankfurter Allgemeine Zeitung.* 14. 11. 1989.

³¹¹ Prvý raz uvedená Kubelíkom koncertne v Mníchove (1961), tlačou Wien: Universal Edition 8221, 1968.

³¹² *Obrazová dokumentácia in: PŘIBÁŇOVÁ, Svatava a Zuzana LEDEROVÁ-PROTIVOVÁ. Svět Janáčkových oper: World of Janáček's operas.* Brno: Moravské zemské muzeum, Nadace Leoše Janáčka, Město Brno, 1998, s. 93.

³¹³ RENNERT, Günther. *Opernarbeit, Inszenierungen 1963-1973: Werkstattbericht, Interpretation, Bilddokumente.* München: Deutscher Taschenbuch-Verlag, 1974. ISBN 34-230-0976-4, s. 161 a nasl. Porov. tiež KOCH, Gerhard R. *In der Quälkolonie: Janáčeks „Totenhaus“ in der Frankfurter Interpretation von Mussbach und Cambreling. Frankfurter Allgemeine Zeitung.* 15. 2. 1994.

trestancov nechal stavať železničnú trať zaberajúcu väčšinu javiska, ktorá ich vzdáľuje stále viac od domova ako vlak bez návratu.³¹⁴

K Janáčkovi sa po úspechu s Kátou Kabanovou vrátil opäť Volker Schlöndorff, a to v parížskej Salle Favart (Opéra comique, 10. 3. 1988).³¹⁵ Trestanci v bielych košeliach zbierajú na brehu rieky kamene do plechových kýblov, ktoré musia vzápätí vyprázdniť a túto činnosť sú nútení sizyfovsky opakovať.³¹⁶ Celá inscenácia je ladená čierno-bielo ako fotografia a na jej konci vyletí miesto orla do výšky akrobat a povrazolezec Philippe Petit zavesený na lanách.³¹⁷ Operu v češtine naštudoval Charles Mackerras s početnými českými hosťami: Daliborom Jedličkom, Miroslavom Koppom, Ivanom Kusnjerom a Antonínom Švorcom.

Režisér a scénograf Herbert Wernicke uviedol túto operu s dirigentom Friedemannom Layerom v Mannheime (Nationaltheater Mannheim, 29. 10. 1989) nie ako obraz z trestaneckej kolónie či koncentračného tábora, ale ako kafkovské podobenstvo o pomyselnom väzení byrokratickej modernity – v kancelárskej (?) miestnosti s bielymi stenami bez vchodu a východu visí na stenách cca 160 rovnakých kancelárskych hodín ukazujúcich presný čas predstavenia (20:00-21:30),³¹⁸ medzi nimi sú pravidelne usporiadané vojenské postele.³¹⁹ Wernickeho koncepcia dáva tušiť, že „politická“ aktuálnosť diela nespočíva (nemusí spočívať) v asociácii s totalitnou skúsenosťou 20. storočia, ako skôr vo vytvorení paralely v rovine psychoanalytickej (život ako väzenie) alebo v rovine vyrovnávania sa so všeobecnými mocenskými mechanizmami vlastnými aj tzv. demokratickým rozhodovacím procesom. Koniec-koncov, Dostojevský ani Janáček nemali kritický úmysel zobrazovať konkrétny politický režim, či totalitu, ale človeka. Všetci účinkujúci sa pohybujú pomaly a monotónne a sú oblečení v čiernych oblekoch upomínajúcich na bankárov³²⁰ alebo ortodoxných židov, a rozdielu niet medzi väzňami a dozorcami – všetci sú anonymnou ľudskou masou (post)industriálnej doby.³²¹ Jediný Gorjančikov prichádza oblečený v bielej košeli a so žltými husľami (prejav ľudskosti, humanity v tomto byrokratickom svete?), i to však len do doby, než sa naňho ostatní vrhnú a on si obliekol tiež čiernu – zglajchšaltoval

³¹⁴ BEUTH, Reinhard. Sisyphos im sibirischen Straflager: Volker Schlöndorff inszenierte in Paris Janáčeks „Aus einem Totenhaus“. *Die Welt*. 18. 3. 1988.

³¹⁵ Příbáňová mylne uvádza, že premiéra bola v parížskej národnej opere. Porov. PŘIBÁŇOVÁ, Svatava. *Přehled inscenací jevištního díla Leoše Janáčka z let 1894 – 1998*. In: PŘIBÁŇOVÁ, Svatava a Zuzana LEDEROVÁ-PROTIVOVÁ. *Svět Janáčkových oper: World of Janáček's operas*. Brno: Moravské zemské muzeum, Nadace Leoše Janáčka, Město Brno, 1998, s. 124.

³¹⁶ BEUTH, Reinhard. Sisyphos im sibirischen Straflager: Volker Schlöndorff inszenierte in Paris Janáčeks „Aus einem Totenhaus“. *Die Welt*. 18. 3. 1988.

³¹⁷ BEUTH, Reinhard. Sisyphos im sibirischen Straflager: Volker Schlöndorff inszenierte in Paris Janáčeks „Aus einem Totenhaus“. *Die Welt*. 18. 3. 1988.

³¹⁸ BÜHLER, Ruodi. Neuer Schlüssel zum Totenhaus: Mannheimer Missverständnis mit Janáčeks GULag-Oper. *Rheinischer Merkur*. 3. 11. 1989.

³¹⁹ BUMANN, Ulrich. Im Wartesaal zum Großen Nichts: Herbert Wernicke inszeniert Janáčeks „Aus einem Totenhaus“. *Die Welt*. 31. 10. 1989.

³²⁰ BUMANN, Ulrich. Im Wartesaal zum Großen Nichts: Herbert Wernicke inszeniert Janáčeks „Aus einem Totenhaus“. *Die Welt*. 31. 10. 1989.

³²¹ BÜHLER, Ruodi. Neuer Schlüssel zum Totenhaus: Mannheimer Missverständnis mit Janáčeks GULag-Oper. *Rheinischer Merkur*. 3. 11. 1989.

sa³²² a husle sám rozšliapal.³²³ Opona medzi dejstvami je posprejovaná motívmi graffiti z Berlínskeho múru (takže celkom oprostena od aktuálnych udalostí inscenácia predsa len nie je), napríklad sloganom „*Svoje reťaze zbystrí len ten, kto sa hýbe.*“³²⁴ Wernickeho inscenáciu tak možno chápať ako apel nielen smerom k totalitným režimom, ale i k problému ovládania iných vôbec, častokrát omnoho nenápadnejšími spôsobmi, než akými to robia totalitné štáty. Že v tomto svete nemožno nikomu dať slobodu je zrejmé – na konci nie je orol vypustený, ale akoby ukrižovaný zavesený na stenu.³²⁵ Prijatie prekvapujúcej Wernickeho koncepcie bolo asi z pochopiteľných dôvodov nejednoznačné.³²⁶

Peter Mussbach inscenoval so scénografom Johannesom Schüttzom u Mortiera (Théâtre de la Monnaie, 11. 5. 1990) operu Z mŕtveho domu ako „najtristnejší sibírsky lágér“³²⁷, ba priam „sovietsky GULag.“³²⁸ Oproti iným inscenáciám, ktoré sa usilujú hľadať v človeku ľudskosť a v diele nádej, inscenuje Mussbach – pôvodnou profesiou psychiater – všetky postavy ako nebývalo agresívne, niet vraj dokonca „inej réžie opery Z mŕtveho domu, v ktorej by sa toľko bilo a mlátilo.“³²⁹ Svojrázne je riešenie záveru opery – miesto pochodu do práce nacvičujú trestanci povstanie! Hudobne inscenáciu v češtine naštudoval Sylvain Cambreling s „nevídaným napätím, expresivitou, tvrdosťou a krehkosťou a pripravenosťou spoluhrať so scénickým dianím.“³³⁰ Scéne dominuje ležiaci obrovský kmeň trestancami vyrúbaného stromu, z ktorého sa väzeň usiluje vyrezbovať kríž (mŕtvy strom života?) a krídla.³³¹ Beznádejne pôsobí aj zhora sa spustiace lano, po ktorom sa jeden z väzňov pokúša vyliezť a ujsť, lenže to sa mu nepodarí a lano zmizne tak náhle, ako sa objavilo.³³² Účinkovali Dale Duesing (Gorjančikov) – vyzdvihovaný ako „prvý medzi rovnými“,³³³ Kurt Schreibmayer, Franz Ferdinand Nentwig a Ronald Hamilton. Inscenáciu obnovil Cambreling ako nový intendant vo Frankfurte (Oper Frankfurt, 13. 2. 1994 – išlo o frankfurtskú premiéru), z tých istých dôvodov ako Dresenovu Pastorkyňu, ktorú tiež preniesol z Bruselu, pričom sa len nepatrne zmenilo obsadenie (Dale Duesing ako Gorjančikov, Stefanie

³²² BÜHLER, Ruodi. Neuer Schlüssel zum Totenhaus: Mannheimer Missverständnis mit Janáčeks GULag-Oper. *Rheinischer Merkur*. 3. 11. 1989.

³²³ KOCH, Gerhard R. Aus dem Totenuhrenreich: Herbert Wernickes Janáček-Inszenierung in Mannheim. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 14. 11. 1989.

³²⁴ „Seine Ketten spürt nur der, der sich bewegt.“ Cit. podľa BUMANN, Ulrich. Im Wartesaal zum Großen Nichts: Herbert Wernicke inszeniert Janáčeks „Aus einem Totenhaus“. *Die Welt*. 31. 10. 1989.

³²⁵ KOCH, Gerhard R. Aus dem Totenuhrenreich: Herbert Wernickes Janáček-Inszenierung in Mannheim. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 14. 11. 1989.

³²⁶ Bühler hovorí napríklad o vyslovenom nepochopení Janáčka (BÜHLER, Ruodi. Neuer Schlüssel zum Totenhaus: Mannheimer Missverständnis mit Janáčeks GULag-Oper. *Rheinischer Merkur*. 3. 11. 1989.)

³²⁷ REININGHAUS, Frieder. Die Freiheit am Horizont. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 1. 4. 1991

³²⁸ LÖHLEIN, Heinz Harald. Irres Gedränge an der engen Pforte: Peter Mussbach inszeniert Janáčeks „Totenhaus“ in Frankfurt. *Süddeutsche Zeitung*. 23. 2. 1994.

³²⁹ KOCH, Gerhard R. In der Quälkolonie: Janáčeks „Totenhaus“ in der Frankfurter Interpretation von Mussbach und Cambreling. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 15. 2. 1994.

³³⁰ ROHDE, Gerhard. Jedermann im Totenhaus. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 31. 5. 1990.

³³¹ KOCH, Gerhard R. In der Quälkolonie: Janáčeks „Totenhaus“ in der Frankfurter Interpretation von Mussbach und Cambreling. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 15. 2. 1994.

³³² KOCH, Gerhard R. In der Quälkolonie: Janáčeks „Totenhaus“ in der Frankfurter Interpretation von Mussbach und Cambreling. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 15. 2. 1994.

³³³ KREKELER, Elmar. Im Käfig der Abgeschlagenen. *Die Welt*. 15. 5. 1990.

Rhauesová ako Aljeja, William Cochran ako Skuratov, Ian Caley ako Luka Kuzmič, Alan Held ako Šišikov).

Harry Kupfer (s výtvarníkom Hansom Schavernochoom) sa k Janáčkovi v Kolíne vrátil po Jej pastorkyni, Káti Kabanovej a Líške Bystrouške (Oper Köln, 17. 3. 1991). Mŕtvym domom je tu doslova „mŕtvy dom“, t. j. strhnutý činžiak, z ktorého zostali len 4 poschodia, uprostred dvor a po stranách 40 komôrok pre trestancov (squatterov?) venujúcich sa svojmu občianskemu povolaniu (tu píšuci na stroji, tu šijaci, tu opravujúci obuv a pod.), nad ktorými dohliada personál v ochrannom oblečení a rúskom na puse, rozptyľujúci dezinfekčný postrek³³⁴ (hygiena ako zvrátený prejav modernity na tomto bohapustom mieste?). Na oponu je prišpendlený Janáčkov citát: „V každom tvoru jiskra Boží“³³⁵ a rovnako ako predtým v Mannheime, i tu sú na opone rôzne graffiti,³³⁶ ktoré pripomínajú Berlínsky múr a sú možno i odkazom na Wernickeho mannheimskú inscenáciu. Konštrukcia na javisku (otvorená do tvaru písmena V) sa v závere opery otočí o 180° a vytvorí tak dojem lodného predku, z ktorého jediného malého okna pozerá trestanec s nádejou do diaľky.³³⁷ „Suverénne“ dirigoval Michael Boder, účinkovali Günter Neumann (Luka Kuzmič), William Pell (Skuratov), Monte Pederson (Šišikov).

V roku 1992 uviedol Gerard Mortier ako čerstvý intendant vôbec prvý raz operu Z mŕtveho domu na festivale a rovno v češtine (Salzburger Festspiele, 30. 7. 1992). K réžii pozval Klauza Michaela Grübera, Claudio Abbado dirigoval Viedenských filharmonikov. Trestanci nosia bielo-žlté overaly, dozorcovia čierne uniformy, na javisku je múr a strom s opadaným lístím, lodný trup a balíky slamy.³³⁸ Jednotlivé obrazy, vychádzajúce z „umierneného“ realizmu, sa mohli zdať príliš „neškodné“, neasociovali sa priamo s koncentrákom alebo GULag-om,³³⁹ ba pôsobili ako „efektná pohľadnica“, „pokojný a pohodlný trestný tábor,“³⁴⁰ pravdaže na úkor pravej podstaty diela. Kritička vnímala Grüberovu réžiu ako „inscenáciu novodobého otroctva našej spoločnosti s fyzicky vyčerpaným jednotlivcom neschopného dosiahnuť duchovnú slobodu.“³⁴¹ Účinkovali Nicolai Ghiaurov (Gorjančikov), Barry McCauley (Filka), Monte Pederson (Šišikov) a mladá Elzbieta Szmytka (Aljeja). Mortierov pokus o radikálnu dramaturgicko-estetickú premenu zatuchnutého snobskeho festivalu bol vnímaný pozitívne u kritiky, nie celkom však u divákov. Ulrich Bumann o tom referuje takto: „Tak sa menia pomery. Kedysi stávali pred salzburským

³³⁴ REININGHAUS, Frieder. Die Freiheit am Horizont. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 1. 4. 1991. SPEICHER, Stephan. Isolation in Gemeinschaft. *Tagesspiegel*. 21. 3. 1991.

³³⁵ REININGHAUS, Frieder. Die Freiheit am Horizont. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 1. 4. 1991. Motto je citátom z Dostojevského predlohy, ktorý Janáček umiestnil na titulný list partitúry opery Z mŕtveho domu.

³³⁶ SPEICHER, Stephan. Isolation in Gemeinschaft. *Tagesspiegel*. 21. 3. 1991.

³³⁷ REININGHAUS, Frieder. Die Freiheit am Horizont. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 1. 4. 1991. SPEICHER, Stephan. Isolation in Gemeinschaft. *Tagesspiegel*. 21. 3. 1991.

³³⁸ BUMANN, Ulrich. Janáček in Salzburg: oder Der Pfiff im Wald. *Die Welt*. 1. 8. 1992.

³³⁹ REIßINGER, Marianne. Scharfes Psychogramm unserer neuen Sklaverei: Klaus Michael Grüber inszenierte Leoš Janáčeks „Aus einem Totenhaus“. *Abendzeitung München*. 1. 2. 1992.

³⁴⁰ BUMANN, Ulrich. Janáček in Salzburg: oder Der Pfiff im Wald. *Die Welt*. 1. 8. 1992.

³⁴¹ REIßINGER, Marianne. Scharfes Psychogramm unserer neuen Sklaverei: Klaus Michael Grüber inszenierte Leoš Janáčeks „Aus einem Totenhaus“. *Abendzeitung München*. 1. 2. 1992.

festivalovým divadlom operní priaznivci s tabuľkami ‚Kúpim lístky‘. Dnes sa ľudia usilujú zbaviť svojich 500 šilingových lístkov, ktoré si z bohvieakých dôvodov kedysi kúpili. Pokladnice v meste sa snažia predať lístky v deň predstavenia za polovičnú cenu. Na večernej pokladnici môžu mladí ľudia do 25 rokov získať lístky do najlepších radov za 100 šilingov (14,50 mariek). Napriek tomu zostávajú mnohé miesta prázdne. Tak vyzerá scenéria, keď je na programe Salzburských hier Janáčkova opera Z mŕtveho domu.“ a zhŕňa: „Skladateľ, ktorý sa už stal klasikom, stále platí u časti festivalového publika za exota.“³⁴²

8. Po roku 1998

S inscenáciami ostatných 15 rokov sa bádateľská verejnosť väčšinou môže oboznámiť takmer bezprostredne vďaka existujúcej pracovnej alebo profesionálnej audiovizuálnej dokumentácii a kritika prestáva byť jedným z dôležitých primárnych prameňov poznania *podoby* inscenácie, ale skôr informáciou o dobovom *prijatí* a chápaní inscenácie. Metodologicky by preto ich prehľad azda vyžadoval odlišný prístup i väčší odstup. Každopádne je možné konštatovať, že v tejto dobe pokračuje kvantitatívny rozmach s inscenovaním Leoša Janáčka, jeho opery sú i naďalej veľkou inscenačnou výzvou pre popredné osobnosti divadelnej réžie. Zároveň môžeme pozorovať striedanie generácií u spevákov, ako janáčkovské interpretky sa presadzujú Karita Mattilová, Angela Denokeová, Eva-Maria Westbroeková, Gun-Brit Barkminová, z tenorov najmä Jorma Silvasti a Štefan Margita. Niekdajšie Káte a Jenůfy Hildegarda Behrensová a Karan Armstrongová sa prehrali do úlohy Kostolníčky. K Janáčkovi sa dostáva John Eliot Gardiner, Mackerrasov žiak.

Najhrávanejšou pochopiteľne zostáva Jej pastorkyňa, ktorá sa dočkala viacerých významných uvedení, napríklad na salzburskom festival (2001),³⁴³ vo viedenskej Štátnej opere (2002),³⁴⁴ v Komickej opere (2003),³⁴⁵ Stuttgarte (2007),³⁴⁶ Lipsku (2008),³⁴⁷ Mníchove (2010),³⁴⁸ Berlíne (Deutsche Oper 2012)³⁴⁹ a inde.

Čoraz viac sa uvádza i Káťa Kabanová, hoci v tomto prípade je viacero významných inscenácií mimonemeckých (Grand Théâtre de Genève 2003, Flámska opera v Antverpách 2004, Opéra National de Paris 2005, Metropolitná opera 2009, Teatro Real 1999). Z tých nemeckých dominuje Pountneyho mníchovská (Bayerische Staatsoper, 1999), Thalheimerova

³⁴² BUMANN, Ulrich. Janáček in Salzburg: oder Der Pfiff im Wald. *Die Welt*. 1. 8. 1992.

³⁴³ V opere debutujúci filmový režisér Bob Swaim nechal cez celé javisko postaviť obrovské naddimenzované pomaly sa ticho otáčajúce mlynské koleso, za ktorým sa týči ošarpaná priemyselná budova s povytíkanými oknami – opäť viac mestské, nie dedinské prostredie.

³⁴⁴ Réžia David Pountney, dirigent Seiji Ozawa. Inscenácia uvedená v Národnom divadle Brno (2004) a obnovená vo Viedni (2010).

³⁴⁵ Réžia Willy Decker, dirigent Kirill Petrenko, v titulnej úlohe Gun-Brit Barkmin.

³⁴⁶ Réžia Calixto Bieito, dirigent Marc Piollet. Miesto mlyna sa inscenácia odohrávala v továrni na recykláciu odevov.

³⁴⁷ Réžia Dietrich Hilsdorf, dirigent Axel Kober. Dianie je posunuté kamsi na spustnutú českú dedinu 80. alebo 90. rokov, do výčapu U mlyna.

³⁴⁸ Réžia Barbara Frey, dirigent Kirill Petrenko. Centrálnym prvkom je tu miesto mlyna veterná elektráreň a sujet je posunutý do aktuálnej súčasnosti.

³⁴⁹ Réžia Christof Loy, dirigent Donald Runnicles. Režisér inscenuje operu v súčasných reáliách ako Kostolníčkino spomínanie vo väzení.

berlínska (Staatsoper, 2005), bonnská Balázsa Kovalika (2010) alebo viedenská André Engela presunutá medzi mrakodrapy newyorskej Malej Odesy (Wiener Staatsoper, 2011).

U ostatných titulov pretrváva zriedkavejšie inscenovanie opier Príhody líšky Bystroušky, Vec Makropulos (Marthalerov návrat do Salzburgu s týmto titulom v roku 2011) i opery Z mŕtveho domu (vlnu záujmu vzbudila koprodukčná inscenácia festivalu v Aix-En-Provence, festivalov Wiener Festwochen a Holland Festival, Metropolitnej opery a opery La Scala, režiséra Patrica Chéreaux v naštudovaní Pierra Bouleza z roku 2007, ako aj Konwitschného preloženie deja do mrakodrapu v zürišskej opere roku 2011). Opery Osud a Výlety pána Broučka zostávajú celkom v kategórii kuriozít (zmieniť možno len Poutneyho inscenáciu Osudu vo viedenskej Štátnej opere, 2005, alebo Výlety pána Broučka režisérky Anji Sündermannovej vo viedenskej Ľudovej opere, 2006).

IV. Záver

Pohľad na inscenačnú prax v nemecky hovoriacich krajinách ukazuje, že Janáčkove diela už dlho patria a zrejme aj zostanú najhrávanejšími českými operami. Vyššie uvedený detailnejší prehľad potom ukazuje aké veľké sú koncepčné rozdiely v prístupe k Janáčkovmu dielu, napríklad v porovnaní s Českom. Súčasne práca nepriamo poukazuje na kontext a premeny v opernej réžii ako nástroja formulovania svojbytného autorského názoru režiséra (priestor obvykle nezvyšoval na analýzu hudobného naštudovania, ktoré sa historicky pochopiteľne taktiež premieňalo).

Najzreteľnejšie to možno pozorovať pri Jej pastorkyni, keďže u tejto opery existuje dostatočne veľký počet tuzemských i nemeckých inscenácií umožňujúci formulovať všeobecnejšie závery. Zatiaľ čo u nás je stále prevažne vnímaná folkloristickou optikou, v Nemecku tomu tak nie je. Tamojší tvorcovia cítia v Pastorkyni obraz dynamicky sa meniacich spoločenských pomerov. Nie je to rodové preklatie, ale majetok, ktorý rozvracia vzťahy na dedine (statky-zmätky, povedané Tajovským). Neraz volia na prvý pohľad až prekvapujúci posun do mestského alebo industriálneho prostredia, z ľavicových pozícií skúmajú deštrukciu medziľudských vzťahov. Na javisku nevidáme malý horský mlyn, ale obludnú opachu, priam továreň – v českom kontexte vzácne príklady podobného prístupu nájdeme okrem Pountneyho koprodukčnej brniansko-viedenskej inscenácie³⁵⁰ i inscenácia Jiřího Nekvasila,³⁵¹ ktorej úvodný obraz bol sprevádzaný naddimenzovanými mohutnými ventilátormi (scénografia Daniel Dvořák), hoci viac sa v nej táto myšlienka nerozvíjala.

Dokonca aj u tzv. tradicionalistických alebo realistických režisérov býva mlyn často naddimenzovanou obrovskou stavbou, ľudí gniaviacou mašinériou, ktorá akoby sa na nich chcela už už zrútiť. Krajina nie je malebná, ale často zjazvená ťažobnými vežami, elektrárňami, stožiarimi vysokého napätia a pod. alebo prenesená do prostredia ufúľaného československého (východonemeckého?) socializmu. Ak teda švajčiarska režisérka Barbara Freyová v ostatnej mníchovskej inscenácii³⁵² situuje moravskú dedinu do pustej smogom zahalenej krajiny premenenej priemyselnou aktivitou človeka, kde z potoka je akési priemyselné odkalište a kde Kostelnička býva miesto mlyna vo veternej elektrárni, je to násilné len zdanlivo – v skutočnosti ide vo svetle zmienenej tradície len o logické doslovenie toho, čo pred ňou započali Kupfer, Herz a ďalší.

Vo vedení postáv volia režiséri podobne expresívny prejav kladúci dôraz na surovosť medziľudských vzťahov – ľudia sú neláskaví, krutí, holdujú alkoholu a promiskuitným divokým vzťahom, expresivita výrazu ide u niektorých režisérov neraz až na dreň, na hranicu možného – napr. scéna porezania Jenůfkinho líca Lacom je obvykle zobrazovaná ako brutálny násilný akt sprevádzaný zjavným (hyperbolizovaným) fyzickým zošklivením Jenůfy, láska je prezentovaná ako vlastnícky vzťah (znásilnenie Jenůfy Števom na javisku, Lacov

³⁵⁰ Wiener Staatsoper, 24. 2. 2002. Národní divadlo Brno, 21. 1. 2004.

³⁵¹ Národní divadlo, 11. 9. 2005.

³⁵² Bayerische Staatsoper, 8. 4. 2009.

pokus o fyzické zmocnenie sa Jenůfy a pod.), vražda dieťaťa je neraz explikovaná. Do pozadia sú zatlačené lyrickejšie momenty a určité baladické tóny diela.

U ostatných diel neevidujeme niekoľko desiatok inscenácií a u tých niekoľkých neexistuje dominantný prístup. Je zaujímavé, že k realistickej Pastorkyni prakticky všetci režiséri pristupujú viac-menej z realistických pozícií (v zmysle vytvárania nápodoby určitého realistického prostredia, hoci nie nutne zakotveného v reáliách Preissovej drámy), u podobne realistickej Káti Kabanovej sa popri sociálno-kritickom realizme omnoho viac uplatňuje i rýdzo antirealistický prístup. Režiséri často stavajú inscenáciu na symbolike vody, pracujú často buď s prázdny priestorom alebo s priestorom, ktorý symbolicky uzatvára Káťu do pomyselného väzenia alebo na ostrov (Kupfer). Snaha nájsť pre inscenáciu Káti Kabanovej jeden univerzálny priestor je možno do istej miery objektívne motivovaná príliš krátkymi medzihrami určenými na prestavbu scény, ako aj snahou hrať túto krátku a dramaticky geniálne zovretú operu bez prestávky. Oba prístupy, realistický i symbolický, koexistujú vedľa seba, spoločné však majú úsilie o zreteľnú výpoveď a významovú zovretosť. V pamäti zostáva nedávna sídlisková „Fontána pre Zuzanu“ – Marthalerova Káťa zo Salzburgu,³⁵³ ako aj Thalheimerova v podstate symbolistická inscenácia.³⁵⁴

Zvláštna situácia je v prípade Príhod líšky Bystroušky. V nemeckom priestore dochádza k jej neskorému prijatiu až v 50. rokoch, v dobe panujúceho realizmu, pričom hneď prvé dve významné inscenácie (Felsenstein v Komickej opere, Voigt v Lipsku) sa vyznačovali hyperrealistickým inscenačným prístupom, ktorý sa však s odstupom času nejaví ako najprínosnejší k poznaniu jemného pradiava medziľudských vzťahov a Janáčkovho panteizmu. O určitých rozpakoch v prístupe k tejto opere svedčí aj odmlka v jej uvádzaní, zatiaľ čo napríklad vo Veľkej Británii sa medzičasom stala pomerne obľúbenou – naostatok, bol to Angličan Jonathan Miller, ktorý opustil realistické inscenovanie zvierat (Frankfurt, 1977). Až koncom 80. rokov individuálni tvorcovia hľadajú nový výklad, ekologické témy (Harry Kupfer, Kolín 1987), no doposiaľ opera patrí v Nemecku medzi zriedkavé tituly a v prestížnejších operných domoch by sme ju ťažko hľadali, akoby bola Felsensteinom rozprávково zakliata. Je to súčasne jediný Janáčkov titul, kde sa na menších scénach výraznejšie uplatnili českí režiséri Štros, Kašlík a Wasserbauer.

V prípade Veci Makropulos režiséri prirodzene tendujú k realistickému uchopeniu látky, občas voliac univerzálnejší priestor. Prirodzene, že napriek detailným realistickým reáliám, je možný celkom opačný antiiluzívny prístup, ako dokázala Ruth Berghausová vo Frankfurte (1982), akokoľvek sa v tomto prípade presadzuje zriedkavo. Celkom rovnako to platí o opere Z mŕtveho domu, kde skôr než o inscenačnej tradícii možno hovoriť o niekoľkých významnejších inscenáciách. Obvykle opäť v jadre realistických (Schlöndorff, Mussbach, Grüber), hoci niekedy významovo posunutých (squatteri Harryho Kupfera). Je príznačné, že sa na javisku objavujú alúzie na nacistický koncentrák alebo GULag; nie

³⁵³ Salzburger Festspiele, 26. 7. 1998. DVD vydal TDK v r. 2002, kat. č. 65853659.

³⁵⁴ Staatsoper Unter den Linden, 22. 1. 2005. O inscenácii písal HERMAN, Josef. O smyslu operního divadla. *DISK*. 2005, roč. 4, č. 14, s. 113-143.

náhodou vzniklo niekoľko inscenácií okolo roku 1989. Od iného konca išiel na operu Herbert Wernicke, ktorý operu inscenoval ako kafkovský pohľad na osud moderného človeka.

Osud a Výlety pána Boučka zostávajú dodnes väčšími kuriozitami a opäť možno hovoriť skôr o niekoľkých význačnejších počinoch – v prípade Osudu medzi ne patrí Pountneyho inscenácia, ktorá spája javiskové osudy postáv so životnými osudmi skladateľa. Výlety pána Broučka obvykle vynikajú fantastickou scénografiou, ale i zaujímavým výkladovým posunom – Brouček v Nemecku často nebýva chápaný ako zavrhnutiahodný *bařtipán*, ale skôr ako Švejk, ktorého apolitičnosť a pacifizmus zasluhujú pochvalu.

Čo sa týka samotnej Bavorskej štátnej opery v Mníchove, je treba povedať, že slovanská opera je v tejto wangerovsko-straussovskej mekke tradične skôr v pozadí záujmu. Napriek tomu tu vidno úsilie o prezentáciu Janáčkovho diela (zazneli tu dodnes všetky jeho opery okrem Začiatku románu, Šárky a Osudu), ktoré sa opakovane v odstupoch niekoľkých sezón dostáva na repertoár. Pre inscenačnú tradíciu vyslovene formujúcich inscenácií však bolo menej, s istotou medzi ne možno počítať azda len Rennertovu inscenáciu Jej pastorkyne.

V. Pramene a literatúra

1. Pramene

a) Zoznam kritik

1. Anonym. Ballade von der schönen Jenufa. *Abendzeitung München*. 10. 4. 1954.
2. Anonym. Das Genie des Volkes spricht aus jedem Takt. *Allgemeine Zeitung Stuttgart*. 15. 6. 1959.
3. Anonym. Frankfurt in Edinburgh: Schlöndorffs Regie reizt zum Lachen. *Münchner Merkur*. 12. 9. 1978.
4. Anonym. Magische Existenz im Winkel. *Die Welt*. 3. 6. 1965.
5. Anonym. Makropulos mit Nöcker. *Münchner Merkur*. 10. 6. 1989.
6. aw. Die Ausflüge des Herrn Brouček. *Bayerische Staatszeitung*. 27. 11. 1959.
7. BEAUJEAN, Alfred. Glut der Farben: Die erste Aufnahme von Leoš Janáčeks vergessener Oper „Osud“. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 24. 9. 1990.
8. BEER, Otto F. Herrn Brouceks Ausflüge in Wien. *Süddeutsche Zeitung*. 22. 1. 1971.
9. BEER, Otto F. Orlandos Schwester: Christine Mielitz inszeniert Janáčeks „Sache Makropulos“ in Wien. *Süddeutsche Zeitung*. 14. 10. 1993.
10. BEUTH, Reinhard. Aber der Rosmarinstock grünt noch: Mährisches Requiem: Yuri Ljubimow inszeniert in Zürich Janáčeks „Jenufa“. *Die Welt*. 6. 5. 1986.
11. BEUTH, Reinhard. Sisyphos im sibirischen Straflager: Volker Schlöndorff inszenierte in Paris Janáčeks „Aus einem Totenhaus“. *Die Welt*. 18. 3. 1988.
12. BEUTH, Reinhard. Vom Leben gekrümmt: Brüssel: Adolf Dresen inszeniert Janáčeks „Jenufa“. *Die Welt*. 5. 11. 1987.
13. BEUTH, Reinhard. Wenn die Wolga immer im Kreis herum fließt: Insel der Unseligen: Harry Kupfer inszeniert Leoš Janáčeks „Katja Kabanowa“ an der Kölner Oper. *Die Welt*. 28. 1. 1985.
14. BEUTH, Reinhard. Wo das Leben nur noch absolviert wird: Kurt Horres inszenierte Leo Janaceks „Katja Kabanova“ am Münchner Gartnerplatz-Theater. *Die Welt*. 19. 3. 1979.
15. BOSER, Völker. Rettungsring für die Seele: Staatsoper – Wiederaufnahme von Janaceks „Jenufa“. *Abendzeitung München*. 26. 2. 1977.
16. BRUNNER, Gerhard. Boshafte Walzerseligkeit. *Die Welt*. 4. 2. 1971.
17. Bth. [BEUTH, Reinhard]. Leverkusen: Katja Kabanowa. *Die Welt*. 27. 1. 1979.
18. BÜHLER, Ruodi. Neuer Schlüssel zum Totenhaus: Mannheimer Missverständnis mit Janáčeks GULag-Oper. *Rheinischer Merkur*. 3. 11. 1989.
19. BUMANN, Ulrich. Im Wartesaal zum Großen Nichts: Herbert Wernicke inszeniert Janáčeks „Aus einem Totenhaus“. *Die Welt*. 31. 10. 1989.
20. BUMANN, Ulrich. Janáček in Salzburg: oder Der Pfiff im Wald. *Die Welt*. 1. 8. 1992.

21. BURDE, Wolfgang. Das Klirren der Geschichte: Janáčeks „Die Sache Makropulos“ an der Deutschen Oper Berlin. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 26. 1. 1990.
22. DANNENBERG, Peter. Nicht nur Alfresco-Dirigent: „Jenufa“ unter Rafael Kubelik im Nationaltheater – „Rusalka“ am Gärtnerplatz. *Die Welt*. 20. 3. 1970.
23. DANNENBERG, Peter. Unterm Schicksalsrad: Götz Friedrich inszeniert Janaceks „Jenufa“ an der Stockholmer Koniglichen Oper. *Die Welt*. 7. 12. 1972.
24. DOPFNER, M. O. C. Gebunkerte Gefühle: Götz Friedrich inszeniert in Paris Janáčeks „Katja Kabanowa“ / Ein Orchester demonstriert. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 9. 3. 1988.
25. ENDLER, Franz. Die eine große Liebe: Janaceks „Katja Kabanowa“ brachte der Staatsoper einen verdienten Erfolg. *Die Presse*. 22. 4. 1974.
26. F.B. Katja Kabanowa. *Neue Zeitung*. 15. 10. 1947.
27. GEITEL, Klaus. Lady Macbeth aus mährischen Länden: An der Dresdner Staatsoper inszeniert Harry Kupfer Leoš Janáčeks Oper „Jenufa“. *Die Welt*. 6. 2. 1996.
28. GEITEL, Klaus. Wo die Liebe das Sagen hat: Opernpremierer von Wochenende: „Katja Kabanowa“. *Die Welt*. 24. 3. 1986.
29. GEITEL, Klaus. Zugrunde gehen aus Hunger nach Liebe. *Die Welt*. 20. 2. 1988.
30. gk. „Jenufa“ – neu inszeniert. *Süddeutsche Zeitung*. 10. 4. 1954.
31. GÖHL, Hans. Die hohen Töne taten ihre Wirkung: Wiederaufnahme der „Sache Makropulos“ im Münchner Nationaltheater. *Münchner Merkur*. 10. 6. 1989.
32. G. Sch. [SCHMIDT-GARRE, Helmut]. Ein seltener Janacek. *Neue Zeitung*. 23. 4. 1953.
33. HAMPEL, Norbert. Leos Janaceks Oper „Jenufa“: Erstaufführung im Oldenburgischen Staatstheater mit stürmischem Beifall aufgenommen. *Nordwest-Zeitung*. 10. 6. 1955.
34. HANSERO, Albin. Aus Böhmens vaterloser Gesellschaft: „Jenufa“ in Frankfurt. *Die Welt*. 12. 7. 1979.
35. HÄNSEROTH, Albin. Aus Böhmens vaterloser Gesellschaft. *Die Welt*. 12. 7. 1979.
36. HÄNSEROTH, Albin. Herrgottswinkel als Metallkäfig: Die Natur spielt nicht mit – Harry Kupfer inszeniert in Köln „Jenufa“. *Die Welt*. 24. 3. 1981.
37. HEINSHEIMER, Hans. Elend und Wonne der Unsterblichkeit: Janáčeks „Die Sache Makropulos“ und „Das schlaue Fuchslin“ an der New York Opera. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 30. 5. 1981.
38. HERBORT, Heinz Josef. Gesungenes Spiel im Raum: Leos Janáčeks „Die Sache Makropulos“ in der Deutschen Oper Berlin. *Die Zeit*. 6. 2. 1990.
39. hkp. Jenufa archetypisch: Janáčeks Oper in Düsseldorf. *Die Welt*. 15. 10. 1969.
40. HOFFMANN, Stephan. Und das hält man für Liebe. *Die Welt*. 17. 9. 1991.
41. HOPPE, Edda: Ovationen vom Publikum: Kubeliks „Jenufa“-Inszenierung in London. *Abendzeitung*. 19. 2. 1968.
42. JANÁČEK, Leoš. Moře-země. *Lidové noviny*. 13. 6. 1926.
43. JOACHIM, Heinz: An der Grenze zum Naturalismus. *Die Welt*. 16. 10. 1969.

44. KA. Liebe zur Dreihundertjährigen: „Die Sache Makropulos“ in der Bayerischen Staatsoper. *Bayerische Staatszeitung*. 28. 5. 1988.
45. KALCKREUTH, Johannes von. Leos Janaceks „Jenufa“. *Süddeutsche Zeitung*. 12. 4. 1954.
46. KAYSER, Beate. Sängerin mit dem Elixier des Lebens: München: Hildegard Behrens brilliert in Janáčeks „Sache Makropulos“. *Die Welt*. 24. 5. 1988.
47. KOEGLER, Horst. Jenufa – fern von mährischer Folklore: Bohumil Herlichkas Inszenierung in Düsseldorf. *Münchener Merkur*. 15. 10. 1969.
48. KOCH, Gerhard R. Aus dem Menschenreich der Tiere: Janáčeks „Schlaues Fuchslein“ in Frankfurt. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 15.11. 1977.
49. KOCH, Gerhard R. Bauernwelt aus Draht: Harry Kupfers Kölner „Jenufa“ – Inszenierung. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 13. 4. 1981.
50. KOCH, Gerhard R. Gedämpfter Passions-Optimismus: „Jenufa“ in Frankfurt. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 10. 7. 1979.
51. KOCH, Gerhard R. In der Quälkolonie: Janáčeks „Totenhaus“ in der Frankfurter Interpretation von Mussbach und Cambreling. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 15. 2. 1994.
52. KOCH, Gerhard R. Aus dem Totenuhrenreich: Herbert Wernickes Janáček-Inszenierung in Mannheim. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 14. 11. 1989.
53. KÖHLER, Ingeborg. Verführerin und Opfer: Berlin: Karan Armstrong in „Sache Makropulos“. *Münchener Merkur*. 24. 1. 1990.
54. KR. Willkommenen Farbe. *Abendzeitung München*. 16. 7. 1988.
55. KREKELER, Elmar. Eine Frau liebt sich ums Leben. *Die Welt*. 25. 6. 1991.
56. KREKELER, Elmar. Im Käfig der Abgeschlagenen. *Die Welt*. 15. 5. 1990.
57. LECHNER, Dieter. Janáček – Zyklus: Premiere in Duisburg. *Münchener Merkur*. 25. 6. 1986.
58. LEHMANN-BRAUNSCHWEIG, Elke. Licht am Horizont: Götz Friedrich inszeniert „Jenufa“ an der Stockholmer Oper. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 19. 12. 1972.
59. LESCH, Helmut. Robuste Kraftakte. *Abendzeitung München*. 24. 4. 1969.
60. LEWINSKI, Wolf-Eberhard von. Der Bann ist gebrochen: Darmstadter Neuinszenierung von Janáčeks „Schlauem Fuchslein“. *Süddeutsche Zeitung*. 18.12. 1986.
61. LEWINSKI, Wolf-Eberhard von. Oper über eine Oper: Janáčeks „Schicksal“ zum Abschluß der Ära Grischa Barfuss. *Süddeutsche Zeitung*. 25. 6. 1986.
62. LEWINSKI, Wolf-Eberhard von. Symbolistisch überhöht. *Süddeutsche Zeitung*. 24. 7. 1991.
63. L. H. Volksoper aus der Slowakei. *Die Welt*. 28. 10. 1964.
64. LL. Hannover: Die Sache Makropulos. *Die Welt*. 3. 2. 1979.
65. LÖHLEIN, Heinz Harald. Irres Gedränge an der engen Pforte: Peter Mussbach inszeniert Janáčeks „Totenhaus“ in Frankfurt. *Süddeutsche Zeitung*. 23. 2. 1994.
66. MAURÓ, Helmut. Grauen der Unsterblichkeit: Janáčeks „Makropulos“ – Oper in Regensburg und Nürnberg. *Süddeutsche Zeitung*. 22. 4. 1993.

67. MEHAS, Jordan. Bose Unsterblichkeit: Erstaufführung an der Met: Janáčeks „Sache Makropulos“. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 8. 2. 1996.
68. MILLER, Norbert. Moritat und Tragödie: Bohumil Herlichka inszeniert in Berlin Janaceks „Jenufa“. *Süddeutsche Zeitung*. 28. 5. 1976.
69. MINGOTTI, Antonio. Musikalische Räusche des Bürgers Broucek. *Abendzeitung München*. 20. 11. 1959.
70. MÜLLER, Michael. Nur die Musik hat Überredungsmagie: Oper „Die Sache Makropulos“ in München. *Münchner Merkur*. 24. 5. 1988.
71. NENNECKE, Charlotte. Todessehnsucht aus Lebensüberdruß: Am Samstag Premiere im Nationaltheater. *Süddeutsche Zeitung*. 21. 5. 1988.
72. POLACZEK, Dietmar. Janaceks Kindesmorderin in hölzerner Umwelt: „Jenufa“ in Kassel. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 15. 10. 1977.
73. PRINGSHEIM, Heinz. Katja Kabanowa. *Süddeutsche Zeitung*. 14. 10. 1947.
74. R. B. Geglückte Neubelebung der „Jenufa“. *Kieler Nachrichten*. 23. 11. 1954.
75. REGITZ, Hartmut. Trauer statt Folklore: Frankfurt - Kirchners „Jenufa“ – Inszenierung. *Abendzeitung München*. 10. 7. 1979.
76. REININGHAUS, Frieder. Die Freiheit am Horizont. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 1. 4. 1991.
77. REININGHAUS, Frieder. Immer im Kreis herum. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 23. 9. 1991.
78. REININGHAUS, Frieder. Monsieur Brouček an Neckar und Rhein: Leoš Janáčeks selten gespielte komische Oper in Heidelberg und Straßburg aufgeführt. *Süddeutsche Zeitung*. 12. 5. 1993.
79. REININGHAUS, Frieder. Nebel in der Sauna. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 11. 12. 1996.
80. REININGHAUS, Frieder. Soziale Kühle im lichten Land: Janáčeks „Jenufa“ zum Auftakt des Holland – Festivals in Amsterdam. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 13. 6. 1997.
81. REININGHAUS, Frieder. Vom Scherenschnitt zum Holzschnitt: Jurij Ljubimow wird mit Janáčeks Oper „Jenufa“ in Bonn sesshaft. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 11.12. 1993.
82. REIßINGER, Marianne. Familienschicksal am Wolga – Ufer: Peter Ustinov inszenierte Leos Janáceks „Katja Kabanowa“ im Hamburger Opernhaus. *Tageszeitung München*. 24. 11. 1985.
83. REIßINGER, Marianne. Scharfes Psychogramm unserer neuen Sklaverei: Klaus Michael Grüber inszenierte Leoš Janáčeks „Aus einem Totenhaus“. *Abendzeitung München*. 1. 2. 1992.
84. Roe. Leuchtende Jenufa: Wiederaufnahme im Münchner Nationaltheater. *Süddeutsche Zeitung*. 26. 2. 1977.
85. ROHDE, Gerhard. Die Gesellschaft auf dem Dachboden: Der Realismus als Reprise: Acht Jahre nach Brüssel kommt Dresens „Jenufa“ – Inszenierung an die Frankfurter Oper. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 4.10. 1995.

86. ROHDE, Gerhard. Jedermann im Totenhaus. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 31. 5. 1990.
87. ROHDE, Gerhard. Leuchtend rot sind die Flügel des Mühlrads: Opernglück – Figuren im Raum voll Sinnlichkeit, Schmerz und Sentiment: Janáčeks „Jenufa“ mit Simon Rattle am Chatelet – Theater. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 29. 6. 1996.
88. RUPPEL, Karl Heinz. Jenufa am Nationaltheater. *Süddeutsche Zeitung*. 20. 3. 1970.
89. RUPPEL, Karl Heinz. Käferchens Mondfahrt. *Süddeutsche Zeitung*. 22. 11. 1959.
90. SANDNER, Wolfgang. Biedermeierliches Unbehagen: Harry Kupfer inszeniert Leoš Janáčeks Oper „Das schlaue Fuchslein“ in Köln. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 15. 6. 1987.
91. SANDNER, Wolfgang. Ein Strich durch die Gefühle: Drei Regieblicke auf Janáčeks „Jenufa“: Yuri Ljubimow in Zürich, Ernst Poettgen in Stuttgart, Gunter Konemann in Karlsruhe. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 7. 5. 1986.
92. SCHAEFER, Hans-jürgen. Lichtstrahl in einem finsternen Reich. *Neues Deutschland*. 11. 7. 1972.
93. SCHIMDT-GARRE, Helmut. Das alte Lied vom verlassenen Mägdelein. *Münchner Merkur*. 12. 4. 1954.
94. SCHMIDT-GARRE, Helmut. Janacek: Katja Kabanowa. *Münchner Merkur*. 13. 10. 1947.
95. SCHMIDT-GARRE, Helmut. Urgefühl und dumpfe Leidenschaft. *Münchner Merkur*. 19. 3. 1970.
96. SCHREIBER, Wolfgang. Die Pleite des ewigen Lebens: Janaceks „Die Sache Makropulos“ an der Bayerischen Staatsoper. *Süddeutsche Zeitung*. 24. 5. 1988.
97. SCHREIBER, Wolfgang. Jenufa oder: Das Wahre schließt doch das Schöne nicht aus. *Süddeutsche Zeitung*. 25. 7. 2001.
98. SCHWINGER, Eckart. Ein ominöser Beichtstuhl im Blickfeld: Leos Janáčeks „Jenufa“ an der Dresdner Staatsoper von Harry Kupfer inszeniert mit Gwyneth Jones als Küsterin. *Tagesspiegel Berlin*. 7. 2. 1996.
99. SPEICHER, Stephan. Isolation in Gemeinschaft. *Tagesspiegel*. 21. 3. 1991.
100. SPIEL, Hilde. Beim zweiten Anlauf ein einhelliger Erfolg: Joachim Herz inszeniert Janáčeks „Katja Kabanowa“ an der Wiener Staatsoper. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 24. 4. 1974.
101. STEINHAUER, Walter. Janaceks Jenufa: Neuinszenierung in der Berliner Staatsoper. *Melos* 1942, roč. 21, č. 4 (April).
102. STOLL, Dieter. Rätselhaftes Treiben um ewiges Leben: Janáčeks „Makropulos“ in Nürnberg und Regensburg. *Abendzeitung München*. 29. 4. 1993.
103. STUCKENSCHMIDT, H. H. [Hans Heinz]. „Katja Kabanova“ realistisch: Joachim Herz Inszenierung in Ost – Berlin. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 6. 7. 1972.
104. STUCKENSCHMIDT, H. H. [Hans Heinz]. Ein Schnitt in Jenufas Gesicht: Herlichka – Inszenierung in Berlin. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 20. 5. 1976.

105. STUCKENSCHMIDT, H. H. [Hans Heinz]. Poetischer Realismus voller Härte und Schönheit: Janáceks „Katja Kabanowa“ an der Deutschen Oper Berlin. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 26. 3. 1986.
106. STUCKENSCHMIDT, H. H. [Hans Heinz]. Schlußverkauf in der Oper. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 4. 7. 1969.
107. STUCKENSCHMIDT, H. H. [Hans Heinz]. Schwarze Kriminal-Erlösungsoper: „Die Sache Makropulos“, Vaclav Neumanns Stuttgarter Premiere. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 3. 6. 1970.
108. S.Z. Die Ausflüge des Herrn Broucek. *Süddeutsche Zeitung*. 19. 11. 1959.
109. THALER, Lotte. Triumphe der älteren Herren: Michael Tippetts Musical „New Year“, Strauss „Capriccio“ und Janáceks „Katia Kabanova“ beim Festival in Glyndebourne. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 24. 7. 1990.
110. THOMAS, Ernst. „Broucek“, Jochum, „Musica Viva“. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 24. 11. 1959.
111. THORN, F. Das Melodram als Musikdrama: Nikolaus Lehnhoffs „Jenufa“ in Glyndebourne. *Süddeutsche Zeitung*. 16.6.1989.
112. THORN, F. Stil, Manier, tiefere Bedeutung: Jurij Ljubimows „Jenufa“ – Inszenierung unter Haiting im Covent Garden. *Süddeutsche Zeitung*. 15. 12. 1986.
113. UTHMANN, Jörg von. Ohne teutonisches Keuchen: „Parsifal“ und „Katja Kabanová“ an der Metropolitan Opera. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 12. 4. 1991.
114. WARNECKE, Kläre. Tödliche Treppenstürze: Bremen: Urfassung der Janáček – Oper „Schicksal“. *Die Welt*. 30. 5. 1986.
115. WENDLAND, Jens. Ein Drama vorweggenommen: Janáceks „Jenufa“ von Harry Kupfer in Köln inszeniert. *Süddeutsche Zeitung*. 26. 3. 1981.
116. WENDLAND, Jens. Frauenopfer als Kunststück: Ruth Berghaus inszeniert Janáceks „Sache Makropoulos“ in Frankfurt. *Die Zeit*. 2. 4. 1982. Dostupné z: <http://www.zeit.de/1982/14/frauenopfer-als-kunststueck> [cit. 23. 5. 2013].
117. WENDLAND, Jens. Von Breughel zu Barlach: Alfred Kirchner inszenierte in Frankfurt Janaceks „Jenufa“. *Süddeutsche Zeitung*. 13. 7. 1979.

b) Další pramene

1. Anonym. Premieren der Oper Frankfurt ab September 1945 bis heute. *Oper Frankfurt* [online]. © 2013 [cit. 1. 5. 2013]. Dostupné z: http://www.oper-frankfurt.de/fileupload/dateien/Sonstige_Dateien/Historie_Premieren_Excel_Alph.pdf
2. Anonym. *Repertoire des Staatstheaters am Gärtnerplatz 1947-2012*. München: Staatstheaters am Gärtnerplatz, 2012.
3. Anonym. *Works of Völker Schlöndorff*. Europäisches Filmzentrum Babelsberg 2013. © 2013 [cit. 12. 4. 2013]. Dostupné z: <http://www.volkerschloendorff.com/en/works/>

4. Deutsches Theatermuseum München. Fondy Münchner Spielplan, Kritikenarchiv, Fotosammlung.
5. Janáčkův archiv Moravského zemského muzea v Brně.
6. PÖPPELREITER, Christian. Der Grazer Janáček-Zyklus: Bemerkungen zur Inszenierung der Opern Jenůfa, Die Ausflüge des Herrn Brouček und Káťa Kabanová am Grazer Opernhaus. In: BERNHART, Walter. *Leoš Janáček: Konzeption und Rezeption seines musikdramatischen Schaffens*. Anif/Salzburg: Verlag Müller-Speiser, 1997, s. 145. ISBN 3851450426.
7. STOLAŘÍK, Ivo (ed.). Jan Löwenbach a Leoš Janáček: vzájemná korespondence. In: *Slezský sborník LVI*. Opava: Slezské zemské muzeum, 1958, s. 360.
8. Universal Edition: Leoš Janáček. UNIVERSAL EDITION AG. *Universal Edition* [online]. © 2010 [cit. 2013-07-14]. Dostupné z: <http://www.universaledition.com/Leos-Janacek/composers-and-works/composer/2012> [Neúplný archív svetových inscenácií].

2. Literatúra

1. Anonym. Walter Gondolf, Ein Lebenslauf. Staatsoper Hannover. 2012. Publikované online: http://oper-hannover.de/oper/index.php?m=234&f=05_personendetail&ID_Person=60. [cit. 18. 6. 2013]
2. ALBERTOVÁ, Helena. *Josef Svoboda - scénograf*. 1. vyd. Ilustrace Josef Svoboda. Praha: Institut umění - Divadelní ústav, 2012. ISBN 978-80-7008-290-4.
3. CÍGLER, Radovan. Soupis zahraničních inscenací Janáčkových oper. In: STRAKOVÁ, Teodora. *Leoš Janáček na světových jevištích*. Brno: Moravské muzeum, 1958.
4. HENNENBERG, Fritz. *Geschichte der Leipziger Oper von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Beucha, Markkleeberg: Sax-Verlag, 2009.
5. HERMAND, Jost. Die Ostberliner Felsenstein-Inszenierung des Schluen Fuchsleins von 1956. In: BERNHART, Walter. *Leoš Janáček: Konzeption und Rezeption seines musikdramatischen Schaffens*. Anif, Salzburg: Verlag Müller-Speiser, 1997, s. 119. ISBN 38-514-5042-6.
6. HERRMANNOVÁ, Eva. Kommentar zur tschechoslowakischen Opern-Statistik. In: SEEGER, Horst (ed.). *Musikbühne 75*. Berlin: Henschel Verlag, 1975, s. 127.
7. HESSLER, Ulrike. *Macht der Gefühle: 350 Jahre Oper in München*. München: Henschel Verlag, 2003. ISBN 3-89487-455-4.
8. HESSLER, Ulrike. *Das Münchner Nationaltheater: vom königlichen Hoftheater zur Bayerischen Staatsoper*. München: Bruckmann Verlag, 1991. ISBN 3765424463.
9. HOFMANN Cornelia a Katarina MEINEL. *Dokumentation der Premieren von 1653 bis 1992*. In: ZEHETMAIR, Hans a Jürgen SCHLÄDER (eds.). *Nationaltheater*. München: Bruckmann Verlag, 1991. Inscenácie od roku 1992 do roku 1998 sú doplnené podľa ročeniek Bavorskej štátnej opery.

10. KNAUS, Jakob. Die Rezeption von Janáček's Opern außerhalb seiner Heimat, mit besonderer Berücksichtigung des Herrn Brouček. In: BERNHART, Walter. *Leoš Janáček: Konzeption und Rezeption seines musikdramatischen Schaffens*. Anif, Salzburg: Verlag Müller-Speiser, 1997, s. 95. ISBN 38-514-5042-6.
11. KNAUS, Jakob: Lexikon zu Leoš Janáček. Zürich: Die Leoš Janáček Gesellschaft, 1. 5. 2012. Internetová stránka, IP adresu pokaždé jinak. Dostupné na S (<http://www.leos-janacek.org/nav/navmain.htm>). Janáček Society in Switzerland 1969-2011
12. KOBÁN, Ilse (ed.). *Das schlaue Füchslein von Leoš Janáček: "und doch ist in der Musik nur eine Wahrheit": Zu Walter Felsensteins Inszenierung an der Komischen Oper Berlin (1956)*. Anif, Salzburg: Müller-Speiser, 1997. Wort und Musik, 33.
13. KRÁLÍK, Jan. Čeští pěvci v zahraničí I: IV. Do současnosti. *Hudební rozhledy*. 2013, roč. 66, č. 3, s. 46.
14. KRANZ, Dieter. *Der Gegenwart auf der Spur: Der Opernregisseur Harry Kupfer*. Berlin: Henschel Verlag, 2005. ISBN 3-89487-522-4.
15. LEVI, Erik. Janáček and the Third Reich. In: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity: H, Řada hudebněvědná 42-43*. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2007-2008, s. 69.
16. MÜLLER, Ulrich. Erinnerungen an wegweisende Janáček-Produktionen in Deutschland: „Das schlaue Füchslein“ (Berlin 1956), „Die Sache Makropulos“ (Stuttgart 1970). In: *Musicologica Brunensia 44*. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2009, č. 1-2.
17. OTTLOVÁ, Marta. K otázce českosti v hudbě 19. století. In: *Opus musicum XI*. Brno: Český hudební fond, 1980, s. 101.
18. PAPPEL, Kristel. *Oper mit Herz. Das Musiktheater des Joachim Herz*. Band 2. Köln: Christoph Dohr Verlag, 2012. ISBN 978-3-936655-97-1.
19. PETRÁNEK, Pavel a Daniel JÄGER. *Ladislav Štros: Má cesta operou*. Praha: Národní divadlo, 2006. ISBN 80-125B-249-6.
20. PŘIBÁŇOVÁ, Svatava. Janáček na světových operních scénách. *Hudební rozhledy*. 1985, roč. 38, č. 9, s. 380.
21. PŘIBÁŇOVÁ, Svatava. *Opery L. Janáčka doma a v zahraničí*. Program Státního divadla v Brně, zvl. číslo. Brno: Státní divadlo v Brně, 1984.
22. PŘIBÁŇOVÁ, Svatava. Stage History and Reception: General Survey. In: TYRRELL, John. *Leoš Janáček, Káťa Kabanová*. New York: Cambridge University Press, 1982, xv, ISBN 05-212-9853-9, s. 111.
23. PŘIBÁŇOVÁ, Svatava a Zuzana LEDEROVÁ-PROTIVOVÁ. *Svět Janáčkových oper: World of Janáček's operas*. Brno: Moravské zemské muzeum, Nadace Leoše Janáčka, Město Brno, 1998.
24. RENNERT, Günther. *Opernarbeit, Inszenierungen 1963-1973: Werkstattbericht, Interpretation, Bilddokumente*. München: Deutscher Taschenbuch-Verlag, 1974. ISBN 34-230-0976-4.

25. RENNERT, Günther. *Wir sind in Stuttgart vorsichtig*. In: Musik in Baden-Württemberg Jahrbuch. Band 11. München: Strube Verlag, 2004.
26. ROESLER, Curt A. Janáček in Charlottenburg. *Blog der Deutschen Oper Berlin* [online]. 2012, 7. 12. 2012 [cit. 23. 5. 2013]. Dostupné z: <http://blog.deutscheoperberlin.de/?p=434>
27. SIMPSON, Adrienne: 'Káťa Kabanová' in the United Kingdom. In: TYRRELL, John. *Leoš Janáček, Káťa Kabanová*. New York: Cambridge University Press, 1982, xv, ISBN 05-212-9853-9, s. 126.
28. ŠALDOVÁ, Lenka. Talent pod tlakem doby. *Divadelní revue*. 2004, roč. 15, č. 1, s. 3.
29. TYRRELL, John. *Czech Opera*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988. ISBN 0-521-23531-6.
30. TYRRELL, John (ed.). *Leoš Janáček: Káťa Kabanová*. Cambridge: Cambridge University Press, 1982. ISBN 9780521231800.
31. TYRRELL, John. *Janáček's Operas. A Documentary Account*. London: Faber and Faber, 1992. ISBN 0-571-195822-2.
32. VYSLOUŽIL, Jiří. Úvaha nad českou operou. In: *Opus musicum XII*. Brno: Český hudební fond, 1980, s. 193.
33. VYSLOUŽIL, Jiří. Zur Frage der Rezeption von Janáček's Opern in seiner Heimat. In: BERNHART, Walter. *Leoš Janáček: Konzeption und Rezeption seines musikdramatischen Schaffens*. Anif, Salzburg: Verlag Müller-Speiser, 1997, s. 87. ISBN 38-514-5042-6.
34. VYSLOUŽILOVÁ, Věra. Verdeutschung der Janáčkschen Operntexte und Robert Brock als Übersetzer der Ausflüge des Herrn Brouček. In: BERNHART, Walter. *Leoš Janáček: Konzeption und Rezeption seines musikdramatischen Schaffens*. Anif, Salzburg: Verlag Müller-Speiser, 1997, s. 107. ISBN 38-514-5042-6.
35. ZEHETMAIR, Hans a Jürgen SCHLÄDER (eds.). *Nationaltheater*. München: Bruckmann Verlag, 1992. ISBN 3-7654-2551-6.

VI. Prílohy

1. Zoznam inscenácií českých a slovenských oper v Bavorskej štátnej opere (1772–1998)³⁵⁵

1. Josef Mysliveček: Ezio (Cuvilliés-Theater, Január 1777)
2. Jiří Antonín Benda: Ariadne auf Naxos (Salvator-Theater, 25. 5. 1779)
3. Jiří Antonín Benda: Medea (Salvator-Theater, 13. 8. 1779)
4. Jiří Antonín Benda: Der Holzbauer oder Die drei Wünsche (September 1782, Salvator-Theater)
5. Jiří Antonín Benda: Julie und Romeo (12. 11. 1784, Salvator-Theater)
6. Jiří Antonín Benda: Der Jahrmarkt oder Lukas und Bärbchen (Február 1791, Salvator-Theater)
7. Konradin Kreutzer: Libussa (27. 1. 1824, Cuvilliés-Theater)³⁵⁶
8. Wenzel Müller: Die Schwestern von Prag (31. 12. 1863, Nationaltheater)
9. Jiří Antonín Benda: Medea (12. 2. 1885, Nationaltheater, réžia: Richter)
10. Bedřich Smetana: Die verkaufte Braut (23. 1. 1894, Nationaltheater, mníchovská premiéra, réžia: Robert Müller, dirigent: Gluth, obnovené naštudovanie pripravil Richard Strauss)
11. Bedřich Smetana: Dalibor (28. 11. 1894, Nationaltheater, nemecká premiéra, réžia: Robert Müller, dirigent: Hermann Levi)
12. Bedřich Smetana: Die verkaufte Braut (5. 1. 1909, Nationaltheater, réžia: Willi Wirk, dirigent: Hugo Röhr)³⁵⁷
13. Erich Wolfgang Korngold: Der Ring des Polykrates, Violanta (28. 5. 1916, Nationaltheater, svet. premiéra, réžia: ?, dirigent: Bruno Walter)
14. Karel Weis: Der polnische Jude (26. 3. 1918, Nationaltheater, réžia: Willi Wirk, dirigent: Hugo Röhr)
15. Erich Wolfgang Korngold: Die tote Stadt (9. 12. 1922, Nationaltheater, réžia: Anton Fuchs, dirigent: Hans Knappertsbusch)
16. Erich Wolfgang Korngold: Das Wunder der Heliane (31. 3. 1928, Nationaltheater, réžia Kurt Barré, dirigent Karl Elmendorff)
17. Jaromír Weinberger: Schwanda, der Dudelsackpfeifer (14. 3. 1929, Nationaltheater, réžia: Heinrich Krölller, dirigent: Hans Knappertsbusch, scéna: Albrecht Ralk, kostýmy: Leo Pasetti)³⁵⁸

³⁵⁵ Inscenácie do zoznamu vybral autor podľa štatistiky publikovanej Corneliou Hofmannovou a Katarinou Meinellovou. Vid': HOFMANN Cornelia a Katarina MEINEL. *Dokumentation der Premieren von 1653 bis 1992*. In: ZEHETMAIR, Hans a Jürgen SCHLÄDER (eds.). *Nationaltheater*. München: Bruckmann Verlag, 1991. Inscenácie od roku 1992 do roku 1998 overené podľa ročeniek Bavorskej štátnej opery. Tituly oper sú uvádzané v tom jazyku, v akom boli naštudované. Uvádzané sú i diela českých Nemcov, Müllera a Korngolda.

³⁵⁶ Kreutzner nie je český autor, opera je v zozname uvedená informatívne pre svoj český námet. K tomu porov. VÍT, Petr. *Libuše – proměny mýtu ve společnosti a v umění*. In: Hudební věda. XIX (1982), s. 269.

³⁵⁷ Účinkovali: Ella Tordek (Mařenka), Raoul Walter (Jeník), Georg Sieglitz (Kecal)

³⁵⁸ Účinkovali: Erik Wildhagen (Švanda), Maria Nežadal (Dorota), Julius Patzak (Babinský)

18. Leoš Janáček: Jenůfa (21. 11. 1929, Nationaltheater, réžia: Alois Hofmann, dirigent: Karl Elmendorff, scéna: Leo Pasetti)³⁵⁹
19. Jaromír Weinberger: Die geliebte Stimme (28. 2. 1931, Nationaltheater, svet. premiéra, réžia: Kurt Barré, dirigent: Hans Knappertsbusch, réžia: Kurt Barré, scéna: Ludwig Hornsteiner a Albert Rall, kostýmy: Lovis Revy)³⁶⁰
20. Bedřich Smetana: Die verkaufte Braut (5. 3. 1940, Nationaltheater, réžia: Rudolf Hartmann, dirigent: Clemens Krauss, scéna: Ludwig Sievert)³⁶¹
21. Leoš Janáček: Katja Kabanowa (11. 10. 1947, Prinzregententheater, réžia: Max Hofmüller, dirigent: Hans-Georg Ratjen, scéna: Zoe Dahl, kostýmy: Lovis Revy)³⁶²
22. Leoš Janáček: Jenůfa (10. 4. 1954, Prinzregententheater, réžia: Heinz Arnold, d. Robert Heger, scéna: Helmut Jürgens, kostýmy: Rosemarie Jakaweit)³⁶³
23. Bedřich Smetana: Die verkaufte Braut (20. 3. 1959, Prinzregententheater, réžia: Herbert List, dirigent: Fritz Rieger, scéna a kostýmy: Ludwig Hornsteiner)³⁶⁴
24. Leoš Janáček: Die Ausflüge des Herrn Brouček (19. 11. 1959, Prinzregententheater, nemecká premiéra, réžia: Wolf Völker, dirigent: Joseph Keilberth, scéna a kostýmy: Rochus Gliese)³⁶⁵
25. Ján Cikker: Das Spiel von Liebe und Tod (1. 8. 1969, Nationaltheater, svet. premiéra, réžia: Günther Rennert, dirigent: Václav Neumann, scéna a kostýmy: Ila Maximowna)³⁶⁶
26. Leoš Janáček: Testamentet³⁶⁷ (31. 10. 1969, Nationaltheater, hosťovanie Kráľovskej opery v Štokholme)
27. Leoš Janáček: Jenůfa (17. 3. 1970, Nationaltheater, réžia: Günther Rennert, dirigent: Rafael Kubelík, scéna: Alfred Siercke, kostýmy: Liselotte Erler)³⁶⁸
28. Bedřich Smetana: Die verkaufte Braut (19. 10. 1971, Nationaltheater, réžia: Günther Rennert, dirigent: Wolfgang Sawallisch, scéna a kostýmy: Leni Bauer-Ecsy)³⁶⁹
29. Leoš Janáček: Aus einem Totenhaus (15. 1. 1976, Nationaltheater, réžia: Günther Rennert, dirigent: Rafael Kubelík, scéna a kostýmy: Leni Bauer-Ecsy)³⁷⁰
30. Leoš Janáček: Jenůfa (24. 2. 1977, Nationaltheater, remake, réžia: Oscar Arnold Paur podľa Günthera Rennerta, dirigent: Jaroslav Krombholc, scéna: Alfred Siercke, kostýmy: Liselotte Erler)³⁷¹

³⁵⁹ Účinkovali: Fritz Fitzau (Števa), Adolf Fischer (Laca), Ella Flesch (Jenůfa)

³⁶⁰ Účinkovali: Elizabeth Fluge (Rukeja), Fritz Krauß (Mustafa)

³⁶¹ Účinkovali: Hildegard Ranczak (Mařenka), Julius Patzak (Jeník), Georg Hann (Kecal)

³⁶² Účinkovali: Marianne Schech (Káťa), Karl Schmidt (Dikoj), Franz Klarwein (Boris)

³⁶³ Účinkovali: Lorenz Fehenberger (Laca), Franz Klarwein (Števa), Maud Cumitz (Jenůfa), Marianne Schech (Kostelnička)

³⁶⁴ Účinkovali: Hanny Steffek (Mařenka), Lorenz Fehenberger (Jeník), Max Proebstl (Kecal)

³⁶⁵ Účinkovali: Lorenz Fehenberger (Brouček), Fritz Wunderlich (Mazal), Wilma Lipp (Málinka)

³⁶⁶ Účinkovali: Kieth Engen (Jerome), Charlotte Berthold (Sophie), Donald Grohe (Claude Vallé)

³⁶⁷ Vec Makropulos uvedená švédsky.

³⁶⁸ Účinkovali: Hildegard Hillebrecht (Jenůfa), William Cochran (Laca), Jean Cox (Števa), Astrid Varnay (Kostelnička)

³⁶⁹ Účinkovali: Wendy Fine (Mařenka), Waldemar Kmentt (Jeník), Zoltán Kelemen (Kecal)

³⁷⁰ Účinkovali: Hermin Esser (Filka), Fritz Uhl (Skuratov), Helmut Melchert (Šiklov)

31. Antonín Dvořák: Rusalka (23. 3. 1981, Nationaltheater, réžia: Otto Schenk, dirigent: Adam Fischer, scéna: Günther Schneider, kostýmy: Silvia Strabammer)³⁷²
32. Bedřich Smetana: Die verkaufte Braut (20. 12. 1981, Nationaltheater, réžia: Cornel Franz, dirigent: Václav Neuman, scéna: Gabriele Essy, kostýmy: Leni Bauer-Ecsy)³⁷³
33. Leoš Janáček: Die Sache Makropulos (21. 5. 1988, Nationaltheater, réžia: Seth Schneidman, dirigent: Peter Schneider, scéna a kostýmy: John M. Conklin)³⁷⁴
34. Antonín Dvořák: Dimitrij (19. 3. 1992, Nationaltheater, réžia: Tony Palmer, dirigent: Nicholas Uljanov, scéna a kostýmy: Göran Wassberg)³⁷⁵
35. Leoš Janáček: Die Ausflüge des Herrn Brouček (1991), Peter Schneider
36. Bedřich Smetana: Die verkaufte Braut (16. 5. 1997, Nationaltheater, réžia: Thomas Langhoff, dirigent: Jun Märkl, scéna a kostýmy: Jürgen Rose)³⁷⁶

2. Zoznam inscenácií Janáčkových oper v Nemecku, vrátane inscenácií nemeckých režisérov v cudzine (1918–1998)³⁷⁷

a) Jej pastorkyňa

1. 16.2.1918 – Viedeň, K. K. Hof-Operntheater
Hugo Reichenberger – Wilhelm von Wymetal
2. 16.11.1918 – Kolín nad Rýnom, Vereinigte Stadttheater
Otto Klemperer – Fritz Rémond
3. 11.12.1923 – Frankfurt n. Moh. – Städtische Bühnen
Ludwig Rottenberg – Walter Brüggemann
4. 17.3.1924 – Berlín, Deutsche Staatsoper
Erich Kleiber – Karl Holy
5. 22.11.1924 – Freiburg in Breisgau – Stadttheater³⁷⁸

³⁷¹ Účinkovali: Gabriela Beňačková (Jenůfa), William Cochran (Laca), Robert Ilosfalvy (Števa), Joy McIntyre (Kostelnička)

³⁷² Účinkovali: Michail Svetlev (Princ), Hildegard Behrens (Rusalka), Kurt Moll (Vodník)

³⁷³ Účinkovali: Gabriela Beňačková (Mařenka), Thomas Moser (Jeník), Kurt Moll (Kecal)

³⁷⁴ Účinkovali: Hildegarda Behrens (Emilia Marty), Kenneth Riegel (Albert Gregor), Günther Reich (Jaroslav Prus)

³⁷⁵ Účinkovali: Ben Heppher (Dimitrij), Livia Budei (Marfa – nemá herecká rola), Pamela Coburn (Marfa – spev), Luana De Vol (Marina), Livia Ágová (Xenie)

³⁷⁶ Účinkovali: Petra-Maria Schnitzer (Mařenka), Peter Seiffert (Jeník), Kurt Rydl (Kecal)

³⁷⁷ Zjednodušený prehľad pripravený pre čitateľa podľa: PŘIBÁŇOVÁ, Svatava. *Přehled inscenací jevištního díla Leoše Janáčka z let 1894 – 1998*. In: PŘIBÁŇOVÁ, Svatava a Zuzana LEDEROVÁ-PROTIVOVÁ. *Svět Janáčkových oper: World of Janáček's operas*. Brno: Moravské zemské muzeum, Nadace Leoše Janáčka, Město Brno, 1998, s. 97. Chýbajúce alebo nesprávne údaje sú priamo v texte opravené s poznámkou pod čiarou. U každej inscenácie je uvedený (v tomto poradí) dirigent a režisér, pokiaľ sú tieto údaje známe.

Ewald Lindemann

6. 15.12.1924 – Cádiz – Stadttheater
Karl Elmendorff – Willi Aron
7. 28.1.1925 – Darmstadt, Hessisches Landestheater
Joseph Rosentock – Charles Moor
8. 12.3.1925 – Gera – Reussisches Theater
Ralph Meyer – Hanns Schulz-Dornburg
9. 26.3.1925 – Norimberg, Vereinigtes Staatstheater³⁷⁹
Karl Schmidt – Otto Krause
10. 29.3.1925 – Augsburg – Städtische Bühnen
Joseph Bach – Otto Erhardt
11. 7. 10. 1925 – Mannheim – Nationaltheater³⁸⁰
12. 14.11.1925 – Vratislav – Stadttheater
Ernst Mehlich – Joseph Turnau
13. 28.11.1925 – Osnabrück – Stadttheater
Friedrich Blankenburg – Kurt Daum
14. 4.12. 1925 – Magdeburg – Städtische Theater
Siegfried Blumann – Alois Schultheis
15. 19.1. 1926 – Altenburg – Landestheater
Georg Göhler – Rudolf Otto Hartmann
16. 21.1. 1926 – Wiesbaden – Staatstheater
Arthur Rother – Eduard Mebus
17. 24.1. 1926 – Stuttgart – Württembergisches Landestheater
Carl Leonhardt – Otto Erhardt
18. 18.2. 1926 – Trier – Theater Der Stadt
19. 1.3. 1926 – Hamburg – Stadttheater
Egon Pollak – Walter Elshner

³⁷⁸ Iné zdroje uvádzajú dátum premiéry 22. 12. 1925. Porov. HERRMANNOVÁ, Eva. Kommentar zur tschechoslowakischen Opern-Statistik. In: SEEGER, Horst (ed.). *Musikbühne 75*. Berlin: Henschel Verlag, 1975, s. 127.

³⁷⁹ Iné zdroje uvádzajú dátum premiéry 26. 12. 1925. Porov. HERRMANNOVÁ, Eva. Kommentar zur tschechoslowakischen Opern-Statistik. In: SEEGER, Horst (ed.). *Musikbühne 75*. Berlin: Henschel Verlag, 1975, s. 127.

³⁸⁰ Inscenácia chýba v prehľade Svatavy Přibáňovej.

20. 24.3. 1926 – Ulm – Stadttheater
Eugen Lang – Erwin Dieterich
21. 28.4. 1926 – Essen - Stadttheater
Felix Wolfes – Erich Hezel
22. 2.5. 1926 – Weimar – Deutsches Nationaltheater
Ernst Latzko
23. 13.5. 1926 – Erfurt – Stadttheater
Franz Jung
24. 12.9. 1926 – Braunschweig – Landestheater
Franz Mikorey – Ludwig Neubeck
25. 28.9. 1926 – Kaliningrad
? – Josef Geissel
26. 5.10. 1926 – Düsseldorf – Städtisches Theater
Hugo Balzer – Elexander D´Arnals
27. 14.10. 1926 – Gotha – Landestheater
28. 12.11.1926 – Karlsruhe – Landesteater
Heinz Hnoll
29. 14.11. 1926 – Gdańsk – Stadttheater
Cornelius Kun
30. 17.11. 1926 – Greifswald – Theater In Der Universitätsstadt
Erich Peter
31. 3.12.1926 – Hagen – Stadttheater
Richard Richter – Wolfram Humperdick
32. 7.12. 1926 – Mannheim – Nationaltheater
Richard Lert – Richard Meyer – Walden
33. 14.12. 1926 – Barmen-Elberfeld – Stadttheater
Fritz Mecklenburg – Carl Stang
34. 30.1. 1927 – Rostock- Stadttheater
Carl Schmidt – Belden – Paul Koch
35. 16.2, 1927 – Saarbrücken - Stadttheater
Felix Lederer – Ferdinand Skuhra

36. 17.5. 1927 – Plauen, - Theater Der Stadt
Ernst Cremer – Willy Raven
37. 18.9.1927 – Chemnitz – Opernhaus
Oskar Malata – Richard Tauber
38. 18.9. 1927 – Schwerin – Mecklenburgische Staatsbühne
Wilibald Kaehler – Hans Friederici
39. 29.9.1927 – Bremerhaven – Stadttheater
40. 15.10. 1927 – Hannover – Landestheater
Arno Grau – Hans Winckelmann
41. 30. 10. 1927 – Szczecin – Stadttheater
Gustav Grossmann – Georg Clemens
42. 1.11. 1927 – Bamberg – Stadtverwaltung
Paul Heller – Hans Fiala
43. 7.1. 1928 – Lipsko – Neues Theater
Oskar Braun – Walter Brüggemann
44. 24.2. 1928 – Mönchengladbach – Stadttheater
Hans Gelbke ?
45. 28.2. 1928 – Freiburg in Breisgau
46. 3.5. 1928 – Würzburg – Stadttheater
47. 4.5. 1928 – Krefeld – Stadttheater
48. 3.6. 1928 – Dortmund – Stadttheater
49. 16.9. 1928 – Duisburg – Stadttheater
Wilhelm Grümmmer – Alexander Schum
50. 22.11. 1928 - Heidelberg – Städtisches Theater
Karl Schmidt – Walter Jensen
51. ? 1929 – Olsztyn – Landestheater Süd-Ostpreussen
Hanns Jessen – Ernst Theiling
52. ? 1929 – Kiel – Vereinigte Städtische Theater
Hans Gahlenbeck – Georg Hartmann
53. 15.3. 1929 – Cottbus – Stadttheater

54. 25.6. 1929 – Graz – Stadttheater
Paul Breisach – Paul Weisleder
55. 18. 10. 1929 – Lübeck – Stadttheater
Karl Mannstaedt – ?
56. 21.11. 1929 – Mníchov – Nationaltheater
Karl Elmendorff – Alois Hofmann
57. ? 1930 – Kaiserslautern – Stadttheater
Kurt Adler – ?
58. ? 1930 – Karlsruhe – Landestheater
59. ? 1930 – Münster – Stadttheater
60. 1.4. 1930 – Dessau – Friedrichtheater
61. 31.5. 1931 – Kassel – Staatliches Theater
Maurice de Abravanel – Hanns Friederici
62. ? 1932 – Coburg – Landestheater
63. ? 1932 – Bytom – Oberschlesisches Landestheater
Erich Peter – ?
64. ? 1935 – Halle – Stadttheater
65. ? 1935 – Görlitz - Stadttheater
Walet Schartner – ?
66. ? 1935 – Osnabrück – Deutsches Nationaltheater
67. ? 1936 – Neustrelitz – Landestheater
68. 31.10. 1937 – Dessau – Friedrichtheater
Friedrich Eigel
69. 24.4. 1939 – Koblenz – Stadttheater
70. 3.11. 1939 – Szczecin – Stadttheater
71. 15.11. 1939 – Cáchy – Stadttheater
Berthold Lehmann – Friedrich Ammermann
72. 2. 12. 1939 – Freiburg in Breisgau – Stadttheater
Bruno Vondenhoff – ?

73. 5.12. 1939 – Essen – Bühnen Der Stadt
74. 20.1. 1940 – Linz – Landestheater
75. 10.2. 1940 – Graz - Städtische Bühnen
76. 21.2. 1940 – Braunschweig – Landestheater
Evald Lindemann – Heinz Arnold
77. 17.4. 1940 – Wiesbaden – Deutsches Theater
78. 23. 4. 1940 – Bielefeld – Städtische Bühnen
79. 30.4. 1940 – Hamburg – Staatsoper
Hans Schmidt – Isserstedt – Oscar Fritz Schuh
80. 5.5. 1940 – Schwerin – Mecklenburgisches Staatstheater
Hans Gahlenberg – ?
81. 9.5. 1940 – Mainz – Stadttheater
Karl Maria Zwissler
82. 26.5. 1940 – Erfurt – Deutsches Volkstheater
Franz Jung
83. 28.11.1940 – Düsseldorf, Stadttheater
Oreste Piccardi – Hubert Franz
84. 1941 – Coburg – Landestheater
85. 1941 – Görlitz – Stadttheater
86. 1941 – Krefeld – Stadttheater
87. ?. 1.1941 – Chemnitz
88. 30.1.1941 – Norimberg – Vereinigtes Staatstheater
Alfons Dressel – Willi Hanke
89. 16.2.1941 – Duisburg – Stadttheater
Heinrich Hollreiser – Herbert Junkers
90. 28.9.1941 – Ulm – Stadttheater
Karl Hauf – Fritz Windgassen
91. 4.4.1942 Berlin – Deutsche Staatsoper
Johannes Schüler – Wolf Völker

92. 29.5.1942 – Giessen – Theater der Universitätsstadt
Otto Söllner – Max Schwarze
93. 8.10.1942 – Stuttgart – Württembergisches Staatstheater
Alfons Rischner – Gustav Deharde
94. 15.10.1942 – Kassel – Staatstheater
95. 11.11.1942 – Bydgoszcz – Stadttheater
Walter Schumacher – Friedrich Ammermann
96. 1942 – Gdańsk – Stadttheater
Karl Tutein
97. 1943 – Elbląg – Stadttheater
98. 15.2.1943 – Bazilej – Stadttheater
Hans Münch – Paul Eger
99. 20.3.1943 – Gera – Reussisches Theater
Otto Siebert – Heinz Baumann
100. 12.1943 – Haag – Deutsches Theater in den Niederlanden
George Pilowski – Wolfgang Nufers
101. 1943 – Kaliningrad – Städtische Bühnen
Horst Schneider
102. 31.3.1944 – Drážďany – Staatstheater
Karl Elmendorff – Heinz Arnold
103. 19.6.1946 – Frankfurt n. Moh. – Städtische Bühnen³⁸¹
Bruno Vondenhoff – Heinrich Altmann
104. 26.2.1948 – Viedeň – Staatsoper
Jaroslav Krombholc – Luděk Mandaus
105. 3.1948 – Heidelberg – Städtische Bühnen
Ewald Lindemann – Heinrich Köhler-Helfrich
106. 20.6.1948 – Darmstadt – Landestheater
? – Helmut von Senden
107. 14.2.1949 – Berlín – Deutsche Staatsoper

³⁸¹ Příbáňová uvádza nesprávny dátum premiéry 19. 4. 1946. Správne má byť 19. 6. 1946. Porov. Anonym. Premieren der Oper Frankfurt ab September 1945 bis heute. *Oper Frankfurt* [online]. © 2013 [cit. 1. 5. 2013]. Dostupné z: http://www.oper-frankfurt.de/fileupload/dateien/Sonstige_Dateien/Historie_Premieren_Excel_Alph.pdf

Josef Keilberth – Wolf Völker

108. 15.5.1949 – Kolín nad Rýnom – Bühnen der Stadt
Richard Kraus – Erich Bormann
109. 5.1950 – Altenburg – Landestheater
Gottfried Schwiers – Josef Hunstiger
110. 25.9.1950 – Düsseldorf – Städtische Bühnen
Heinrich Hollreiser – Wolf Völker
111. 17.2.1951 – Schwerin – Mecklenburgisches Staatstheater
Rudolf Neuhaus – Erwin Bugge
112. 10.3.1951 – Rostock – Volkstheater
Gerd Puls – Hanns Lange
113. 10.4.1951 – Wuppertal – Städtische Bühnen
Arthur Apelt – Fritz Wiek
114. 22.10.1951 – Drážďany – Radebeul, Landesoper Sachsen
Herbert Nerlich – Hanns Lange
115. 1951/52 – Karlsruhe – Badisches Staatstheater
?
116. 1952 – Cádiz – Stadttheater
117. 14.9.1952 – Lipsko – Opernhaus
Helmut Seidelmann – Heinrich Voigt
118. 16.11.1952 – Kassel – Staatstheater
Paul Schmitz – Hanns Friederici
119. 30.12.1952 – Wismar – Landestheater
? – Gernot Burrow
120. 29.1.1953 – Linz – Landestheater
Siegfried Meik – Oskar Walleck
121. 26.2.1953 – Augsburg – Städtische Bühnen
Anton Mooser – Hannes Schönfelder
122. 26.2.1953 – Plauen – Theater der Stadt
Alfred Schönfelder – Helmut von Senden
123. 7.3.1953 – Weimar – Deutsches Nationaltheater
Ude Nisse – Ernst Kranz

124. 19.4.1953 – Cottbus – Theater der Stadt
125. 29.12.1953 – Hamburg – Staatsoper
Leopold Ludwig – Wolf Völker
126. 16.1.1954 – Kamenica – Städtische Theater
Martin Egelkraut – Walter Brunken
127. 6.2.1954 – Stralsund – Theater der Werfstadt
Hans Gahlenbeck – Rudolf Müller-Plauen
128. 26.2.1954 – Braunschweig – Staatstheater
Heinz Zeebe – Paul Hager
129. ?. 4.1954 – Erfurt – Städtische Bühnen
Wilhelm Hübner – Hans Dieter Mäde
130. 10.4.1954 – Mnichov – Bayerische Staatsoper
Robert Heger – Heinz Arnold
131. 8.5.1954 – Berlín – Städtische Oper
Richard Kraus – Werner Kelch
132. 22.5.1954 – Gelsenkirchen – Städtische Bühnen
Ljubomir Romansky – Gustav Deharde
133. 19.11.1954 – Dessau – Landestheater
Ernst-Albrecht Reinhard – Hosrt Wolf
134. 21.11.1954 – Kiel – Bühnen des Landeshauptstadt
Georg C. Winkler – Hans-Georg Rudolph
135. 17.1.1955 – Halberstadt – Volkstheater
Hans Auenmüller – Joseph Ludwig
136. 21.1.1955 – Zwickau – Stadttheater
Hans Storck – Hans Wächtler
137. 20.3.1955 – Stendal – Theater der Altmark
Ude Nissen – Dietrich Litt
138. 7.4.1955 – Berlín – Deutsche Staatsoper
Lovro von Matačić – Wolf Völker
139. 10.4.1955 – Kaiserslautern – Pfalztheater
Erich Riede – Heinz Robertz

140. 8.6.1955 – Oldenburg – Staatstheater
Heinz Rockstroh – Joss Hollwegh
141. 19.10.1955 – Mannheim – Nationaltheater
Karl Fischer – Joachim Klaiber
142. 1955 – Crimmitschau – Kreistheater
Joachim-Dietrich Link – Hello Knochenhauer
143. 1955 – Würzburg – Stadttheater
144. 25.2.1956 – Lübeck – Bühnen der Hansestadt
Gotth. E. Lessing – Werner Kelch
145. 29.3.1956 Freiburg I.B. – Städtische Bühnen
Heinz Dressel – Reinhard Lehmann
146. 19.5.1956 – Nordhausen – Bühnen der Stadt
Walter Herbst – Erich Kempf
147. 1.9.1956 – Görlitz – Gerhart Hauptmann-Theater
Alfred Schönfelder – Johannes Wieke
148. 7.2. 1957 – Wiesbaden – Hessisches Staatstheater
Arthur Apelt – Walter Pohl
149. 28.4. 1957 – Koblenz – Theater Der Stadt
Otto Winkler – H. W. Wolff
150. 31.5. 1957 – Kassel – Staatstheater
151. 11. 1958 – Regensburg – Stadttheater
Otto Winkler – Eberhard Kuhlmann
152. 1958/59 – Bielefeld – Städtische Bühnen
153. 1959 – Eisenach – Landestheater
Hans Gahlenbeck – Karl Heinz Kaiser
154. 10.1. 1959 – Greiz – Theater Der Stadt
Joachim Dietrich Ling – Erich Thiede
155. 10.3. 1959 – Dortmund – Städtische Bühnen
Robert Edenhofer – Gustav Deharde
156. 19.3. 1959 – Wuppertal – Wuppertaler Bühnen
Christian Vöchting – Kurt Horres

157. 23.4. 1959 – Postupim – Hans-Otto Theater
Gert Bahner – Günter Rager
158. 29.4. 1959 – Graz – Vereinigte Bühnen
Gustav Cerny – Paul Graf
159. 16.5.1959 – Gera – Bühnen der Stadt
Lothar Wiessner – Werner Schindler
160. 12.6.1959 – Stuttgart – Württembergisches Staatstheater
Ferdinand Leitner – Günther Rennert
161. 4.12.1959 – Hagen – Städtische Bühne
Hans Martin – Curt Haug
162. 1959/60 – Trier – Stadttheater
163. 1960 – Detmold – Landestheater
164. 31.1.1960 – Magdeburg – Städtische Bühnen
Gottfried Schwiers – Helmut von Senden
165. 12.3.1960 – Annaberg – Kreistheater
Erich Vietze – Sepp Gottschling
166. 15.3.1960 – Neustrelitz – Friedrich Volf Theater
Gerd Grosskopf – Karl-Heinz Viertel
167. 8.4.1960 – Wismar – Theater der Werfstadt
Wolfgang Bothe – Ferdinand Rein
168. 18.2.1961 – Darmstadt – Landestheater
Hans Zanotelli – Walter Jockisch
169. 5.3.1961 – Žitava – Städtische Bühnen
Hans Behrendt-Emden – Peter Schäfer
170. 31.5.1961 – Mainz – Städtisches Theater
Albert Grünes – Fritz Wiek
171. 29.9.1961 – Frankfurt n. M. – Städtische Bühnen
Lovro von Matačić – Erich Witte
172. 4.10.1961 – Coburg – Landestheater
Otto Wirthenson – Hanns Friederici
173. 28.10.1961 – Halle – Landestheater
Horst Tanu Margraf – Wolfgang Gubisch

174. 10.12.1961 – Drážďany – Radebeul – Landesoper Sachsen
Klaus Tennstedt – Hellmut Hohfeld
175. 7.4.1962 – Hannover – Landestheater
George Alexander Albrecht – Reinhard Lehmann
176. 7.4.1962 – Rudolstadt – Theater
Rolf Stadler – Otto Mahrholz
177. 1962 – Freiberg – Stadttheater
178. 25.11.1962 – Augsburg – Städtische Bühnen
Anton Mooser – Hannes Schönfelder
179. 19.1.1963 – Pforzheim – Stadttheater
Otto Siebert – Helmut Schonder
180. 9.2.1963 – Brandenburg – Theater der Stadt
Hermann Egon Bölsche – Klaus Barnikol
181. 1963 – Kassel – Staatstheater
Willy Krauss – Wolf Völker
182. 19.4.1963 – Bazilej – Stadt-Theater
Paul Jamin – Walter Pohl
183. 25.10.1963 – Buenos Aires – Teatro Colon
Ferdinand Leitner – Ernst Poettgen
184. 25.1. 1964 – Zürich – Stadttheater
Victor Reinshagen – Hans Zimmermann
185. 7.3. 1964 – Viedeň – Staatsoper
Jaroslav Krmbholc/Wolfgang Rennert (1966)
186. 30.4. 1964 – Drážďany – Staatsteater
Rudolf Neuhaus – Erich Geiger
187. 2.6. 1964 – Oberhausen – Städtische Bühnen
188. 15.9. 1964 – Berlín – Komische Oper
Rudolf Vařata – Götz Friedrich
189. 21.12. 1964 – CÁCHY – Stadttheater
190. 7.3. 1965 – Essen – Bühnen Der Stadt
Paul Belker – Wolfgang Blum

191. 18.3. 1965 – Freiburg in Breisgau – Städtische Bühnen
Gustav Fullenborn – Günther Amberger
192. 17.6. 1965 – Schwerin – Mecklenburgisches Staatstheater
Klaus Tennstedt – Reinhard Schau
193. 25.9. 1965 – Zeitz – Theater Der Stadt
Lothar Wiessner – Heint Vogt
194. 11. 1965 – Aarhus – Den Jyske Opera
Per Dreier – Wolf Völker
195. 19.2. 1966 – Norimberg -Fürth – Städtische Bühnen
Hans Giester – Wolf Völker
196. 11.6. 1966 – Osnabrück – Theater am Domhof
Manfred Reiter – Fritz Dittgen
197. 11.12. 1966 – Hamburg – Staatsoper
Leopold Ludwig/Bohumil Gregor (1970) – Oscar Fritz Schuh
198. 1966/67 – Kiel – Bühnen Der Landeshauptstad
199. 24.3. 1967 – Budyšín – Deutsch-sorbisches Volkstheater
Hugo Raithel – Hans Neugebauer
200. 22.9. 1967 – Kaiserslautern – Pfaltheater
? – Emil F. Vokálek
201. 3. 12. 1967 – Wuppertal – Wuppertaler Bügnen
János Kulka – Kurt Horres
202. 1.9.1968 – Lipsko – Opernhaus
Horst Gurgel – Karel Berman
203. ?. 9. 1968 – Hagen – Städtische Bügne
204. 3.11. 1968 – Mannheim – Nationaltheater
Tilo Fuchs – Wolfgang Blum
205. 26.11. 1968 – Stuttgart – Württembergisches Staatstheater
János Kulka – Werner Dobbertin
206. 7.2. 1969 – Halberstadt - Volkstheater
207. 22.3. 1969 – Wiesbaden – Hessisches Staatstheater
Ludwig Kaufmann – Werner Kelch

208. 4.10. 1969 – Düsseldorf – Deutsche Oper Am Rhein
Arnold Quennet – Bohumil Hrdlička
209. 21.11. 1969 – San Francisco – Opera
Bohumil Gregor – Paul Hager
210. 17.3.1970 – Mníchov – Bayerische Staatsoper
Rafael Kubelík – Günther Rennert
211. 21.3.1970 – Linz – Landestheater
Kurt Wöss – Federik Mirditta
212. 14.6.1970 – Erfurt – Städtische Bühnen
Udo Nissen – Heinz Metzner
213. 17.9.1970 – Dortmund – Städtische Bühnen
Wilhelm Schüchter – Wolf Völker
214. 9.4.1971 – Bremerhaven – Städtische Bühnen
215. 23.4.1971 – Meiningen – Das Meininger Theater
Wolfgang Hocke – Wilfried Serauky
216. 15.2.1972 – Bern – Stadttheater
Ewald Körner – Walter Oberer
217. 20.2.1972 – Kiel – Bühnen der Landeshauptstadt
Georg W. Schmöhe – Jürgen Müller
218. 24.2.1972 – Rostock – Volkstheater
Gerd Puls – Markwardt Grundig
219. 1.3.1972 – Flensburg - Städtische Bühnen
220. 4.3.1972 – Braunschweig – Staatstheater
Heinz Zeebe – Friedrich Petzold
221. 7.4.1972 – Halle – Landestheater
Reinhart Vogel – Heinz Runge
222. 20.5.1972 – Brémy – Theater am Goetheplatz
Hermann Michael – Wolfram Dehmel
223. 4.6.1972 – Postupim – Hans-Otto Theater
Hans- Dieter Bader – Peter Brähmig
224. 15.9.1972 – Bazilej – Stadttheater

Hans Löwlein – Martin Markun

225. 19.11.1972 – Heidelberg – Städtische Bühnen
Ian Reid – Philippe Dériaz

226. 1.12.1972 Stockholm – Operan
Rudolf Vařata – Götz Friedrich-Reinhart

227. 2.12.1972 – Mönchengladbach – Vereingte Städtische Bühnen Mönchengladbach-
Krefeld
Robert Satanowski – Friedrich Petzold

228. 19.10.1973 – Detmold – Landestheater

229. 18.11.1973 – Darmstadt – Staatshtheater
Hans Drewanz – Harro Dicks

230. 15.10.1974 – Lyon – Opéra de Lyon
Theodor Guschlbauer – Ernst Poettgen

231. 15.11.1974 – New York – Metropolitan Opera
John Nelson – Günther Rennert

232. 19.1.1975 – Coburg – Landestheater
Hellmut Pape – Helmut Kuhl

233. 2.2.1975 – Altenburg – Landestheater
Petr Sommer – Helmut von Senden

234. 6.3.1975 – Saarbrücken – Saarländisches Staatstheater
Christoph Prick – Johannes Felsenstein

235. 15.5.1976 – Berlín – Deutsche Oper
Gerd Albrecht – Bohumil Hrdlička

236. 5.6.1976 – Cottbus – Theater der Stadt
Frank Morgenstern – Martin Schneider

237. 9.1.1977 – Kassel – Staatstheater
James Lockhardt – Ulrich Melchinger

238. 30.1.1977 – Lübeck – Bühnen der Hansestadt
Matthias Kuntzsch – Michael Rothacker

239. 24.2.1977 – Mníchov – Bayerische Staatsoper
Jaroslav Krombholc – Oscar Arnold-Paur

240. 14.4.1977 – Münster – Städtische Bühnen

Alfred Walter – Wolfram Dehmel

241. 5.6.1977 – Essen – Bühnen der Stadt
Matthias Aeschbacher – Henri Hohenemser
242. 28.8.1977 – Zwickau – Stadttheater
Albrecht Hoffman – Rainer Wenke
243. 19.1.1978 – Klagenfurt – Stadttheater
Robert Filzwieser – Günter Lohse
244. 12.3.1978 – Bonn – Theater der Stadt
Bernhart Lang – Frederick Mirdita
245. 28.4.1978 – Ulm – Stadttheater
Friedrich Pleyer – Ladislav Štros
246. 21.6.1978 – Viedeň – Staatsoper
Gerd Albrecht – Richard Bletschacher
247. 18.10.1978 – Salzburg – Landestheater
Leopold Hager – Ladislav Štros
248. 8.12.1978 – Regensburg – Stadttheater
Tilo Fuchs – Karel Němec
249. 27.1.1979 – Osnabrück – Städtische Bühnen
Heinz Finger – Werner Michael Esser
250. 27.4.1979 – Dessau – Landestheater
Manfred Hänsel – Stephan Blüher
251. 12.5.1979 – Bielefeld – Bühnen der Stadt
Anton Marik – Michael Rothacker
252. 8.7.1979 – Frankfurt n. M. – Städtische Bühnen
Michael Gielen – Alfred Kirchner
253. 4.5.1980 – Giessen – Stadttheater
Gerd Heidger – Hermann Keckeis
254. 8.5.1980 – Würzburg – Stadttheater
Wolfdieter Maurer – Wolfram Dehmel
255. 14.11.1980 – Paříž – Opéra National
Charle Mackerras – Götz Friedrich
256. 5.2.1981 – Gera – Bühnen der Stadt

Günter Schubert – Franz Olschowsky

257. 21.2.1981 – St. Gallen – Stadttheater
Kurt Brass – Václav Věžník
258. 22.3.1981 – Kolín nad Rýnom – Oper
Gerd Albrecht – Harry Kupfer
259. 28.3.1981 – Heidelberg – Theater der Stadt
Gerhard Schäfer – Matthias Otto
260. 24.2.1982 – Duisburg – Deutsche Oper am Rhein
Jiří Kout – Bohumil Hrdlička
261. 3.4.1982 – Kaiserslautern – Pfalztheater
Willfried Emmert – Wolfgang Blum
262. 9.4.1983 – Hagen – Städtische Bühne
Michael Hlász – Michael Temme
263. 13.1.1984 – Linz – Landestheater
Bohumil Gregor – Ernst Sagemüller
264. 20.10.1984 – Berlín – Deutsche Oper
Václav Neumann – Bohumil Hrdlička
265. 29.3.1985 – Gelsenkirchen – Musiktheater im Revier
Uwe Mund – Jaroslav Chundela
266. 24.9.1985 – New York – Metropolitan Opera
Václav Neumann – Günther Rennert
267. 18.1.1986 – Salzburg – Landestheater
Hans Graf – Federik Mirdita
268. 19.4.1986 – Lipsko – Städtische Theater
Johannes Winkler – Uwe Wand
269. 2.5.1986 – Stuttgart – Württembergisches Staatstheater
Jiří Kout – Ernst Poettgen
270. 3.5.1986 – Karlsruhe – Baadisches Staatstheater
Boguslaw Madey – Günter Könemann
271. 4.5.1986 – Zürich – Stadttheater
Christian Thieleman – Yuri Ljubimov
272. 27.6.1986 – Hannover – Niedersächsische Staatsoper

Wolf-Dieter Hauschild – Werner Saladin

273. 25.12.1986 – Berlín – Staatsoper
Eva-Maria Bundschuh – Uta Trekel-Burckhardt
274. 16.4.1987 – Mainz – Theater der Landeshauptstadt
Max Kink – Heinz Lukas-Kindermann
275. 24.4.1987 – Halberstadt – Volkstheater
Hans Auenmüller – Günther Frische
276. 27.10.1987 – Brusel – Théâtre Royal de la Monnaie
Sylvain Cambreling – Adolf Dresen
277. 24.1.1988 – Hof – Städtebundtheater
Hans-Christian Mezyn – Ladislav Štros
278. 6.5.1988 – Koblenz – Theater der Stadt
James Lockhart – Charles Hamilton
279. 29.5.1988 – Augsburg – Städtische Bühnen
Hans Norbert Bihlmaier – Helge Thoma
280. 15.6.1988 – Mannheimm – Nationaltheater
Friedemann Layer – Christine Mielitz
281. 29.6.1988 – Spoleto – 31. Festival dei due Mondi
Spiros Argiris – Günther Krämer
282. 25.9.1988 – Trier – Theater
Reinhard Petersen – Werner Michael Esser
283. 22.12.1988 – Kamenica – Städtische Theater
Reinhard Seehafer – Carl Riha
284. 5.3.1989 – Bremerhaven – Städtische Bühnen
Leo Plattner – Johannes Felsenstein
285. 19.5.1989 – Glyndebourne – Festival Opera
Andrew Davis – Nikolaus Lehnhoff
286. 10.9.1989 – Kolín nad Rýnom – Oper der Stadt
James Conlon – Harry Kupfer
287. 24.6.1990 – Innsbruck – Tiroler Landestheater
Arend Wehrkamp – Helmut Wlasak
288. 12.10.1991 – Glyndebourne – Touring Opera

Graeme Jenkins – Nikolaus Lehnhoff

289. 27.10.1991 – Mönchengladbach-Krefeld – Vereinigte Städtische Bühnen
Yako Kreizberg – Kathrin Prick
290. 18.9.1992 – Luzern – Stadttheater
Olaf Henzold – Wolfgang Quetes
291. 17.10.1992 – Cottbus – Staatstheater
Frank Morgenstern – Martin Schüler
292. 21.3.1993 – Darmstadt – Staatstheater
Hans Drewanz – Katja Drewanz
293. 24.4.1993 – Freiburg – Städtische Bühnen
Thomas Gabrisch – Pavel Mikulaštik
294. 16.5.1993 – Graz – Oper
Wolfgang Bozic – Christian Pöppelreiter
295. 5.12.1993 – Bonn – Oper der Stadt
Dennis Russell Davis – Yuri Ljubimov
296. 8.2.1994 – Berlín – Staatsoper
Hans-E.Zimmer – Erhard Fischer
297. 6.5.1994 – Oldenburg – Staatstheater
Reinhard Seifried – Katja Czellnik
298. 28.5.1994 – Regensburg – Städtische Bühnen
Hilary Griffiths – Saskia Kuhlmann
299. 23.9.1994 – Buenos Aires – Teatro Colón
Berislav Klobučar – Günther Rennert
300. 23.10.1994 – Bremen – Theater
Ira Levin – Martin Schüler
301. 4.11.1994 – Schwerin – Mecklenburgisches Staatstheater
Ian Törzs – Werner Saladin
302. 9.4.1995 – Wuppertal – Wuppertaler Bühnen
Stefan Klieme – Friedrich Meyer-Oertel
303. 1.10.1995 – Frankfurt n. M. – Oper
Quido Johannes Rumstadt – Adolf Dresen
304. 3.2.1996 – Flensburg – Schleswig-Hollsteinisches Landestheater

Joachim Willert – Harald Höferl

305. 4.2.1996 – Drážďany – Sachsische Staatsoper
Wolfgang Rennert – Harry Kupfer
306. 9.6.1996 – Saarbrücken – Saarländisches Staatstheater
Laurent Wagner – G. Delnon
307. 24.11.1996 – Detmold – Landestheater
Steffen Leissner – Reinhard Schau
308. 22.2.1997 – Kassel Staatstheater
János Kulka – Michael Leinert
309. 2.10.1997 – Ulm – Städtische Bühne
Phillippe Jordan – Ansgar Haag
310. 27.2.1998 – Stralsund – Theater Vorpommern
Per Borin – Robert Lehmeier
311. 22.3.1998 – Bazilej – Stadttheater
Stefan Lano – Hans Hollmann
312. 4.4.1998 – Zürich – Opernhaus
Franz Welser-Möst – Reto Nickler
313. 5.4.1998 – Hamburg – Staatsoper
Peter Schneider – Olivier Tambosi

b) Osud

1. 26.10.1958 – Stuttgart – Württembergisches Staatstheater
Hans Schwiager – Peter Stanchina
2. 28.5.1986 – Bremen – Theater am Goetheplatz
Friedrich Pleyer – David Poutney
3. 19.6.1986 – Duisburg – Deutsche Oper am Rhein
Jiří Kout – Bohumil Hrdlička
4. 20.3.1991 – Drážďany – Staatsoper
Hans E. Zimmer – Joachim Herz

c) Výlety pána Broučka

1. 19.11.1959 – Mníchov – Bayerische Staatsoper
Joseph Keilbert – Wolf Völker
2. 27.3.1965 – Erfurt – Städtische Bühnen

Udo Nissen – Walter Zimmer

3. 18.5.1965 – Münster – Städtische Bühnen
Reinhard Peters – Werner Jacob
4. 21.6.1969 – Berlín – Deutsche Oper
Bernhard Klee – Winfried Bauernfeind
5. 18.1. 1971 – Viedeň – Volksoper
Jaroslav Krombholc – Adolf Rott
6. 27. 3. 1976 – Düsseldorf – Deutsche Oper am Rhein
Peter Schneider – Bohumil Hrdlička
7. 25.4. 1993 – Heiderlberg – Theater
Anton Marik – Ulrich Peters
8. 19.3. 1994 – Braunschweig – Staatstheater
Manfred Mayerhofer – Katja Czellnik
9. 26.6.1994 – Graz – Oper
Wolfgang Bozic – Christian Pöppelreiter
10. 12.1. 1995 – Mníchov – Bayerische Staatsoper
Peter Schneider – David Pountney

d) Kát'a Kabanová

1. 8.12.1922 – Kolín nad Rýnom – Bühnen der Stadt
Otto Klemperer – Felix Dahn
2. 31.5. 1926 – Berlín – Städtische Oper
Fritz Zweig – Alex Schum
3. 18.3.1929 – CÁCHY – Stadttheater
Paul Pella – Walter Falk
4. 21.2.1948 – Zürich – Stadttheater
Otto Ackermann – Oscar Fritz Schuh
5. 14.8.1949 Dráždány – Staatstheater
Ernst Richter – Heinz Arnold
6. 21.4.1953 – Hagen – Städtische Bühne
Berthold Lehmann – Curt Haug
7. 15.3.1955 – Schwerin – Mecklenburgisches Staatstheater
Karl Schubert – Erwin Bugge

8. 30.6.1957 – Berlín – Städtische Oper
Richard Kraus – Wolf Völker
9. 13.10.1957 – Kamenica – Städtisches Theater
Walter Stoschek – Carl Riha
10. 24.10.1958 – Dessau – Landestheater
Heinz Röttger – Willy Bodenstein
11. 1959 – Enschede – Opera Forum
Paul Pella – Paul Pella
12. 28.8.1959 – Görlitz – Gerhart-Hauptmann-Theater
Alfred Schönfelder – Joachim Zschech
13. 1959 – Gelsenkirchen – Städtische Bühnen
Ljubomir Romansky – Rudolf Schenke
14. 8.2.1961 – Greiz – Theater der Stadt
Joachim-Dietrich Link – Wilhelm Wehner
15. 16.4.1961 – Wuppertal – Wuppertaler Bühnen
Hans Drewanz – Andreas Meyer-Hannos
16. 29.1.1962 – Essen – Bühnen der Stadt
Paul Belker – Bohumil Hrdlička
17. 31.5.1962 – Darmstadt – Landestheater
Hans Zanotelli – Gerhard F. Hering
18. 17.2.1963 – Lipsko – Opernhaus
Václav Neumann – Joachim Herz
19. 29.11.1963 – Karlsruhe – Badisches Staatstheater
Arthur Grüber – Reinhard Lehman
20. 20.6.1965 – Linz – Landestheater
František Jílek – Miloš Wasserbauer
21. 14.1.1966 – Bazilej – Stadttheater
Hans Löwlein – Walter Pohl
22. 1.4.1966 – Kassel – Staatstheater
Martin Mälzer – Wolf Völker
23. 17.4.1966 – Graz – Vereinigte Bühnen
Berislav Klobučar – Mladen Sabljic

24. 14.10.1966 – Braunschweig – Staatstheater
Heribert Esser – Friedrich Petzold
25. 8.3.1967 – Kiel – Bühnen der Landeshauptstadt
Karl Heinz Strasser – Wolf Völker
26. 11.3.1967 – Mannheim – Nationaltheater
Horst Stein – Reinhold Schubert
27. 19.3.1967 – Postupim – Hans-Otto-Theater
Peter Gülke – Willfried Serauky
28. 25.3.1967 – Hannover – Landestheater
Ernst Richter – Václav Kašlík
29. 22.4.1967 – Plauen – Theater der Stadt
Manfred Hänsel – Walter blankenstein
30. 13.4.1968 – Augsburg – Städtische Bühnen
Hans Zanotelli – Claus Thomas
31. 22.4.1969 – Regensburg – Stadttheater
Max Kink – Eberhard Kuhlmann
32. 3.12.1971 – Osnabrück – Städtische Bühnen
Robert Wolf – Werner Michael Esser
33. 27.5.1972 – Stuttgart – Württembergisches Staatstheater
Václav Neumann – Ernst Poettgen
34. 2.7.1972 – Berlín – Komische Oper
Gerd Bahner – Joachim Herz
35. 14.4.1973 – Zürich – Opernhaus
Jaroslav Krombholc – Harry Buckwitz
36. 20.5.1973 – Weimar – Deutsches Nationaltheater
Gerhard Pflüger – Christa Lehmann
37. 29.6.1973 – Düsseldorf – Deutsche Oper am Rhein
Peter Schneider – Bohumil Hrdlička
38. 4.11.1973 – Oldenburg – Staatstheater
Fritz Janota – Michael Rothacker
39. 31.1.1974 – Frankfurt nad Mohanom – Städtische Bühnen
Peter schrothner – Volker Schlöndorff

40. 19.4.1974 – Viedeň – Staatsoper
János Kulka – Joachim Herz
41. 13.12.1974 – Freiburg in Breisgau – Städtische Bühnen
Karl Anton Rickenbacher – Johann Georg Schaarschmidt
42. 17.4.1976 – Bielefeld – Städtische Bühnen
Anton Marik – Federik Mirdita
43. 9.4.1977 – Norimberg – Städtische Bühnen
Wolfgang Gayler – Ulrich Brecht
44. 29.4.1977 – Trier – Theater der Stadt
? – Walter Pohl
45. 23.5.1977 – CÁCHY – Stadttheater
Gabriel Chmura – Hans Hartleb
46. 27.5.1977 – Meiningen – Das Meininger Theater
Wolfgang Hocke – Gunther Hofmann
47. 17.9.1977 – San Francisco – Opera
Rafael Kubelík – Günther Rennert
48. 10.6.1978 – Hagen – Städtische Bühne
Reinhard Schwart – Manfred Schnabel
49. 25.11.1978 – St. Gallen – Stadttheater
Kurt Brass – Václav Věžník
50. 10.2.1979 – Lübeck – Bühnen der Hansestadt
Eberhard Kloke – Michael Rothhacker
51. 16.3.1979 – Mníchov – Theater am Gärtnerplatz
Siegfried Köhler – Kurt Horres
52. 23.9.1979 – Bern – Stadttheater
Ewald Körner – Václav Věžník
53. 18.1.1980 – Ulm – Staattheater
Friedrich Pleyer – Andreas Prohazka
54. 30.3.1980 – Kassel – Staatstheater
James Lockhard – Václav Kašlík
55. 20.4.1980 – Heidelberg – Theater der Stadt
Gerhard Schäfer – Peter Osolnik

56. 4.4.1981 – Bonn – Theater der Stadt
Martin Turnovský – Ernö Weil
57. 26.4.1981 – Münster - Städtische Bühnen
Alfred Walter – Sam Besekow
58. 27.2.1982 – Stuttgart – Württembergisches Staatstheater
Klaus Nagora – Ernst Poettgen
59. 11.3.1983 – Darmstadt – Staatstheater
Hans Drewanz – Kurt Horres
60. 6.5.1983 – Würzburg – Stadttheater
Wolfdieter Maurer – Wolfram Dehmel
61. 26.1.1985 – Kolín nad Rýnom – Oper der Stadt
Gerd Albrecht – Harry Kupfer
62. 9.5.1985 – Mainz – Theater der Landeshauptstadt
Max Kink – Heinz-Lukas Kindermann
63. 22.3.1986 – Berlín – Deutsche Oper
Jiří Kout – Günter Krämer
64. 9.5.1987 – Koblenz – Theater der Stadt
Klaus Arp – Charles Hamilton
65. 18.2.1988 – Paříž – Opéra National
Jiří Kout – Götz Friedrich
66. 11.3.1989 – Regensburg - Städtische Bühnen
Christian Pyhrr – Saskia Kuhlmann
67. 17.6.1989 – Kiel – Bühnen der Landeshauptstadt
Klauspeter Seibel – Peter Griesebach
68. 21.2.1990 – Wuppertal – Wuppertaler Bühnen
Peter Gülke – Friedrich Meyer-Oertel
69. 31.3.1990 – Krefeld – Vereinigte Bühnen Krefeld und Mönchengladbach
Yakov Kreizberg – Eike Grams
70. 2.5.1990 – Paříž – Opéra National
Jiří Kout – Götz Friedrich
71. 10.6.1990 – Glyndebourne – Festival Opera
Andree Davis – Nikolaus Lehnhof

72. 18.5.1991 – Bremerhaven – Stadttheater
Wolfgang Ott – Johannes Felsenstein
73. 13.6.1991 – Cádiz – Stadttheater
Bruce Ferden – Lesley König
74. 22.6.1991 – Wiesbaden – Hessisches Staatstheater
David Kram – Dietrich Hilsdorf
75. 13.9.1991 – Bazilej – Theater
Michael Bader – Christof Nel
76. 15.9.1991 – Osnabrück - Städtische Bühnen
Jean-Francoise Monnard – Holger Klemmt
77. 24.11.1991 – Viedeň – Staatsoper
Ulf Schirmer – Joachim Herz
78. 14.6.1992 – Graz – Oper
Niksa Bareza – Christian Pöppelreiter
79. 24.9.1992 – Glyndebourne – Touring Opera
David Angus – Nikolaus Lehnhof
80. 29.4.1993 – Kolín nad Rýnom – Oper
John Fiore – Harry Kupfer
81. 29.5.1993 – Augsburg – Städtische Bühnen
Michael Luig – Bertrand Sauvât
82. 17.5.1994 – Hannover – Niedersächsische Staatstheater
Hans Urbanek – Philipp Himmelmann
83. 23.6.1944 – Berlín – Deutsche Oper
Jiří Kout – Günter Krämer
84. 8.10.1994 – Zürich – Oper
Ralf Weikert – Ruth Berghaus
85. 29.9.1995 – Lipsko – Opernhaus
Jiří Kout – Nicolas Brieger
86. 7.3.1996 – Norimberg – Theater
Eberhard Kloke – Niels-Peter Rudolph
87. 9.6.1996 – Darmstadt – Staatstheater
Marc Albrecht – Fred Berndt

88. 15.11.1996 – Düsseldorf – Deutsche Oper am Rhein
Hans Wallat – Stein Winge
89. 1.2.1997 – Hamburg – Hochschule für Musik und Theater
90. 21.2.1997 – Duisburg – Theater der Stadt
Hans Wallat – Stein Winge
91. 17.6.1997 – Berlín – Deutsche Oper
Jiří Kout – Günter Krämer
92. 29.6.1997 – Bern – Stadttheater
Marc Stringer – David Mouchtar-Samorai
93. 23.5.1998 – Glyndebourne – Festival Opera
Yakov Kreizberg – Nikolaus Lehnhoff
94. 26.7.1998 – Salzburg – Salzburger Festspiele
Silvain Cambreling – Christoph Marthaler

e) Příhody líšky Bystroušky

1. 13.2.1927 – Mainz – Städtisches Theater
Paul Breisach – Paul Weissleder
2. 14.1.1951 – Lipsko – Opernhaus
Ernst Richter – Heinrich Voigt
3. 29.1.1955 – Zürich – Stadttheater
Otto Ackermann – Hans Zimmermann
4. 26.6.1955 – Kolín nad Rýnom – Bühnen der Stadt
Otto Ackermann – Erich Bormann
5. 30.5.1956 – Berlín – Komische Oper
Václav Neumann – Walter Felsenstein
6. 14.12.1956 – Viedeň – Volksoper
Dalibor Brázda – Erich Bormann
7. 13.5.1958 – Milán – Teatro alla Scala
Nino Sanzogno – Walter Felsenstein
8. 17.11.1961 Ulm - Städtische Bühne
Friedrich Epplen – Kurt Hübner
9. 26.5.1963 – Schwerin – Mecklenburgisches Staatstheater
Klaus Tennstedt – Erwin Bugge

10. 12.6.1965 – Kamenica – Städtisches Theater
Gerhard Rolf Bauer – Carl Riha
11. 11.3.1966 – Halberstadt – Volkstheater
Hans Auenmüller – Helmut von Senden
12. 16.11.1966 – Trier – Stadttheater
13. 16.9.1967 – Mníchov – Theater am Gärtnerplatz
Wolfgang Rennert – Václav Kašlík
14. 3.12.1967 – Wuppertal – Wuppertaler Bühnen
15. 23.3.1968 – Hannover – Landestheater
Ernst Richter – Václav Kašlík
16. 25.4.1969 – Kolín nad Rýnom – Bühnen der Stadt
István Kerész – Ladislav Štros
17. 11.10.1969 – Zürich – Opernhaus
Armin Jordan – Ladislav Štros
18. 2.12.1969 – Krefeld – Vereinigte Städtische Bühnen
Robert Satanowski – Ladislav Štros
19. 16.4.1970 – Helsinki – Suomen Kansallisooppera
Ulf Söderblom – Erich Bormann
20. 6.12.1970 – Magdeburg – Bühnen der Stadt
Roland Wambeck – Reinhard Schau
21. 9.3.1971 – Saarbrücken – Stadttheater
Helmuth Wünnenberg – Manfred von Wildemann
22. 14.5.1972 – Düsseldorf – Deutsche Oper am Rhein
Peter Schneider – Bohumil Hrdlička
23. 15.6.1973 – Mannheim – Nationaltheater
Tilo Fuchs – Karel Němec
24. 2.9.1973 – Hagen – Städtische Bühnen
25. 25.11.1973 – Lipsko – Opernhaus
František Jílek – Günther Lohse
26. 13.12.1973 – Freiburg in Breisgau – Städtische Bühnen
Marek Janowski – Johann-Georg Schaarschmidt

27. 25.5.1974 – Drážďany – Radebeul, Landesoper Sachsen
Joachim Widlak – Andreas Baumann
28. 5.6.1974 – Kaiserslautern – Pfalztheater
Wilfried Emmert – Götz Fischer
29. 22.12.1974 – Linz – Landestheater
Jovan Sajnovic – Alfred Stögmüller
30. 19.4.1975 – Gera – Bühnen der Stadt
Günter Schubert – Lothar Arnold
31. 15.11.1975 – Brandenburg – Brandenburger Theater
Rolf Rohde – Gerhard Wruck
32. 24.10.1976 – Hamburg – Staatsoper
Armin Jordan – Bohumil Hrdlička
33. 28.11.1976 – Graz – Opernhaus
Miro Belamaric – Václav Věžník
34. 14.10.1977 – Rudolstadt – Theater
Konrad Bach – Answalt Liwér
35. 13.11.1977 – Frankfurt nad Mohanom – Städtische Bühnen
Ralf Weikert – Jonathan Miller
36. 11.2.1978 – Bielefeld – Städtische Bühnen
Georg W. Schmöhe – Götz Fischer
37. 8.9.1978 – Eisenach – Landestheater
Dieter Noll – Ernst Sagemüller
38. 1.4.1979 – Kassel – Staatstheater
James Lockhart – Václav Kašík
39. 13.9.1979 – Gelsenkirchen – Musiktheater im Revier
Uwe Mund – Jaroslav Chundela
40. 14.3.1980 – Braunschweig – Staatstheater
Heribert Esser – Heinz Lukas-Kindermann
41. 25.1.1981 – Bremen – Theater der Freien Hansestadt
Peter Schneider – Peter Brenner
42. 24.5.1981 – Kiel – Bühnen der Landeshauptstadt
Walter Gillessen – Robert Hoyem

43. 14.10.1981 – Hamburg – Staatsoper
Lawrence Foster – Bohumil Hrdlička
44. 22.12.1983 – Rostock – Volkstheater
Hans-Dieter Baum – Matthias Pohl
45. 10.5.1984 – Osnabrück – Städtische Bühnen
Peter Starke – Matthias Otto
46. ?4.1985 – Wiesbaden - Hessisches Staatstheater
47. 11.11.1986 – Ulm – Ulmer Theater
Mathias Husmann – Hansjörg Hack
48. 15.11.1986 – Coburg – Landestheater
Marcel Meier – Thomas Münstermann
49. 7.12.1986 – Darmstadt – Staatstheater
Hans Drewanz – Peter Brenner
50. 29.4.1987 – Oldenburg – Staatstheater
Knut Mahlke – Stephan Mettin
51. 31.5.1987 – Kolín nad Rýnom – Oper der Stadt
Gerd Albrecht – Harry Kupfer
52. 25.12.1987 – Norimberg – Städtische Bühnen
Wolfgang Gayler – Heinz-Lukas Kindermann
53. 17.12.1988 – Zürich – Oper
Bohumil Gregor – Peter Brenner
54. 20.2.1989 – Hannover – Hochschule für Musik und Theater
Hans Herbert Jöris – Uwe Kreyssig
55. 16.9.1989 – Münster – Städtische Bühnen
Herbert Görtz – Dominique Mentha
56. 21.3.1990 – Heidelberg – Theater der Stadt
Gerhard Schäfer – Christian Hechler
57. 4.5.1990 – Koblenz – Theater der Stadt
Hiroaki Masuda – Thomas Max Mayer
58. 26.8.1990 – Bayreuth – Internationales Jugend-Festspieltreffen
Bohumil Gregor – Ladislav Štros
59. 28.9.1990 – Detmold – Landestheater

Hans-Werner Pintgen – Igor Folwill

60. 12.1.1991 – Würzburg – Stadttheater
Martin Lichtfuss – Robert Goldschlager
61. 30.5.1991 – Essen Stadtische Bühnen
Robert Maxym – Michael Temme
62. 20.2.1992 – Viedeň – Volksoper
Jan Latham-König – Torsten Fischer
63. 13.2.1994 – Krefeld – Vereinigte Bühnen
Nevil Dove – Wolf Widder
64. 21.5.1994 – Drážďany – Sächsische Staatsoper
Wolfgang Rennert – Hans Hollmann
65. 12.6.1994 – Gelsenkirchen – Musiktheater im Revier
Nail Varon – Günter Roth
66. 25.12.1994 – Bremerhaven – Stadttheater
Leo Plettner – Astrid Jacob
67. 22.2. 1995 – Innsbruck – Landestheater
Kaspar de Roo – Dominique Mentha
68. 6.7.1996 – Karlsruhe – Badisches Staatstheater
Ulrich Windfuhr – Uwe wand
69. 21.6.1997 – Eisenach – Thüringer Landestheater
Rainer Eichhorn – Dieter Reuscher
70. 19.4.1998 – Osnabrück – Städtische Bühnen
J. F. Monnard – W. Lachnitt

f) Vec Makropulos

1. 14.2.1929 – Frankfurt nad Mohanom – Opernhaus
Joseph Krips – Hans Esdras Mutzenbecher
2. 5.2.1938 – Viedeň – Theater an der Wien
Gottfried Kassowitz – Erich von Wymetal
3. 30.3.1957 – Düsseldorf – Deutsche Oper am Rhein
Arnold Quennet – Kurt Ehrhardt
4. 11.1961 – Wiesbaden – Hessisches Staatstheater
Ludwig Kaufmann –Walter Pohl

5. 14.5.1966 – Drážďany – Radebeul – Landesoper Saschen
Karl Schubert – Dietrich H. Litt
6. 19.11.1966 – San Francisco – Opera
Jascha Horenstein – Paul Hager
7. 3.5.1969 – Essen – Städtische Bühnen
Rainer Koch – Paul Hager
8. 6.5.1970 – Stuttgart- Württembergisches Staatstheater
Václav Neumann – Günther Rennert
9. 27.5.1970 – Graz – Vereingte Bühnen
Berislav Klobučar – Reinhold Schubert
10. 15.12.1973 – Düsseldorf – Deutsche Oper am Rhein
Peter Schneider – Bohumil Hrdlička
11. 12.3.1978 – Lipsko – Opernhaus
Rolf Reuter – Günter Lohse
12. 28.1.1979 – Hannover – Niedersächsische Staatsoper
George Alexander Albrecht – Václav Kašlík
13. 31.1.1982 – Bazilej – Stadttheater
Armin Jordan – Bohumil Hrdlička
14. 26.3.1982 – Frankrurt nad Mohanom – Oper
Michael Gielen – Ruth Berghaus
15. 13.1. 1984 – Ulm – Ulmer Theater
Friedrich Pleyer – Andreas Prohaska
16. 17.4. 1985 – Heidelberg – Theater Der Stadt
Gerhard Schäfer – Michaela Wedekind
17. 17. 5. 1988 – Mníchov – Bayerische Staatsoper
Peter Schneider – Seth Schneidman
18. 21.1. 1990 – Berlín – Deutsche Oper
Jiří Kohout – Günter Krämer
19. 7.4. 1990 – Hagen – Städtische Bühnen
Michael Halász – David Amitin
20. 4.4. 1993 – Regensburg – Stadttheater
Tilo Fuchs – Jörg Fallheier

21. 17.4.1993 – Norimberg – Städtische Bühnen
Wolfgang Gayler – John Dew
22. 11.10. 1993 – Viedeň – Volksoper
Isaac Karabtchevsky – Christine Mielitz
23. 27.6. 1997 – Glyndebourne – Festival Opera
Andrew Davis – Richard Farnes

g) Z mrtvého domu

1. 14. 12. 1930 – Mannheim – Nationaltheater
Joseph Rosenstock – Richard Hein
2. 7.5. 1931 – Oldenburg – Staatstheater
Johannes Schüller – Hellmuth Götze
3. 29.5. 1931 – Berlin – Krolloper
Fritz Zweig – Hans Curjel
4. 15.6. 1931 – Düsseldorf – Städtische Theater
Jascha Horenstein – Walter Bruno Iltz
5. 12.5. 1954 – Wiesbade – Hessisches Staatstheate
6. 2.3. 1958 – Hannover – Landestheater
Johannes Schüler – Kurt Ehrhardt
7. 19. 1. 1960 – Schwerin – Mecklenburgisches Staatstheater
Kurt Masur – Erwin Bugge
8. 29.1 1960 – Drážďany – Staatstheater
Wilhelm Schleuning – Václav Neumann
9. 20. 1. 1963 – Wuppertal – Wuppertaler Bühnen
Hans Georg Ratjen – Georg Reinhardt
10. 2.4. 1967 – Stuttgart – Württembergisches Staatstheater
Heinrich Hollreiser- Günther Ronnert
11. 14.11. 1968 – Düsseldorf – Deutsche Oper Am Rhein
Bruno Maderna –Georg Reinhardt
12. 30.1. 1972 – Hamburg – Staatsoper
Rafael Kubelík – John Dexter
13. 1.12. 1972 – Kassel – Staatstheater
James Lockhart – Ulrich Melchinger

14. 14.5. 1974 – Bazilej – Stadttheater
Armin Jordan – Werner Düggehn
15. 22.2. 1975 – Norimberg – Nürnberger Musiktheater
Hans Gierster – Hans-Pete Lehmann
16. 15.1. 1976 – Mníchov – Bayerische Staatsoper
Rafael Kubelík – Günther Rennert
17. 29.3.1977 – Düsseldorf – Deutsche Oper am Rhein
Peter Schneider – Bohumil Hrdlička
18. 11.11. 1978 – Zürich – Stadttheater
Bohumil Gregor – Götz Friedrich
19. 3.6. 1981 – Viedeň – Volksoper
Berislav Klobučar – Wolfgang Weber
20. 4.10. 1981 – Berlín – Deutsche Oper
Václav Neumann – Götz Friedrich
21. 12.11. 1982 – Kamenica – Stadttheater
Alexander von Brück
22. 25.4. 1987 Heidelberg – Theater Der Stadt
Gerhard Schäfer – Peter Rasky
23. 10.3. 1988 – Paříž – Opéra Comique³⁸²
Charles Mackerras – Volker Schlöndorf
24. 29. 10. 1989 – Mannheim – Nationaltheater
Fredemann Layer – Herbert Wernicke
25. 11. 5. 1990 – Brusel – Théâtre de la Monnaie
Sylvain Cambreling – Peter Mussbach
26. 17.3. 1991 – Kolín nad Rýnom – Oper
Michael Boder – Harry Kupfer
27. 30.7. 1992 – Salzburg – Salzburger Festspiele
Claudio Abbado – Klaus Michael Grüber
28. 13. 2. 1994 – Frankfurt nad Mohanom, Oper
Sylvain Cambreling – Peter Mussbach
29. 24.11. 1994 – Stuttgart – Württembergisches Staatstheater

³⁸² Příbáňová nesprávne uvádza, že k uvedeniu došlo v Národnej opere (Opéra National).

Michael Gielen – Wolfgang Engel

30. 1.6. 1997 – Graz – Opernhaus
Wolfgang Bozic – Thomas Janssen
31. 14.6. 1997 – Münster – Städtische Bühnen
Lothar Königs – Andreas Prohaska